

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce

Obhájce v trestním řízení

Konzultant: Doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Kateřina Kafková

duben 2006

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Mgr. Kateřina Fajhová

OBSAH

Úvod	5
1. část: Pojem práva na obhajobu a jeho obsah	6
I. kapitola: Smysl a účel obhajoby	6
II. kapitola: Význam a vývoj základních zásad trestního řízení	8
III. kapitola: Ústavně-právní souvislosti práva na obhajobu	9
IV. kapitola: Zásada zajištění práva na obhajobu - § 2 odst. 13 TR	13
V. kapitola: Formální obhajoba	16
A) Pluralita obhájců	18
B) Společná obhajoba	20
2. část: Možnosti a limity obhajoby	26
VI. kapitola: Obecná a konkrétní ustanovení trestního řádu o výkonu obhajoby	27
VII. kapitola: Vývoj úpravy obhajoby v trestním řádu	28
I A) Vztah dokazování v předsoudním a soudním stadiu řízení	31
B) Kontradiktornost a aktivní účast obhajoby při dokazování	33
VIII. kapitola: Obhajoba v přípravném řízení	41
A) Oprávnění obhajoby ve vztahu k přípravnému řízení	43
B) Postup před zahájením trestního stíhání – prověřování	48
C) Úřední záznamy o podání vysvětlení a právní pomoc před sdělením obvinění	49
D) Protokoly dle § 158 odst. 8	53
E) Vznik práva na obhajobu u zadrženého podezřelého	55
F) Zahájení trestního stíhání	56

G) Dokazování po zahájení trestního stíhání – vyšetřování	60
standardní vyšetřování	60
rozšířené vyšetřování	64
zkrácené přípravné řízení	66
H) Účast obhájce na vyšetřovacích úkonech	68
účast obhájce při odběru pachové stopy	77
CH) Oprávnění obhajoby nahlížet do spisu	79
I) Návrhy obhajoby na doplnění dokazování	79
IX. kapitola: Obhajoba v řízení před soudem	81
A) Role soudu	82
B) Aktivní role státního zástupce v hlavním líčení ve vztahu k obhajobě obviněného	88
C) Aktivní role obhajoby v hlavním líčení	90
výslech svědka	91
znalecké posudky	92
jiné důkazy	97
čtení protokolů	98
předestření	106
zvláštnosti ve zjednodušeném řízení	107
Závěr	111
Seznam použité literatury	113

ÚVOD

Předložená rigorózní práce se zabývá výkladem práva na obhajobu se zaměřením na postavení obhájce v trestním řízení. Zajištění práv obviněného tím, že bude uplatněno a realizováno právo na obhajobu, je v trestním řízení významnou zárukou spravedlivého rozhodnutí. Bez plnému uplatnění práva na obhajobu ve všech jeho projevech a v maximálním rozsahu jeho ústavního zakotvení nelze bez výhrad hovořit o dosažení spravedlnosti.

Práva obviněného vymezuje § 33 trestního řádu¹. Jedním z nich je právo zvolit si obhájce. Práva a povinnosti obhájce jsou vymezena v § 41 jako prostředky, které zákon obhájci svěruje k efektivnímu uplatnění obhajoby. Obviněný má tedy právo na obhajobu obhájcem (v některých případech trestní řád stanovuje toto oprávnění jako povinnost mít obhájce), tj. osobu právnicky vzdělanou. Je to jeden z nejdůležitějších prostředků dosažení skutečné rovnoprávnosti procesních stran² zaručující profesionalitu (znalost trestního řízení) i na straně obviněného.

V první části své rigorózní práce se soustředím na charakteristiku samotného pojmu, obsahu a zakotvení práva na obhajobu, tedy spíše na teoretické základy práva na obhajobu. V druhé části se zaměřím na konkrétní oprávnění a možnosti obhájce, které slouží k praktickému uplatnění obhajoby v jednotlivých fázích trestního řízení. Především se zaměřím na možnost obhajoby aktivně se podílet na dokazování. Důvodem tohoto mnou zvoleného výběru byla novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. s účinností od 1.1.2002 (dále jen „velká novela“), která

¹ V dalším textu paragrafové vyjádření bez označení právního předpisu označuje vždy ustanovení trestního řádu, tedy zákona č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

² Pipek, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie, č. 5/1991, s. 8

výrazně zasáhla do systému českého trestního řízení, především do vztahu předsoudního a soudního stadia řízení, a významně ovlivnila i postavení obhajoby. Proto výklad práva obhajoby podávám v kontextu objasnění vztahu přípravného řízení a hlavního líčení.

I. ČÁST: POJEM PRÁVA NA OBHAJOBU A JEHO OBSAH

I. KAPITOLA: SMYSL A ÚČEL OBHAJOBY

Ten, proti němuž se vede trestní stíhání, je nejdůležitější stranou trestního řízení, neboť předmětem trestního řízení je určitý skutek, ze kterého je tato konkrétní osoba obviněna.³ Účast této osoby na trestním řízení je jednak vyjádřením celospolečenského zájmu na dosažení účelu trestního procesu, tedy zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů a jednak je vyjádřením práva na obhajobu, jejímuž plnému uplatnění napomáhá především jeho zákonná garance.

Z tohoto můžeme vyvodit, že trestní právo procesní, jehož normy upravují trestní řízení, se snaží především o dosažení jisté vyváženosti v trestním řízení. Usiluje o pravdivé zjištění skutkového stavu věci, včetně vypátrání a usvědčení skutečného pachatele trestného činu, ale současně plní i jistou funkci ochrannou a to jak vůči osobám nevinným, které chrání proti riziku odsouzení, při respektování lidské důstojnosti, tak vůči osobám, které vinny jsou, resp. jejichž vina bude v průběhu trestního stíhání dokázána, ale kterým musí být také zajištěna odpovídající míra

³ Zákonem č. 292/1993 Sb. byl zrušen institut trestního stíhání ve věci, tj. od účinnosti tohoto zákona musí být vždy obviněna určitá osoba ze spáchání trestného činu, aby mohlo být vedeno trestní stíhání. Pokud nebudou existovat zákonné důvody k obvinění určité osoby, je vyloučeno zahájení trestního stíhání.

garance jejich práv na obhajobu, tj. aby do jejich práv nebylo zasahováno víc než je nezbytně třeba. To je zaručováno především stanovením postupů a metod, kterými stát prostřednictvím příslušných orgánů reaguje na spáchaný trestný čin⁴.

Postupem dle trestního řádu se usiluje o co největší přiblížení se objektivní realitě dle zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností (§ 2 odst. 5). K zajištění tohoto cíle proto musí být prováděny důkazy jak ve prospěch tak v neprospěch obviněného, tedy dochází k interakci jednání subjektů trestního řízení - na jedné straně orgánů činných v trestním řízení, na straně druhé postupu obhajoby - a to při plném dodržení zásady zákonného procesu (čl. 8 odst. 2 Listiny⁵), které nesmí být zásada materiální pravdy nadřazována. Orgány činné v trestním řízení se tak nutně stávají protivníkem obviněného a obhajoby, zvláště po velké novele, která přinesla zdůraznění kontradiktornosti trestního řízení.

Účelem obhajoby je ochrana zájmů obviněného tak, aby v rámci skutkového objasnění věci a jejího právního posouzení byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují za plného respektování všech práv obviněného v průběhu celého trestního řízení tak, aby nedocházelo k porušování jeho procesních práv a k zásahům do jeho ústavně chráněných práv a svobod. Tím přispívá obhajoba ke správnému objasnění a rozhodnutí věci tak, aby obviněnému nebyl přičítán čin, který nespáchal, a v případě, že jej spáchal, aby nebyl potrestán přísněji, než odpovídá jeho vině.⁶

⁴ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratických systémech, Příručka MS ČR, 1992, s. 32-33

⁵ „Listina“ = usnesení předsednictva ČNR ze dne 16.12.1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky č. 2/1993 Sb.

⁶ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, C.H.Beck, Praha, 1998, s. 4

II. KAPITOLA: VÝZNAM A VÝVOJ ZÁKLADNÍCH ZÁSAD TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

Každý systém trestního řízení tedy musí usilovat o udržení rovnováhy mezi společenskou potřebou práva a pořádku a mezi právem jednotlivce na bezvadný, zákonný spravedlivý trestní proces tím, že jednotlivci budou dány dostatečné záruky a způsoby obrany. Snahy o dosažení takové rovnováhy procházely vývojem až dospěly do svého současného moderního pojetí.

Pokud dříve úprava trestního řízení lehce podléhala momentálnímu společenskému zřízení, vyvinuly se postupně všeobecně uznávané základní zásady trestního řízení, které mají právě takovým proměnlivým vlivům zabránit. Zformování základních zásad jako vůdčích právních idejí znamená především určitou stabilitu úpravy procesu. Je nutno je respektovat při jakékoli novelizaci trestního procesu. Předurčují strukturu procesu, tedy vztah mezi elementy trestního řízení⁷.

Základní zásady přesto ani dnes nejsou rigidní, připouští výjimky a dále se vyvíjí⁸. Z historického hlediska pokud absolutistická moc feudálního panovníka umožnila bezvýhradné prosazení zásady vyšetřovací a vytvoření inkvizičního trestního procesu, který je celý v rukou soudce, je tajný, písemný, zprostředkovaný a obviněný je v něm pouhým objektem, s nástupem osvícenství a liberalismu se začal klást větší důraz na individuální práva a svobody jednotlivce. Byla formována zásada obžalovací, dle které byl vytvořen úřad státního žalobce a obviněný byl zapojen do procesu jako aktivní subjekt, který měl právo na obhajobu a jehož chránila domněnka nevinu.

⁷ Musil, Kratochvíl, Šámal a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, C.H.Beck Praha, 2003, s. 100

⁸ V posledních desetiletích pod vlivem Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod a na ni navazující judikatury Evropského soudu pro lidská práva byly koncipovány nové zásady, např. zásada spravedlivého procesu (fair trial), řádného zákonného procesu, zásady přiměřenosti a rovnosti zbraní.

Řízení probíhalo veřejně, ústně a bezprostředně. Z pohledu českého trestního procesu byl tento vývoj přerušen totalitním zřízením státu.

Základní zásady jsou nezbytnou součástí moderního trestního řízení v právním státě. Jejich význam a snaha po jejich stabilitě předurčuje, aby byly obsaženy v nejvyšších normách každé demokratické společnosti a aby byly vykládány s těmito normami v souladu. Proto je nalezneme v Ústavě⁹ a Listině, trestních zákonících, které s nimi musí být v souladu, aby dále mohly tyto zásady rozvíjet, a v neposlední řadě v mezinárodních smlouvách o lidských právech a základních svobodách¹⁰.

Protože se trestní proces vždy dotýká základních občanských práv a svobod, zaměřují se základní zásady často právě na poskytnutí záruk pro uplatnění obhajoby obviněného. Proto při výkladu trestního procesu nelze tyto zásady pomíjet¹¹.

Přestože ve světě můžeme hovořit o dvou hlavních právních systémech, a to kontinentálním (románskogermánském) a angloamerickém (adversárním) systému „common law“, které co se týče vedení procesu ovládají odlišné zásady, vývoj demokratických společností dospěl k tomu, že oba systémy jsou si přes své odlišnosti blízké právě konceptem katalogu základních lidských práv a svobod. Hovoříme proto o univerzalitě lidských práv.

III. KAPITOLA: ÚSTAVNĚ-PRÁVNÍ SOUVISLOSTI PRÁVA NA OBHAJOBU

Protože se trestní proces vždy ve svých důsledcích dotýká základních občanských práv a svobod, musí být limitován tak, aby byl vždy v souladu s ústavními

⁹ Ústava = Ústava České republiky ze dne 16.12.1992 č. 1/1993 Sb.

¹⁰ Jedná se zejména o Všeobecnou deklaraci lidských práv, na ni navazující Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášený v Chartě OSN (vyhlášený pod č. 120/1976 Sb.) a Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášenou Radou Evropy (vyhlášenou č. 209/1992 Sb.).

¹¹ Jsou nezbytné pro pochopení smyslu právní úpravy, jsou východiskem pro tvorbu právních předpisů, pro jejich aplikaci a jejich veřejné přijetí a ospravedlnění, v neposlední řadě zvyšují právní jistoty stran v řízení. Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka MS ČR, 1992, s. 26

zárukami práva na obhajobu, spravedlivého řízení a základními ustanovení o úloze soudů a státního zastupitelství. Podle Ústavního soudu není účelem trestního řízení pouze potrestání pachatelem, ale jeho potrestání v rámci spravedlivého procesu, tedy provedení řádného zákonného procesu, tzv. „fair“ proces¹². Proto je taková regulace zajištěna na ústavní úrovni, což zdůrazňuje její zvláštní význam pro výkon spravedlnosti¹³. Jedná se v podstatě o základní zásady řízení, které jsou vymezeny obecně, dopadají na celý proces, konkrétně jsou pak rozvedeny v trestních předpisech jako tzv. zásady specifické.

Článek 8 odst. 2 Listiny vyjadřuje zásadu řádného zákonného trestního procesu: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“ Právě úsilí orgánů činných v trestním řízení o pravdivé zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti (zásada materiální pravdy), musí být podřazeno zásadě řádného zákonného procesu. Dalšími ústavními zásadami je zásada presumpce nevinny v čl. 40 odst. 2 Listiny, rovnosti účastníků v čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 96 odst. 1 Ústavy, zásada „ne bis in idem“ v čl. 40 odst. 5 Listiny, zásada veřejnosti, ústnosti a rychlosti v čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 96 odst. 2 Ústavy, a z pohledu mé práce nejdůležitější zásada zajištění práva na obhajobu v čl. 40 odst. 3, 4 Listiny - odst. 3 „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“, odst. 4 „Obviněný má právo odepřít výpověď, tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.“ Právo na obhajobu vymezené v čl. 40 odst. 3, 4 Listiny je rozvedeno ve 4. oddíle trestního řádu, konkrétně v § 33 a n.,

¹² náleží Ústavního soudu České republiky č. 46/93-94 Sb. n. a u. ÚS

¹³ J. Jelínek a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2005, s. 106

kde je upraveno postavení obviněného jako subjektu trestního řízení a jeho základní práva.

Protože dle čl. 10 Ústavy¹⁴ jsou „vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí našeho právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon použije se mezinárodní smlouva“, musí být výčet pramenů práva na obhajobu doplněn zejména o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen MPLP) a o Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen EÚLP), které stanovují minimální práva a záruky toho, kdo je obviněn z trestného činu, a to v podstatě shodně jako v katalogu práv a záruk obsažených v Listině. Z pohledu obhajoby je nejvýznamnější čl. 6 EÚLP¹⁵ a čl. 14 odst. 3 MPLP, které jako minimální záruky shodně uvádí práva: a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu; b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby; c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují; d) vyslychat nebo dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výsledků svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě; e) mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.

Můžeme tedy shrnout, že minimálními právy a zárukami obhajoby v trestním řízení jsou: procesní rovnost strany obhajoby a obžaloby (důsledně se však tato zásada

¹⁴ Do 31.5.2002 zněl čl. 10 Ústavy tak, že „ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.“ Ve znění od 1.6.2002 čl. 10 Ústavy pouze znamená generální inkorporaci mezinárodních smluv do vnitrostátního práva ČR, tedy nad rámec dosavadních smluv o lidských právech a svobodách.

¹⁵ Soudním orgánem ochrany základních lidských práv a svobod, které zaručuje EÚLP, je Evropský soud pro lidská práva (ESD). Ten si vyhrazuje právo zkoumat, zda řízení jako celek mělo spravedlivý charakter, jak je vyžadováno čl. 6 EÚLP, zejména zda byly respektovány principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti.

uplatňuje jen v řízení před soudem, nikoli v přípravném řízení, které nemá kontradiktorní povahu, které ale také nedosahuje takového významu jako řízení před soudem), tedy pravidlo, aby každá strana měla možnost hájit své zájmy a žádná z nich neměla podstatnou výhodu vůči protistraně¹⁶; čas a možnost k přípravě obhajoby a povinnost v celém řízení o těchto právech na obhajobu obviněného poučovat, což zahrnuje i ustanovení obhájce v případech nutné obhajoby a právo na jeho pomoc; právo odepřít výpověď, tedy právo mlčet, aniž by takový postoj obviněného měl jakýkoli vliv na rozhodnutí ve věci, tedy i právo zvolit si způsob obhajoby; právo na projednání věci veřejně, ústně a v přítomnosti obviněného, aby se tak mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, což znamená možnost obžalovaného verifikovat důkazy směřující proti němu, tedy i právo na osobní účast při soudním řízení, přičemž konání hlavního líčení v nepřítomnosti obžalovaného je možné jen za splnění zákonných podmínek; právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, když tato přiměřenost bude posuzována komplexně podle okolností případu; právo na tlumočníka; zákonem stanovená příslušnost soudu a soudce. Zásada procesní rovnosti stran, spočívající ve vytvoření rovných podmínek pro všechny procesní strany, tedy zásada rovnosti zbraní, se konkrétně promítá do oblasti dokazování jako zásada kontradiktornosti, která i pod vlivem judikatury ESD nabírá stále více na významu.

Jen takové řízení, ve kterém jsou mimo jiné dodržovány a naplňovány výše uvedené zásady je ústavně konformní a zaručuje spravedlivý proces¹⁷.

Z takového ústavního zakotvení principů trestního řízení dovozujeme, jak citlivou oblastí trestní právo je, jak se v něm projevuje zacházení státu se svými

¹⁶ Evropský soud pro lidská práva uvedl, že spravedlnost řízení v sobě zahrnuje především zásadu „rovnost zbraní“.

¹⁷ J. Jelínek a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2005, s. 34

občany a do jaké míry to odpovídá právnímu státu. Trestní právo procesní je živoucí ústavní právo¹⁸.

IV. KAPITOLA: ZÁSADA ZAJIŠTĚNÍ PRÁVA NA OBHAJOBU - § 2 odst. 13

Právům obviněného vymezeným v § 33 a n. odpovídá zásada zajištění práva na obhajobu dle § 2 odst. 13, která je ústavní zásadou a znamená povinnost orgánů činných v trestním řízení poučovat toho, proti komu se trestní řízení vede v každém období řízení o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny dodržovat předepsaný procesní postup a umožnit obviněnému uplatnění jeho práv. Této jejich povinnosti pak odpovídá právo osob zúčastněných na trestním řízení takový postup od nich vyžadovat.

Poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení se vztahuje na všechna stadia řízení a nenáleží pouze obviněnému, obžalovanému nebo odsouzenému, ale již zadržený podezřelý musí být poučen o právu zvolit si obhájce a radit se s ním již v průběhu zadržení a požadovat, aby obhájce byl přítomen jeho výslechu. Stejně tak podezřelý ve zkráceném přípravném řízení má stejná práva jako obviněný (je-li zadržen, jedná se navíc o případ nutné obhajoby). Jednou z ústavních zásad je také právo každé osoby na právní pomoc, což je právo širší než právo na obhajobu (viz dále). Obsah poučení tak bude muset být konkrétní ve vztahu k nejbližšímu stadiu konaného řízení a k možným oprávněním obviněného.

¹⁸ Hohmann, R.: Historie a struktura moderního trestního řízení, MU Brno, 1993, str. 18

Plné uplatnění obhajoby znamená naplnění všech tří jejích složek, teprve potom může být dosaženo cíle trestního řízení – spravedlivé rozhodnutí. Třemi složkami obhajoby jsou:

- právo hájit se sám prostředky podle vlastního rozhodnutí – obhajoba materiální
- právo zvolit si obhájce (popř. žádat o bezplatnou obhajobu či za sníženou odměnu, včetně případů nutné obhajoby) a radit se s ním o způsobu obhajoby – obhajoba formální
- právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení takový postup, aby byl zjištěn stav, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí, resp. právo požadovat od orgánů činných v trestním řízení, aby objasňovaly se stejnou pečlivostí také všechny okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a prováděly v tomto směru důkazy, a to i bez návrhu.¹⁹ Tato práva jsou zároveň i povinnostmi orgánů činných v trestním řízení, tedy všechny orgány činné v trestním řízení musí dbát o zajištění práv obhajoby.

Právo na obhajobu zahrnuje také právo obviněného zvolit si způsob své vlastní obhajoby, což znamená, že ze způsobu obhajoby nemohou orgány činné v trestním řízení vyvozovat žádné závěry (např. mlčí-li, vypovídá jen částečnou pravdu nebo záměrně nepravdu nebo obhajobu neuplatňuje již v přípravném řízení, ale až před soudem apod.). Opačné usuzování by znamenalo potlačování práv na obhajobu²⁰. Obviněný má tedy právo na volbu prostředků obhajoby a nelze mu upřít právo na volbu procesní taktiky²¹. Obviněný má právo²², nikoli povinnost vypovídat, tedy vyjádřit se k obvinění. Obhájce může obviněnému radit, ať ve věci nevypovídá.

¹⁹ Jelínek a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2005, s. 154

²⁰ Rt 38/1968-II

²¹ náleží Ústavního soudu III. ÚS 83/96

²² Právo obviněného odmítnout výpověď je v trestním řádu výslovně zakotveno až od novely z. č. 178/1990 Sb., předtím toto právo bylo dovozováno výkladem a to ze skutečnosti, že nikdo nesmí být donucován k výpovědi proti sobě.

Odmítne-li obviněný vypovídat, příp. odpovědět na otázku, nelze tento fakt hodnotit k jeho tíži. V žádném případě to nelze považovat za důkaz jeho viny nebo za konkludentní doznání a naopak obsah doznání lze považovat za věrohodný pouze v případě, že jeho věrohodnost je prokázána dalšími věrohodnými důkazy²³. Zároveň platí, že přestože obvinění není povinen učinit pravdivou a úplnou výpověď, nemůže být jeho výpověď a priori považována za méně hodnotný důkaz. Trestní právo nezná předpokládané doznání. Výpověď obviněného má přispět k co nejúplnějšímu zjištění skutkového stavu a tam musí být orgány činným v trestním řízení být chápána. Obviněný musí být vždy při každém výslechu poučen, toto poučení musí být zaznamenáno, včetně vyjádření obviněného k tomuto poučení. Orgány činné v trestním řízení musí dbát na řádný postup při výslechu obviněného dle ust. § 91 – 95, kdy mu musí být umožněno, aby sám spontánně souvisle vylíčil skutečnosti, které jsou předmětem obvinění, čímž mu je zaručeno právo vyjádřit vlastní postoj k věci bez ovlivnění otázkami vyslychajícího²⁴.

Postuláty práva na obhajobu nejsou bez sankce, i když v § 2 odst. 13 není přímo vyjádřena. Důsledky nepoučení nebo nedostatečného poučení jsou považovány za nezákonný postup orgánů činných v trestním řízení, tedy za závažné porušení předpisů zaručujících právo obhajoby²⁵. Orgány činné v trestním řízení musí vždy postupovat v souladu se zákonem.

²³ R 38/68-II, III

²⁴ Otázky typu, zda se cítí vinen nebo se doznává, nejsou v souladu s trestním řádem. Je v rozporu s § 92 odst. 2 pokud vyslychající do vyjádření obviněného zasahuje, např. neodůvodněně předčasným kladením doplňujících otázek, což by mohlo být hodnoceno jak forma donucování. Klást otázky může až poté, co se obviněný sám souvisle vyjádří a vylíčí rozhodné skutečnosti. Vantuch, P.: Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění a přerušování výslechu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2004, s. 36

²⁵ Takové porušení předpisů je důvodem vrácení věci státnímu zástupci k došetření dle § 188 odst. 1 písm. e). Může způsobit nepoužitelnost důkazu a být důvodem zrušení rozsudku v rámci odvolání dle § 258 odst. 1 písm. a), je jedním z dovolacích důvodů spočívajícím v porušení ustanovení o nutné obhajobě (dle §265b písm. c) „pokud obviněný neměl obhájce, ač ho podle zákona mít měl,“ tedy

V. KAPITOLA: FORMÁLNÍ OBHAJOBA

K účelnému využití všech možností obhajoby dle trestního řádu dochází zpravidla až když je obhajoba vedena právně erudovanou osobou advokáta. Za okolností přesně specifikovaných v trestním řádě se tímto rozumí i právo na ustanovení obhájce v případě nutná obhajoby.

Ke vzniku zastupování dochází dvěma způsoby²⁶: volbou a ustanovením. Jejich vzájemný poměr je stanoven ve prospěch volby.

Volba obviněného zůstává za všech okolností prioritní a obhájce zvolený obviněným má přednost před obhájcem zvoleným obviněnému jinou osobou, vyjmenovanou v § 37 odst. 1, nebo obhájcem ustanoveným soudem. Pokud však v případě nutné obhajoby nevyužije obviněný svého práva zvolit si obhájce²⁷ ve lhůtě mu k tomu poskytnuté, dojde neprodleně k ustanovení a to i v případě, kdy obviněný obhájce odmítá. V tom spočívá význam nutné obhajoby, kdy v přesně specifikovaných případech je nezbytné v rámci garance práva na obhajobu zajistit obviněnému kvalifikovanou obhajobu. V takovém případě je vůli obviněného nadřazen princip nutné obhajoby. Nicméně takto ustanovený obhájce bude vykonávat obhajobu jen po dobu, po jakou trvají důvody nutné obhajoby.

V případě volby je základem vztahu obhájce a obviněného smluvní autonomní vztah, do kterého soud může zasáhnout jen za stanovených zákonných podmínek (viz dále). Advokát není omezen v právu odmítnout převzetí obhajoby. Zatímco v případě ustanovení je obhájce povinen obhajobu převzít, odmítnout ji nemůže (§ 18 odst. 1

pokud by obviněný v důsledku nedostatečného poučení nebyl zastoupen), příp. důvodem k podání stížnosti pro porušení zákona.

²⁶ Třetím způsobem je určení advokáta Českou advokátní komorou z důvodů stanovených v § 18 odst. 2 ZA, tomuto způsobu se ve své práci věnovat nebudu.

²⁷ Pokud si však obviněný obhájce zvolil, je nepřipustné, aby mu soud obhájce ustanovil a to i za situace, kdy soud chce zajistit konání hlavního líčení v případě nutné obhajoby, jak se vyjádřil ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 83/1996 Ústavní soud.

ZA²⁸, s výjimkami přípustnými v ust. § 19 odst. 1 ZA a § 20 odst. 1, 2 ZA), nicméně může jít být zproštěn za podmínek podání žádosti obviněného nebo obhájce a existence důležitých důvodů dle § 40²⁹.

Na okraj jen dodávám, že pokud je obviněný zastoupen obhájcem, pak v případě spojení další věci obviněného do společného řízení, zastupuje tento obhájce obviněného pro všechny skutky a trestné činy, a proto mu musí být doručeny opisy obžalob v těchto dalších trestních věcech³⁰.

V každém případě je nutno rozlišovat osobu obhájce a pouhou přítomnost advokáta. Podle judikatury³¹ v případě, kdy je vyslýchán obviněný, kterému dosud nebyl ustanoven obhájce, ačkoli se jedná o případ nutné obhajoby, nelze tento nedostatek zhojit tím, že výsledku je přítomen advokát³². K nápravě nedojde ani tím, že tento advokát bude posléze skutečně ustanoven způsobem v zákoně stanoveným tomuto obviněnému za obhájce. Advokát, který není zvolený nebo ustanovený, není oprávněn vykonávat práva a plnit povinnosti, které přísluší pouze obhájci. Byť v zákoně není výslovně vyjádřeno, že provedení vyšetřovacího úkonu v případě nutné obhajoby bez přítomnosti ustanovené (zvolené) obhájce je absolutně neúčinné³³, odpovídá tento závěr judikatuře i samotné podstatě nutné obhajoby.

²⁸ ZA = zákon o advokacie, č. 85/1996 Sb. ve znění pozdějších předpisů

²⁹ V takovém případě soud ihned ustanoví obhájce jiného, aniž by obviněnému poskytl lhůtu ke zvolení si obhájce. Tím však není dotčeno právo obviněného zvolit si dle § 37 odst. 2 místo obhájce, který mu byl ustanoven, obhájce jiného – R 36/1994 Sb. rozh. tr.

³⁰ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 21.6.2001 sp. zn. 4To 441/2001

³¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 19.2.1998 sp. zn. 1 To 3/98, Jelínek, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu, Bulletin advokacie, 2/1999, str. 43; dále rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 14.1.2004, sp. zn. 9To 99/03, dle kterého dokud si obviněný obhájce nezvolí nebo mu není ustanoven, bude úkon, kterého se zúčastnil advokáta jako soukromá osoba, byť se souhlasem policejního orgánu, proveden v rozporu se zákonem a jako důkaz nepoužitelný.

³² Policejní orgán by tak tímto svým výběrem advokáta zasahoval do výlučné pravomoci soudu ustanovil obhájce obviněnému v případě nutné obhajoby.

³³ Jelínek, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu, Bulletin advokacie, 2/1999, str. 49

A) PLURALITA OBHÁJCŮ

Právo zvolit si obhájce zahrnuje i právo zvolit si několik obhájců v téže věci³⁴, aniž by byl jejich počet jakkoli zákonem omezován. Výhodné to může být např. ve věcech, kdy je potřeba uplatnit specializované znalosti, rozdělit si úkoly při obhajobě apod.

Po velké novele je pluralita obhájců výslovně připuštěna v § 37 odst. 3, do této novely byla připuštěna pouze judikaturou. Ústavní soud³⁵ konstatoval, že obhajoba obviněného v průběhu trestního stíhání dvěma či více obhájci není zákonem vyloučena (na rozdíl od zastupování v občanskoprávních věcech). Zároveň vyjádřil, že v zájmu účinné obhajoby bude třeba, aby jejich činnost byla koordinována a postupovali ve vzájemné shodě³⁶.

Všichni obhájci vždy jednají za obviněného a výlučně jeho jménem a v důsledku toho je nutno takto prováděnou obhajobu považovat za jednotný procesní postup. Z toho plyne zvláště pro potřeby doručování, že zákonem stanovené lhůty jsou naplněny okamžikem, kdy proběhnou vůči všem procesně oprávněným, tj. vůči všem obhájcům včetně samotného obviněného, jak opět konstatoval Ústavní soud. Takový postup však znamenal průtahy v řízení a proto bylo velkou novelou upraveno doručování a vyrozumívání obhájců v případě jejich plurality. Obviněnému se v § 37 odst. 3 stanovuje povinnost sdělit soudu jméno obhájce, kterého zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, čímž má být přispěno k zrychlení řízení díky jednoduššímu a plynulejšímu postupu při doručování. Teprve v případě, že obviněný této možnosti nevyužije, předseda senátu nebo státní zástupce

³⁴ Jedná se o případy, kdy si obviněný sám zvolí obhájce nebo mu jej zvolí některé z oprávněných osob uvedené v § 37 odst. 1, ať už současně nebo postupně. Pokud jde však o případy nutné obhajoby a obviněný si sám obhájce nezvolí, ustanovuje se mu vždy pouze jeden obhájce. Jestliže si pak následně obviněný zvolí obhájce (nebo mu je zvolen některou z osob uvedených v § 37 odst. 1) na plnou moc, předseda senátu, resp. soudce by rozhodl o zproštění ustanoveného obhájce.

³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 4.6.1998 sp. zn. III. ÚS 308/97

³⁶ Nález Ústavního soudu 63/1998

v důsledku jeho nečinnosti provede určení, které oznámí všem zvoleným obhájcům³⁷. Obviněný by svůj výběr měl sdělit soudu či státnímu zástupci současně s volbou obhájců, jak to o tom svědčí znění „zároveň“ v ust. § 37 odst. 3. Nicméně do doby, než obviněný toto oznámí, a pokud zároveň dosud nebyl obhájce určen soudem nebo státním zástupcem, nelze se spokojit s tím, že o termínu konání veřejného zasedání byl vyrozumíván pouze jeden ze zvolených obhájců³⁸.

Jak bylo shora uvedeno, všichni zvolení obhájci obviněného disponují samostatnými obhajovacími právy a povinnostmi, od postavení druhého obhájce neodvozenými³⁹. V tomto směru je zákonná úprava, která řeší pouze otázku doručování a vyrozumívání obhájců, nedostatečná, neboť všichni obhájci jsou oprávněni účastnit se úkonů trestního řízení nebo jménem obviněného jednat, což by při větším počtu obhájců mohlo činit praktické problémy. Bylo by tedy vhodné de lege ferenda doplnit, že k provedení procesního úkonu stačí účast jednoho obhájce a stejně výslovně stanovit, že před soudem bude jednotlivá oprávnění obhajoby vykonávat vždy pouze jeden z obhájců, např. závěrečnou řeč bude pronášet pouze jeden z obhájců, což bude i v zájmu účinné obhajoby a předejde možným nekoordinovaným postupům obhájců. Úpravu v tomto směru považuje za podstatnější než stanovit limit pro počet obhájců. Obviněný si totiž nebude volit více obhájců bezúčelně, zpravidla si to bude vyžadovat skutková či právní složitost věci, a proto by v tomto směru neměl být výrazně limitován⁴⁰. Aby však takové ustanovení nebylo zneužíváno k maření průběhu řízení a bylo zároveň v souladu se zásadou rychlosti řízení bylo by vhodné stanovit obhajobě povinnost oznámit osobu obhájce, který bude v konkrétní fázi či při konkrétním úkonu vystupovat. Takový výběr obhájce by měl být prioritně ponechán

³⁷ Jedná se o speciální ustanovení, které doplňuje ust. § 137 upravující postup při oznamování usnesení.

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.11.2002, sp. zn. 7Tdo 927/2002

³⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, Praha 2005, s. 215

⁴⁰ V jistém smyslu se pluralitě obhájců podobá možnost orgánů činných přibrat si konzultanta, který má specializované odborné znalosti.

na straně obhajoby (což je v souladu se smyslem plurality obhájců, kteří mohou být jednotlivě zvoleni obviněným z různých důvodů a budou se každý soustředit na jinou stránku věci) a teprve pokud by obhajoba byla v tomto směru nečinná, měla by být připuštěna ingerence soudu.

Od plurality obhájců je nutno odlišovat případ substituce, která je přípustná v kterékoli trestní věci (ať v případě zvoleného nebo ustanoveného obhájce). Takový substitut je však činný jen v rámci zmocnění uděleného obhájcem obviněného, tedy jako jeho zástupce.

B) SPOLEČNÁ OBHAJOBA VÍCE OBVINĚNÝCH

Ani opačný případ, kdy několika spoluobviněných je zastoupeno jedním obhájcem - za předpokladu, že obvinění vysloví se společným zastoupením souhlas (bez souhlasu je společná obhajoba vyloučena) - není v rozporu s právem na obhajobu, výslovně ji zákon připouští v § 37a odst. 2 a § 38 odst. 2.

Tento institut má své klady i zápory. Na jedné straně může být výhodné, když jeden obhájce může využít vhodným způsobem znalostí o konkrétním případě při obhajobě více obviněných v téže věci.⁴¹ Z jiného pohledu však právě toto může být v rozporu se zájmem obviněného, neboť takový obhájce je vždy v určitém směru limitován obhajobou více osob, nemůže se plně soustředit na konkrétní nuance obhajoby toho kterého obviněného⁴² a může to vést i k obavě o kvalitu takové obhajoby.

⁴¹ Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 39

⁴² Zvláště pokud činí návrhy apod. jménem všech obviněných nemůže tak konkretizovat skutečnosti týkající se jednotlivých obviněných. Aby tato možnost mohla být v souladu s představami zákonodárce, měl by se obhájce individuálně věnovat každému obviněnému obdobně tomu, jako by hájil jediného.

Proto aby bylo respektováno právo na svobodnou volbu obhájce obviněnými a současně zaručeno právo na řádnou a nezávislou obhajobu, připouští zákon společnou obhajobu pouze za předpokladu, že mezi obviněnými zastoupenými jediným obhájcem neexistuje kolize, tj. jejich zájmy si neodporují. Taková zákonem předpokládaná kolize se musí projevovat jako objektivní rozpor zájmů spoluobviněných, tedy zájmy si musí skutečně odporovat, nestačí, že by taková kolize mohla nastat, např. pokud se spoluobvinění navzájem nebo i jednostranně obviňují⁴³, kdy část důkazů usvědčuje jednoho a vyvíňuje druhého obviněného, kdy jeden obviněný má zájem na rychlém vyřízení věci a druhý nikoliv apod. Je zákonným právem každého obviněného dožadovat se zjištění všech okolností, které by jej viny zprošťovaly nebo ji alespoň zmírňovaly. Obhájce sám by se dostal do kolizní situace, pokud by v rámci plnění svých povinností měl argumentovat ve prospěch jednoho obviněného okolnostmi, které by musel vzápětí v zájmu druhého spoluobviněného vyvracet. V případě kolize proto zákon další společnou obhajobu vylučuje. Vodítkem pro vymezení kolize jsou výše uvedená ustanovení ZA a stavovských předpisů, každý případ je však nutno posuzovat individuálně.

V případě ustanoveného obhájce⁴⁴ je společné obhajoba připuštěna dle § 38 odst. 2 jedině tehdy, když si zájmy několika obviněných v trestním řízení neodporují, příp. pokud nehrozí střet zájmů. Z toho a contrario vyplývá, že pokud si zájmy obviněných v trestním řízení odporují, není možné společného obhájce ani ustanovit⁴⁵, což musí soud respektovat. Pokud vznikne rozpor až v průběhu řízení, musí na takovou změnu situace soud bezprostředně reagovat a dle ust. § 40a odst. 1 zprostit

⁴³ R 15/1991 – II. Společné obhajobě však nebrání nepodstatné a právně bezvýznamné rozpory ve výpovědích spoluobviněných.

⁴⁴ Důvodem pro společnou obhajobu dle § 38 odst. 2 bude zejména hospodárnost řízení a snížení nákladů obhajoby.

⁴⁵ Hrachovec, P.: Kolize zájmů obviněných a společný obhájce, Právní rozhledy, 8/2000, str. 332

obhájce společné obhajoby a každému obviněnému ustanovit nového samostatného obhájce dle § 37a odst. 2. Soud se vždy musí vypořádat s každou námitkou obhajoby proti společné obhajobě.

V případě zvoleného obhájce⁴⁶ je situace složitější, neboť zde je základem vztahu mezi obviněným a zvoleným obhájcem smlouva o poskytování právních služeb, do které soud obecně nemůže zasahovat, příp. si vynucovat její zrušení. Před velkou novelou byla zákonem upřednostňována právě tato koncepci autonomního vztahu. Pokud orgán činným v trestním řízení zjistil kolize mezi spoluobviněnými, pouze jim poskytl poučení, že je jejich právem, aby je v případě kolize mezi nimi neobhajoval společný obhájce a o tom, že takový výkon obhajoby by byl v rozporu s povinnostmi uloženými ZA a stavovskými předpisy⁴⁷.

Po velké novela zákon soudu v případě, kdy lze mít o kvalitě obhajoby závažné pochybnosti a obhájce sám plnou moc nevypraví, autoritativně z moci úřední rozhodne o jeho vyloučení.

Taková úprava je z pohledu obhajoby prospěšná a takový zásah ze strany soudu přípustný a odůvodnitelný, neboť objektivně existující konflikt v zájmech spoluobviněných zakládá porušení práva na obhajobu. Tímto oprávněním soudu však zároveň zákon nadřadit zájem na zajištění kvalitní obhajoby svobodné volbě obhájce, přičemž byl veden i snahou po zrychlení a zjednodušení průběhu trestního řízení. Nicméně v zájmu řádného výkonu obhajoby je nutné připustit, že právo na svobodnou volbu obhájce není právem absolutním⁴⁸, neboť právo na účinnou pomoc při obhajobě

⁴⁶ Pohnutkou pro zvolení společného obhájce může být finanční stránka věci, důvěra v advokáta, okolnosti případu apod.

⁴⁷ Dále tedy orgány činné v trestním řízení do vztahu obhájce a společně zastoupených neingerovaly, účast obhájce řešily dle § 66 odst. 3 prostřednictvím ČAK předáním ke kárnému postihu, což však trestní řízení protahovalo.

⁴⁸ Adámek, R.: Společná obhajoba více obviněných, Bulletin advokacie, č. 7-8/2005, s. 44

v sobě implikuje též právo na konfliktu prostého obhájce, protože pouze stoprocentně nezávislá obhajobě může být účinná a zákonná.⁴⁹

Při přebírání společné obhajoby je advokát povinen v souladu se ZA a stavovskými předpisy posuzovat, zda se nejedná o některý z případů uvedených u § 19 odst. 1 písm. a), kdy je povinen poskytování právních služeb odmítnout, příp. dle § 20 od smlouvy odstoupit. Tyto předpisy pamatují na kolizi mezi zájmy zastoupených v téže nebo v související věci, dle etických pravidel musí advokáta zvažovat nejen vztahy mezi současnými klienty, ale i ve vztahu k ukončeným. Proto by převzetí společné obhajoby mělo vždy předcházet pečlivé zvážení konkrétního případu a vyžádání si informací o věci, příp. individuální konzultace s každým ze spoluobviněných. Pouhé subjektivní vyjádření spoluobviněných však nestačí, neboť kolize je jevem objektivním a ne každá kolize mezi obviněnými musí být zároveň i rozpor do té míry, že by vylučovala společnou obhajobu⁵⁰. Proto je nutno možnost plurality obhájců připustit, ovšem s tím, že již na počátku převzetí obhajoby musí obhájce usilovat o získání takového množství relevantních informací, aby mohl do určité míry předvídat, zda reálně nehrozí nebezpečí vzniku kolize mezi obviněnými.⁵¹ Ke společné obhajobě přistupovat až po zralé úvaze, kdy rozpor není ani nejsou důvody k obavě, že ke konfliktu dojde. Následkem opačného postupu obhájce by bylo nejen kárné postižení, ale i závažné porušení práva na obhajobu z procesního hlediska. Společná obhajoba obviněných, jejichž zájmy jsou v kolizi, vzbuzuje vážné pochybnosti o kvalitě takové obhajoby, každá následná změna v osobě obhájce

⁴⁹ Repík, B.: Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Bulletin advokacie, č. 11-12/2002, s. 22

⁵⁰ Fišer, K.: Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými, Bulletin advokacie, 1/1999, str. 19

⁵¹ Navíc takový rozpor zájmů mezi obviněnými nemusí být jim samotným zřejmý již od počátku trestního řízení, ale může se objevit později, nebo na něj mohou být upozorněni až orgány činnými v trestním řízení.

v průběhu trestního řízení kvalitativně oslabuje samu obhajobu. Nelze ani přehlédnout narušení vztahu důvěry mezi advokátem a klientem.

Předmětem polemik po mnoho let zůstávalo, zda takový obhájce by vůbec měl pokračovat v obhajobě některého z obviněných s ohledem na profesní etiku a možný rozpor s povinností mlčenlivosti a zájmy klienta. Velká novela přinesla jednoznačné řešení v § 37a odst. 2 věta druhá stanovující, že takový obhájce, který byl z důvodu kolize zájmů více spoluobviněných vyloučen z řízení, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných. Tak se zajišťuje, aby poznatky, které obhájce dříve získal od obviněných, nebyly využity v zájmu jednoho obviněného, který by tím byl zvýhodněn na úkor znevýhodnění spoluobviněných.⁵² V praxi bude vhodné do výroku usnesení výslovně uvést, že takový obhájce nemůže po právní moci usnesení vykonávat dále obhajobu žádného obviněného.

S touto úpravou souvisí i situace, kdy substituci nově zvoleného nebo ustanoveného advokáta vykonává tentýž advokátem, který vykonával substituci vyloučeného advokáta. Byť tato situace není v zákoně výslovně uvedena, je smyslem vyloučení předchozího obhájce na další obhajobě zájem, aby další obhajoba nebyla ovlivněna poznatky, které získal obhájce od ostatních spoluobviněných, takové poznatky mohl získat i substitut. Pokud by advokát tedy opět přijal substituci, vědomě by odcházel zákon a měl by substituční pověření odmítnout⁵³.

Případy, kdy soud může autoritativně zasáhnout do svobodné volby byly velkou novelou rozšířeny ještě o možnost vyloučit obhájce za situace, kdy zvolený

⁵² Vantuch, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie, č. 11-12/2002, s. 35

⁵³ Vantuch, P.: K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci, Bulletin advokacie, č. 4/2003, s. 20

nebo ustanovený obhájce neplní řádně své povinnosti⁵⁴. V případě zvoleného obhájce je takový zásah do smluvního vztahu odůvodněn zájmem na tom, aby nebyl mařen průběh řízení. Dle § 37a odst. 1 písm. b) je důvod k vyloučení zvoleného obhájce splněn, nedostaví-li se obhájce k úkonům trestního řízení („při nichž je jeho účast nezbytná⁵⁵, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn“), alespoň dvakrát, přičemž poslední nedostavení se musí udát za účinnosti novely⁵⁶. K takovému vyloučení pochopitelně nemůže dojít v přípravném řízení, kde je účast obhájce na vyšetřovacích úkonech jeho právem, ne povinností. Přestože stát nenes odpovědnost za kvalitu obhajoby ustanoveného obhájce, zákon nově v ust. § 40a odst. 1 připouští, aby v případě, kdy obhájce delší dobu nevykonává obhajobu (což dopadá i na případy, kdy se obhájce vyhýbá svým povinnostem), byl takový obhájce zproštěn ustanovení⁵⁷. Takový názor lze akceptovat, neboť obviněný má nejen právo na ustanovení obhájce, ale i na jeho účinnou pomoc.

Novela také dále zabránila situacím, kdy obviněný v úmyslu mařit jednání (např. ve snaze odložit úkon, jehož provedení nemuselo být v jeho zájmu) si těsně před konáním úkonu zvolil nového obhájce, ať již místo ustanoveného nebo odvolal plnou moc dosavadnímu obhájci, a proto musel být plánovaný úkon odložen (v

⁵⁴ Výčet důvodů, pro které lze zvoleného obhájce vyloučit z obhajoby nebo ustanoveného obhájce obhajoby zprostit, je dále doplněn o nově formulované důvody uvedené v ust. § 35 odst. 2, 3. Důvod dle § 35 odst. 2 dopadá na případy, kdy byl nebo je trestně stíhán advokát, který zároveň vykonává obhajobu spoluobviněných, tedy má v řízení, ve kterém vystupuje jako obhájce ještě jiné postavení ať již obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby. Dle § 35 odst. 3 je neslučitelné postavení obhájce v postavení svědka, tlumočnicka nebo znalce v trestním řízení, dle skutečně vypovídá jako svědek, znalec nebo tlumočnick, přičemž toto ustanovení dopadá na celé trestní řízení. Tento důvod však nebude dán, pokud sice bude předvolán jako svědek, ale odvolá se na svoji povinnost mlčenlivosti a proto bude dán důvod zákazu výslechu. Nicméně je povinen na předvolání se dostavit.

⁵⁵ Nezbytná je účast obhájce u hlavního líčení v případech nutné obhajoby, ve veřejném zasedání konaném o odvolání v případech nutné obhajoby, ve veřejném zasedání o dovolání v případech nutné obhajoby dle § 36a odst. 2 písm. a) až d).

⁵⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27.2.2002, sp. zn. 2To 30/02

⁵⁷ Před rozhodnutím o zproštění soud obhájci umožní, aby se vyjádřil. Pokud však tohoto práva obhájce nevyužije, a to i tím, že si písemnosti na uvedené adrese nepřebírá (bude využito náhradního doručení), pak nic nebrání tomu, aby bylo učiněn příslušné rozhodnutí o zproštění obhajoby.

případě nutné obhajoby se tak stal osobu nikým neobhajovanou)⁵⁸. Aby v důsledku takové změny obhájce nemusely být nařízené úkony odvolávány, pokud o nich byl vyrozuměn dosavadní obhájce i obviněný, má dle § 37 odst. 2 předchozí obhájce uloženo zajistit obhajobu obviněného i poté, co byl výkon obhajoby úkonem obviněného ukončen, do doby než se obhajoby ujme nový obhájce. Tím je možnost oddálení nebo zmaření úkonu ztížena, byť ne zcela vyloučena.

2. ČÁST: MOŽNOSTI A LIMITY OBHAJOBY

Díky posílení kontradiktornosti v řízení se obhajobě otevírají nové možnosti, jak vlastním přičiněním zasáhnout do řízení. Nabídnutých možností může a nemusí obhajoba využít, čímž se otvírá prostor i pro její taktiku. V další části své práci se zabývám hranicemi pro procesní i mimoprocesní postup obhajoby. Obviněný má sice stanoveny některé procesní povinnosti, které se však vesměs týkají strpění odůvodněných zásahů do jeho práv v zájmu dosažení účelu trestního řízení. Obviněný ani obhájce však nejsou povinni jakkoli přispívat k objasnění věci, ani svým procesním chováním napomáhat dosažení účelu trestního řízení.

Po velké novele již není zpochybňováno právo obhajoby vyhledávat důkazy a mimoprocesně se s nimi dostat do styku, což je výrazem rovnosti stran. Žádné ustanovení však obhájce k takové činnosti nenutí. Na druhou stranu má obhájce povinnost pečovat o to, aby skutečnosti ve prospěch obhajoby byly objasněny včas, jak to předpokládá ust. § 41 odst. 1. Obhájce je povinen jednat ve prospěch obviněného. Obecně však není možné stanovit, jakou konkrétní činnost by měl

⁵⁸ Petříček, L.: K nové povinnosti obhájce po novele tr. řádu, Bulletin advokacie, č. 2/2002, s. 45

vyvíjet. I v tom se projevuje právo postupovat dle vlastní zvolené taktiky. Pojem „včas“ nelze vztahovat ke konkrétnímu stadiu trestního řízení, ale jedná se o okamžik vhodný z pohledu účinné obhajoby⁵⁹, neboť podle § 41 odst. 1 má být obhajoba uplatňována „účelně a náležitě“.

Uplatnění práv obhajoby nelze zužovat jen na účast obhájce u výsledku obviněného či svědka. Obsah tohoto práva je širší a dotýká se veškerých aktivit obviněného v procesu dokazování. Jde o všechny kroky, kterými obhajoba může aktivně ovlivnit průběh trestního řízení a jeho výsledek.⁶⁰

VI. KAPITOLA: OBECNÁ A KONKRÉTNÍ USTANOVENÍ TRESTNÍHO ŘÁDU O VÝKONU OBHAJOBY

Trestní řízení se skládá z na sebe navazujících fází, jednotlivá stadia jsou spojena s odlišným rozsahem možností uplatnění obhajoby, jejich oprávnění a povinností, a proto i pro obhajobu je důležitý pochopení vzájemných vztahů stadií trestního řízení. Takové zkoumání vzájemných souvislostí má zároveň význam v případě zavádění nových prvků do trestního řízení, např. při novelizaci, což nutně působí na celou strukturu řízení⁶¹.

Obecné zásady práva na obhajobu se realizují díky konkrétním ustanovením trestního řádu, která upravují výkon obhajoby v určitých situacích. Až při výkonu těchto konkrétních oprávnění, která obecně připouští § 41 odst. 2, 3, získává obhajoba možnost reálně ovlivňovat a zasahovat do vývoje trestního řízení.

⁵⁹ Mandák, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin advokacie, č. 10/2003, s. 35

⁶⁰ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 4.4.2002, sp. zn. 7To 142/2002.

⁶¹ Čísařová, D.: Novelizace a rekonstrukce trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení, Trestní právo, č. 4/2001, s. 4

VII. KAPITOLA: VÝVOJ ÚPRAVY OBHAJOBY V TRESTNÍM ŘÁDU (od roku 1989 až k novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb. včetně)

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, je účinný od 1.1.1962. Byl mnohokrát novelizován, přičemž z pohledu obhajoby nastaly nejvýraznější novelizace po roce 1989, kdy bylo nutno přizpůsobit tento procesní předpis potřebám nově se rodící demokratické společnosti.⁶² Pokud do roku 1989 docházelo spíše k restrikci práva obviněného na obhajobu, změny v pojetí vztahu občana a státu vyvolané demokratizací společnosti si vyžádaly novelizace v opačném duchu.

Úprava jednotlivých oprávnění obhajoby prošla vývojem směřujícím po roce 1989 k odstraňování jakýchkoliv zásahů a nutnosti povolení pro výkon obhajoby ze strany orgánů činných v trestním řízení. Právo, které je připuštěno v závislosti na souhlasu orgánu činného v trestním řízení, ztrácí svůj pravý význam, neboť garance práva na obhajobu odvislá od souhlasu toho, jehož případné chybě má čelit, není skutečnou garancí.⁶³

Již novelou provedenou zákonem č. 178/1990 Sb., s účinností od 1.7.1990, byla rozšířena práva obviněného a obhájce, výslovně bylo zakázáno použití důkazů získaných nezákonným donucením. Nejvýraznější novelizace byly vyvolané přijetím Listiny a uvedly trestní řád do souladu s touto normou ústavní právní síly, zejména šlo z. č. 558/1991 Sb. týkající se svěřeni rozhodování o nejdůležitějších základních lidských právech a svobodách, pokud má z důležitých důvodů dojít v trestním řízení ve fázi přípravného řízení k jejich omezení, z působnosti prokurátora na soud.⁶⁴ Do trestního řádu byly zakotveny tzv. odklony, v podobě podmíněného zastavení trestního

⁶² Kučera, P., Rizman, S., Teryngel, J.: K rekodifikaci trestního řádu, *Trestní právo*, č. 1/1996, s. 4

⁶³ Štěpán, J.: Účast obhájce ve vyšetřování, *Socialistická zákonnost*, č. 3-4/1968

⁶⁴ Jelínek, J.: O novele trestního řádu 1991 (několik poznámek zejména z pohledu obhajoby), *Bulletin advokacie*, č. 3/1992, s. 7

stíhání a narovnání. Dále došlo k důslednému zavedení monopolu advokacie⁶⁵ tím, že obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát, nevyjímaje případy, kdy jde o projednávání skutečností, které jsou předmětem státního tajemství.⁶⁶ Novela provedená z. č. 292/1993 Sb. zúžila rozsah dokazování nahrazením zásady zjišťování objektivní pravdy zásadou zjišťování skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v takovém rozsahu, jenž je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení.

Veškeré novelizace tak směřovaly k dosažení takové úrovně ochrany lidských práv, aby odpovídaly mezinárodním úmluvám a standardu v demokratických zemích.

Mimo jiné i pod vlivem judikatury ESD⁶⁷ byla z. č. 265/2001 Sb. provedena rozsáhlá novelizace, která svým rozsahem spíše připomínala rekonstrukci. Zavedla do našeho trestního řízení zcela nové prvky a byla jakýmsi vyvrcholením vývoje po roce 1989, který směřoval od striktního inkvizičního řízení k posílení kontradiktornosti trestního procesu mezi stranou obžaloby a obhajoby.

Obviněný, dříve kdysi pouhý objekt řízení, se stal stranou nadanou právem účinné obhajoby.⁶⁸ Neboť pouze takové uspořádání procesu, které má charakter sporu (kontradikce) dvou rovnoprávných stran v řízení před soudem a jež je v souladu se

⁶⁵ Pipek, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu, *Bulletin advokacie*, 3/1991, s. 16

⁶⁶ Novelou došlo k vypuštění ustanovení o důstojníkovi justice v činné službě, který jako jediný mohl vystupovat jako obhájce v trestním řízení, v němž byly probírány skutečnosti tvořící předmět státního tajemství. Toto ustanovení bylo napadáno jako diskriminační. Od účinnosti novely bude jako obhájce vystupovat, i když nemá zvláštní povolení nakládat se skutečnostmi, které tvoří státní tajemství, pouze advokát s tím, že předem bude poučen o povinnosti zachovávat mlčenlivost. Teryngel, J.: Novela trestního řádu vyvolaná LZPS, *Právo a zákonnost*, č. 1/1992, s. 38

⁶⁷ Nutno ovšem zdůraznit, že rozsudky Evropského soudu pro lidská práva jsou závazné pouze inter partes, postrádají konstitutivní povahu a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod neposkytuje rozhodnutím Soudu přímý účinek ve vnitrostátním právním řádu žalovaného státu. Judikatura ESD je pro praxi státu významná z toho hlediska, že právě otázky trestního procesu jsou řešeny nejčastěji. Judikatura ESD působí reálně podobně jako judikatura vnitrostátní, když má přispět k tomu, aby Úmluva nebyla pouhou proklamací lidských práv, ale práva skutečně zaručovala.

⁶⁸ Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, *Bulletin advokacie*, č. 1/2002, s. 15

zásadou obžalovací, umožňuje úplné a všestranné objasnění věci, a to jak z hlediska obžaloby, tak z hlediska obhajoby⁶⁹.

Velká novela vyhověla požadavku po posílení významu hlavního líčení na úkor přípravného řízení. (K posunu těžiště trestního řízení do hlavního líčení bylo již nakročeno novelami z let 1993 a 1995.) Na hlavním líčení se ve větší míře než dosud mohou podílet obě strany a to svým aktivním přístupem, což je důsledkem změny charakteru a rozsahu přípravného řízení. Přípravné řízení již nadále není "řízením na nečisto", bylo zreformováno s cílem, aby v něm byl omezen rozsah procesního dokazování. Soud tak už neobdrží objemný spis z přípravného řízení a místo reprízy trestního řízení (tj. opakování v rozsahu přípravného řízení) před ním bude probíhat jeho premiéra⁷⁰. Proto se také stěžejní úloha obhajoby přesouvá před soud, kam směřuje těžiště dokazování. Policejní orgán tak výsledky své práce v podobě zajištěných a předložených důkazů uplatní při jejich provádění v konfrontaci s procesní obranou obhajoby, která více než dosud bude vyhledávat ale i opatřovat důkazy pro soudní stádium řízení. To si vyžaduje zásadní změny chování procesních subjektů, kdy se od nich očekává procesní aktivita, na které bude průběh trestního řízení, zejména hlavního líčení, více závislý.

Díky velké novele se tak změnil vztah předsoudního a soudního stadia trestního řízení ve prospěch řízení před soudem. Nejen pod vlivem judikatury ESD a mezinárodních závazků pak bylo do tradičního kontinentálního uspořádání procesu převzato více kontradiktorních prvků, které se plně uplatňují v řízení před soudem, čímž se postupně vytváří kontradiktorní proces.

⁶⁹ Důvodová zpráva k z. č. 256/2001 Sb. k § 2 odst. 5

⁷⁰ Baxa, J.: Reforma trestního řízení - geneze jejího vzniku a její cíle, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001, s. 19

Dalším cílem novely trestního řádu byla snaha po zjednodušení a zrychlení procesu⁷¹, která vedla k zavedení tří typů přípravného řízení⁷², odvislých od závažnosti a složitosti činu, který je předmětem řízení, které se odlišují mimo jiné i rozsahem dokazování. Protože však každé zjednodušení vede v jistém smyslu k omezování práv poskytnutých obviněnému, je nezbytné podmínky přípustnosti každého takového institutu, který řízení zrychluje a zjednodušuje, vykládat restriktivně a použít je jen tam, kde je plně odůvodněno. Zjednodušení procesních forem nemůže vést k omezení práv na obhajobu. Jenom tak může obstát z hlediska ústavnosti a požadavků spravedlivého procesu⁷³.

A) VZTAH DOKAZOVÁNÍ V PŘEDSOUDNÍM A SOUDNÍM STADIU ŘÍZENÍ

Jedinou cestou v trestním procesu, jak lze obstarat skutkový podklad pro rozhodnutí, je postup dle předpisů o dokazování. Rozsah dokazování v tom kterém stadiu řízení se liší, je odvislý od smyslu a zásad, na kterých jednotlivá stadia stojí a je důležitý zejména pro určení, do jaké míry výsledky přípravného řízení ovlivňují soudní řízení a meritorní rozhodnutí. Uspořádání celého procesu významně ovlivnila již zmíněná velká novela, která nově formulovala vztah přípravného řízení a hlavního líčení, čímž významně ovlivnila i práci obhajoby.

⁷¹ Jedním z prostředků vedoucím ke zjednodušení bylo odstranění duplicity v provádění úkonů policejním orgánem a vyšetřovatelem a spojení úřadů vyšetřování a kriminální policie do jedné služby kriminální policie a vyšetřování (nešlo tedy o zrušení vyšetřovatelů). Nadále bude rozhodují, zda byl úkon proveden policejním orgánem zákonně a obsahově správně a nebude důležité jeho profesní zařazení.

⁷² 1. typ: Pro vyšetřování nejširšího okruhu trestných činů, u kterých je hranice trestu odnětí svobody nižší než pět let a horní hranice nepřevyšuje tři roky, novela zavádí redukované přípravné řízení, kde dochází k podstatnému zúžení možnosti konat výslechy svědků. Tomuto typu přípravného řízení, které lze označit za standardní, se budu dále věnovat ve své práci.

2. typ: Pro tzv. krajskosoudní trestné činy zachovává trestní řád dosavadní rozsah vyšetřování a půjde o nejšířejí pojaté přípravné řízení, kde rozsah výslechu svědků nebude omežován podmínkami uvedenými v § 164. Pro tento typ platí zvláštní ustanovení § 168-170.

3. typ: Zkrácené přípravné řízení jako nejzjednodušší forma přípravného řízení, viz dále.

⁷³ Ježek, V.: Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001, s. 92

Účelem a smyslem přípravného řízení⁷⁴ je prověření oznámení a podnětů, zjištění osoby a prověření toho, zda podezření je do té míry odůvodněno, aby byla podána obžaloba a věc předána soudu. Jen v tomto rozsahu je dokazování v přípravném řízení odůvodněno a je v souladu se základními zásadami, zejména zásadou zdrženlivosti (přiměřenosti), tedy minimálního zásahu do práv a svobod občanů. Samotná neveřejnost přípravného řízení totiž limituje možnosti obhajoby, proto určení, nakolik ovlivňují materiály opatřené v přípravném řízení hlavní líčení, resp. jaký význam má dokazování v přípravném řízení pro řízení před soudem⁷⁵, je pro obhajobu velice důležité. Odpověď na tuto otázku pak ovlivňuje celé pojetí trestního řízení.

Důvodová zpráva k velké novele zdůrazňuje, že posílení pozice státního zástupce v přípravném řízení neznamená posílení veřejné žaloby na úkor obhajoby a v přípravném řízení je obhajobě ponechán prostor všude tam, kde se jedná o činnosti mající procesní význam a důsledky pro obviněného, tak aby právo na obhajobu bylo reálně zajištěno. Je pouze důsledkem změny charakteru a rozsahu přípravného řízení, jakož i zmenšení jeho významu, že v tomto stadiu je obhajoba omezena (obhajoba však bude v předsoudním stadiu připuštěna všude tam, kde jde o úkony použitelné před soudem - viz dále), aby k jejímu plnému rozvinutí mohlo dojít až v řízení před soudem⁷⁶. Zároveň dochází k posílení pozice soudu, který se již nebude spokojovat jen s převzetím důkazů z přípravného řízení. Fáze přípravného řízení má pouze sloužit státnímu zástupci k rozhodnutí, zda věc předá soudu nebo věc skončí jinak než

⁷⁴ Účelem přípravného řízení je zjistit trestné činy a odhalit jejich pachatele, zajistit provedení neodkladných, neopakovatelných a dalších úkonů, vyhledání nezbytných důkazů, popř. jejich provedení, jež jsou vždy nezbytné pro rozhodnutí státního zástupce o tom, zda ve věci podá obžalobu, nebo bude učiněno jiné rozhodnutí ve věci, opatřit podklady potřebné pro projednání věci v líčení před soudem. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád – komentář, C.H.Beck, 4. vydání, 2002, s. 912

⁷⁵ Císařová, D.: Novelizace a rekodifikace trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení, Trestní právo, 2001, č. 4, s. 8

⁷⁶ Baxa, J.: Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001, s. 17

podáním obžaloby⁷⁷, neboť podklady pro rozhodnutí v hlavním líčení dle ust. § 220 odst. 2 jsou jen skutečnosti, které byly probrány v hlavním líčení. Těžiště dokazování je v řízení před soudem, který bude hodnotit před ním provedené důkazy, ať již budou předloženy a provedeny stranami nebo je provede sám, dle zásady bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti. Teprve v řízení před soudem je procesní postavení základních stran - na jedné straně státního zástupce a na druhé straně obviněného s obhájcem - zásadně rovné, a to rovné v právech⁷⁸. Jakékoli opatřování důkazu mimo soudní přelíčení, tedy ve fázi přípravného řízení, by tam měla mít pouze předběžnou a přípravnou funkci⁷⁹.

B) KONTRADIKTORNOST A AKTIVNÍ ÚČAST OBHAJOBY PŘI DOKAZOVÁNÍ

Pravidla upravující „dokazování“ jsou obecně stanovena v ust. § 89 a platí nejen pro orgány činné v trestním řízení ale i pro obhajobu. Jsou doplněna specifickými ustanoveními pro jednotlivá stadia trestního řízení, kterým se budu z pohledu možností obhajoby věnovat v dalších kapitolách.

V mnoha zemích kontinentální Evropy - opět s souladu mezinárodními úmluvami o lidských právech a svobodách a judikaturou ESD - je tradiční kontinentální proces⁸⁰ nahrazován takovým modelem procesu, ve kterém se uplatňují

⁷⁷ Ust. § 188 odst. 1 písm. e) po novele stanovuje podmínky pro vrácení věci k došetření tak, že tuto možnost omezuje jen na ty případy, kdy opatření takového důkazu by bylo výrazně obtížnější a pomalejší v rámci řízení před soudem. Tyto nově koncipované ustanovení je jen dalším dokladem toho, že i opatřování důkazů se přesouvá do řízení před soudem.

⁷⁸ Důvodová zpráva k z. č. 265/2001 Sb. k § 2 odst. 5

⁷⁹ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka MS ČR, 1992, s. 29

⁸⁰ V dokazování a v odlišném chápání procesních rolí stran a soudu se mimo jiné projevuje rozdíl mezi kontinentálním a anglosaským modelem trestního řízení. V kontinentálním procesu převládá vyhledávací zásada zavazující orgány činné v trestním řízení včetně soudu k tomu, aby samy prováděly dokazování a pídily se i po takových důkazech, které nebyly stranami navrženy. Zatímco v adversárním procesu se očekává, že všechny obviňující důkazy navrhne a předloží obžaloba a vyvíňující zase obhajoba. Tyto dvě soupeřící strany při jednání pak důkazy provádějí, tedy vyslyšají svědky, přinášejí věcné a listinné důkazy, zatímco soud se omezuje jen na procesní stránku důkazů.

prvky obžalovacího (akuzačního) sporného procesu a který můžeme nazvat tzv. kontradiktorním procesem, ke kterému směřovala i velká novela. S vývojem k tomuto typu procesu vyslovil souhlas i Ústavní soud⁸¹, který svůj postoj vyjádřil tak, že „účást potenciálně dotčené osoby na řízení patří mezi důležité záruky ochrany základních práv, protože právě vytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek (v kontradiktorním schématu řízení) nejlépe zajistí ochranu základních práv, jež je z hlediska fair procesu prvotním účelem soudního řízení. Institucionálně garantovaná možnost dotčených osob návrhy a námitkami účinně participovat na soudním procesu patří mezi elementární pravidla soudního řešení sporů... Jinými slovy, nelze činit zjištění soudem bez dodržení základních procesních náležitostí, k nimž je třeba řadit zejména bezprostřednost a ústnost.“

Celý trestní proces je nutno vykládat při vědomí jeho celkového uspořádání. Kontradiktornost se uplatňuje v řízení před soudem, zejména při dokazování. K posílení kontradiktornosti řízení tedy přispělo, že je přeneseno těžiště dokazování do řízení před soudem.

Kontradiktorností procesu se chce zdůraznit, že strany řízení jsou zainteresovány na jeho výsledku. Soudní jednání má charakter sporu mezi žalobcem a žalovaným, státnímu zástupci je vrácena povinnost prokazovat vinu obžalovaného. Obhajoba aktivně prověřuje důkazy obžaloby z hlediska jejich správnosti, věrohodnosti a zákonnosti a sama důkazy na podporu svých tvrzení také provádí. Kontradiktornost dává obhajobě do rukou nástroj, kdy ve smyslu § 89 odst. 2 může sama vyhledat, opatřit či předložit důkaz, a tím zpochybnit jakýkoli důkaz opatřený orgánem činným v trestním řízení (viz dále). V řízení před soudem je pak omezena zásada vyhledávací a tedy posíleno postavení stran a jejich důkazních oprávnění.

⁸¹ Nález ÚS 269/05, který se konkrétně týká rozhodování o nových vazebních důvodech k návrhu státního zástupce na rozšíření důvodů vazby a na rozhodování dle § 71 odst. 2 věty druhé za ;

Rozhodnutí soudu je tak výsledkem konfrontace stran.⁸² Zákonem předpokládaná aktivita stran však nezabavuje soud povinnosti, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí (§ 2 odst. 5 věta šestá) v případě, že strana obžaloby ani strana obhajoby neprovede úplné dokazování⁸³. Neboť v souladu s kontinentální tradicí, která klade důraz na řádné objasnění věci, si soud zachovává větší ingerenci do dokazování a sám může být aktivní, byť při dostatečné aktivitě stran zpravidla dokazování neprovádí a nestává se tak „zaujatou“ stranou a spor pouze řídí. V našem trestním procesu je tedy vedle kontradiktornosti procesu řízení nadále ovládáno zásadou vyhledávací a obžalovací.⁸⁴

Zárukou pro zjištění objektivní pravdy je prosazení obžalovací zásady ve smyslu důsledného rozdělení procesních rolí, uplatnění kontradiktorního soudního přelíčení a aktivního způsobu obhajoby již od přípravného řízení, včetně odstranění dominantního postavení státního zástupce a posílení postavení soudu. Celý systém kontradiktorního procesu dává obviněnému skutečně pocit, že je stranou v procesu, zatímco ve starém inkvizičním procesu byl obviněný jen jeho objektem.

Pojem kontradiktornosti však nelze zaměňovat s důkazním břemenem ve formálním slova smyslu. Obžalovaný nemá povinnost prokazovat svoji nevinu ani se dokazování aktivně účastnit, může se obhajovat, ale nemusí, přičemž ze způsobu jeho obhajoby nebo z jeho pasivity v důkazním řízení nelze usuzovat na jeho vinu⁸⁵. Nemá důkazní povinnost ani když jde o jeho tvrzení, že např. jednal v nutné obraně. Má však právo se obhajovat⁸⁶, může aktivně opatřovat a předkládat důkazy a i když není právně povinen vyvracet usvědčující důkaz, nutí jej k tomu v takovém případě jeho vlastní

⁸² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, 2005, s. 319

⁸³ Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1.2002, Bulletin advokacie, 2003, č. 11-12, s. 55

⁸⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, 2005, s. 140

⁸⁵ R 38/1996-II.

⁸⁶ Takový obhajobě nabízený prostor při dokazování může být nazván „materiálním důkazním břemenem obviněného

zájem, aby uplatnil vyvíňující důkaz. Uplatnit jej však bez následků nemusí. Důkazní břemeno ve formálním slova smyslu však nemá ani obžaloba. Vždy se uplatní základní zásady trestního řízení a to zásada presumpce nevinny a pravidlo in dubio pro reo⁸⁷.

Formální důkazní břemeno v trestním řízení, který by neslo ten následek, že jeho neslnění by mohlo vést pro stranu k nepříznivému rozhodnutí, musí být tedy vzhledem k povaze trestního řízení odmítnuto. Nicméně prostor, který je při dokazování stranám nabídnut a vzhledem k jejich zvláštním zájmům, které je povedou k tomu, že se budou snažit dokázat skutečnosti ve svůj prospěch a vyvrátit ty, které jsou v jejich neprospěch, tedy tento jejich faktický i právní zájem by mohl být považován za tzv. „materiální důkazní břemeno“⁸⁸. Na straně obžaloby pak takové důkazní břemeno vyplývá ze zásady presumpce nevinny, tedy, kdo žaluje, musí také prokazovat vinu obžalovaného, který má pak možnost, ale nikoli povinnost, předložit a provést důkazy svědčící v jeho prospěch⁸⁹.

V období od 1.1.1962 do 31.12.1993 praxe vycházela z názoru⁹⁰, že obstarávání důkazů je právem a povinností orgánů činných v trestním řízení a odmítala zacházet stejně s důkazy, které obstaral obhájce či zmocněnec poškozeného. Po novele provedené z. č. 292/1993 Sb., s účinností od 1.1.1994, která doplnila ustanovení § 89 odst. 2, bylo výslovně stanoveno, že není důvodem k odmítnutí důkazu, pokud jej nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení. Ani

⁸⁷ I přes rozpory v důkazech však soud může dospět ke spolehlivému závěru o spáchání trestného činu, neboť rozhodnout ve prospěch obviněného lze pouze za předpokladu, že existující rozpory jsou tak zásadní, že vina obviněného není nepochybná ani po pečlivém vyhodnocení všech důkazů. Pochybnosti musí být důvodné, tedy rozumné a v podstatných skutečnostech a neodstranitelné provedením dalších důkazů. Beck str. 560-561

⁸⁸ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka MS ČR, 1992, s. 201, 202

⁸⁹ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka MS ČR, 1992, s. 41

⁹⁰ Vantuch, P.: K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 4/2002, s. 41

v období od 1994 do 2001 tedy nebyl vyšetřovatel oprávněn odmítnout důkazy předložené stranou obhajoby, ale většinou je jen založil do spisu a nevypořádal se s nimi, což v podstatě mělo stejný důsledek jako odmítnutí. Až ust. § 89 odst. 2 ve znění po velké novele vytváří předpoklady k posílení účasti obhajoby na dokazování.

Ustanovení § 89 odst. 2 obsahuje výčet oprávnění stran, tedy důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Je tím dán prostor každé straně, tedy obviněnému, zúčastněné osobě⁹¹, poškozenému a před soudem státnímu zástupci, k aktivní účasti na dokazování.

Vyhledávat důkazy bude především orgán činný v trestním řízení v souladu se zásadou vyhledávací. Aktivita obhajoby v tomto směru však není nijak omezena, může jí uplatnit v předsoudním i soudním stadiu, může důkaz vyhledat a předložit nebo jí vyhledávaný důkaz navrhnout k provedení (př. vyhledání svědka, předložení listiny nebo znaleckého posudku, příp. jen podat návrh policejnímu orgánu), jeho použitelnost však bude stejně jako u důkazu vyhledaného orgánem činným v trestním řízení závislá na jeho povaze a dodržení zákonných požadavků pro získání tak, aby nevykazoval vady dle § 89 odst. 3. Dále však ve výčtu § 89 odst. 2 chybí oprávnění obhajoby k samotnému provedení důkazu. To se tímto vztahuje až k řízení před soudem⁹² (§ 203 odst. 1), kde je nárokem stran žádat o provedení důkazu podle § 215 odst. 2. Hodnotit důkazy strany nemohou v žádné fázi trestního řízení.

Důkaz vyhledaný, předložený nebo navržený obhajobou může být orgánem činným v trestním řízení odmítnut, je na jeho rozhodnutí, zda takový návrh bude akceptovat⁹³. Nikdy však důvodem odmítnutí nemůže být skutečnost, že se jedná o důkazní návrh obhajoby, jak je to výslovně uvedeno v § 89 odst. 2 věta třetí. Stejně i

⁹¹ Žádosti poškozeného nebo zúčastněné osoby se v praxi nevyskytují.

⁹² V přípravném řízení budou provádět a procesně zajišťovat důkazy pouze orgány činné v trestním řízení.

⁹³ Odmítnutí důkazu by předcházelo např. v úvahu tam, kde důkaz nemá vztah k projednávané věci, jde o důkaz zatížený vadou apod.

soud⁹⁴ se musí vypořádat se všemi návrhy obhajoby a byť je neakceptuje, musí se s nimi v odůvodnění rozhodnutí vypořádat⁹⁵. Důkazy navržené obhajobou musí jako každé jiné vyhodnotit.

Pro použitelnost důkazu je důležité v jaké fázi byl opatřen. Proto pokud se oprávnění obhajoby provádět výslech svědka vztahuje pouze k řízení před soudem, může procesně přípustným a účinným způsobem vyslýchat svědka v přípravném řízení pouze policejní orgán a až v řízení před soudem toto může být umožněno obhajobě. Obhajoba může v přípravném řízení předložit k důkazu znalecké posudek, v této fázi však znalece nemůže procesně přípustným způsobem vyslechnout. Obhajoba také nemůže sepisovat v přípravném řízení žádné úřední záznamy. Stejně tak policejní orgán nemůže mimo stanovené výjimky procesně vyslýchat svědky před zahájením trestního stíhání.

Možnost provádění důkazů stranami v hlavním líčení zajišťuje „rovnost zbraní“. Podle úpravy účinné od 1.1.1994 do 31.12.2001 dle znění § 215 odst. 2 mohl státní zástupce, obžalovaný a jeho obhájce žádat, aby jim bylo umožněno provést výslech svědka. Předseda senátu jim vyhověl zejména tehdy, jestliže svědek byl předvolán na jejich návrh. Nebylo však příliš využíváno, strany pouze využívaly oprávnění klást doplňující otázky. Proveden stranou mohl být navíc pouze výslech svědka. Zvyklostí zůstávalo provádění všech důkazů soudem.

Od 1.1.2002 může obhajoba žádat, aby jí bylo umožněno provést jakýkoli důkaz (např. provádění listinných a jiných věcných důkazů, ať již přečtením kopie listiny, jejíž originál je ve spise, nebo přečtením nové listiny, pouze příkladem je

⁹⁴ EÚLS v otázce dokazování ponechává na vnitrostátní úpravě posouzení přípustnosti, relevance a pravdivosti důkazů, tedy hodnocení shromážděných důkazů. Stejně tak je věcí národního soudu posoudit, zda důkaz navrhovaný obviněným provede či nikoli. Soudy takový návrh mají posoudit dle užitečnosti a nemusí mu vždy vyhovět. Podstatné je, zda výslech byl nebo nebyl podstatný pro zjištění objektivní pravdy. Úmluva stanoví, že všechny důkazy by měly být prováděny při veřejném jednání za přítomnosti obviněného. Pokud však nebude ohroženo právo obviněného, připouští ESD výjimky.

⁹⁵ Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, *Trestněprávní revue*, č. 9/2002, s. 250

uveden výslech svědka a znalce). Soud pouze rozhodne, zda provedení důkazu stranou povolí, poté svědka předvolá a poučí. I když ust. § 203 odst. 1 nadále stanovuje, že dokazování provádí předseda senátu, je v souladu s cílem novely soud v provádění důkazů omezen, neboť zákon mu toto stanovuje jen pro případě „nestanoví-li zákon jinak“.

Strany by zásadně měly využívat možnosti provést konkrétní důkazy. Význam toho spočívá v tom, že vlastním provedením výslechu svědka může strana ovlivnit akcenty, které je vhodné v zájmu strany zdůraznit. Způsob, jímž je důkaz prováděn, ovlivňuje i výsledek této činnosti a mohl by se projevit v jeho výsledném hodnocení. Proto by nové možnosti aktivního podílu na dokazování neměly být chápány jako povinnosti, ale především jako práva procesních stran⁹⁶. Z pohledu taktiky je provádění dokazování přímo stranami výhodné, neboť obhajoba může z vlastní iniciativy, tedy vlastním provedením důkazu prokázat svá tvrzení ve věci, aniž by byla závislá na způsobu provádění tohoto důkazu předsedou senátu.⁹⁷ Takové rozdělení procesních funkcí mezi obžalobu, obhajobu a soud zvyšuje kontradiktornost řízení před soudem a možnosti obhajoby při „soupeření“ se státním zástupcem⁹⁸.

S ohledem na shora uvedené je však zároveň nutné odlišovat provádění důkazů soudem (ať již předsedou senátu nebo jím pověřeným členem senátu), státním zástupcem na jeho žádost, státním zástupcem, pokud mu bylo soudem provedení důkazu uloženo, a stranou obhajoby na vlastní žádost.⁹⁹ Státní zástupce má povinnost prokazovat vinu, obhajoba má právo, nikoli povinnost, prokazovat nevinu v souladu se zásadou presumpce nevinu. Postavení obžaloby a obhajoby je tak rovné v právech,

⁹⁶ Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, *Trestněprávní revue*, č. 9/2002, s. 250

⁹⁷ Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1.2002, *Bulletin advokacie*, č. 11-12/2003, s. 56

⁹⁸ Vantuch, P.: Může předseda senátu vyzvat obhájce, aby provedl důkaz, který navrhla strana obhajoby?, *Trestněprávní revue*, č. 8/2004, s. 235

⁹⁹ Vaněček, P.: K provádění důkazů v hlavním líčení, *Trestní právo*, 2004, č. 1, s. 7

nikoli v povinnostech, z čehož plyne podstatný rozdíl projevující se v tom, že obhajobě nelze uložit provedení důkazu a důkazy provádí dle §215 odst. 2 jen na základě výslovné žádosti, zatímco státnímu zástupci lze uložit provedení důkazu i bez jeho žádosti (ovšem jen takového důkazu, který podporuje obžalobu). Proto z návrhu obhajoby na provedení důkazu nelze bez dalšího dovozovat žádost o jeho provedení. Zároveň však obhájce může požádat o provedení výslechu, byť návrh na výslech určité osoby sám nepodal. Stranám je tak ponechávána možnost zvážit, zda je pro ně vhodnější, aby svědka vyslechl soud nebo obhájce¹⁰⁰.

Protože aktivita stran je tak velká, jaký prostor k aktivitě jim poskytuje daná právní úprava, poněvadž strany se vždy této právní úpravě přizpůsobí a nikoliv naopak¹⁰¹, jsou v našem právním řádu tyto možnosti aktivního působení v trestním řízení stranám nabídnuty.

Od účinnosti této zásadní velké novely, tedy od 1.1.2002, je již možno provést určité zhodnocení. Takové zhodnocení provedl již i Nejvyšší soud v materiálu nazvaném „Zpráva o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb.“¹⁰² Podle poznatků z praxe soudů se zatím aktivita stran oproti stavu před účinností novely nikterak výrazně nezměnila. Aktivita státních zástupců je často odvislá od toho, zda u hlavního líčení je přítomen ten státní zástupce, který dozoroval přípravné řízení. Aktivita obhájců se nejvíce projevuje v předkládání oponentních znaleckých posudků, méně často však obhájci znalce chtějí sami vyslechnout.

Protože z ust. § 2 odst. 5 stále vyplývá povinnost soudu doplnit dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí, nechávají strany na soudu, aby věc „dotáhl“,

¹⁰⁰ Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1.2002, Bulletin advokacie, č. 11-12/2003, s. 56

¹⁰¹ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Příručka MS ČR, 1992, s. 106

¹⁰² Tento materiál byl přijat trestním kolegiem NS ČR dne 29.9.2004, sp. zn. Ts 42/2003 a byl uveřejněn ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR v č. 9-10/2004, s. 594 a n.

čímž je soud opět zainteresován na výsledku řízení a není tak zcela naplňována zásada kontradiktornosti řízení. Proto by na výsledku řízení měly být strany více zainteresovány, k čemuž se nabízí úvaha *de lege ferenda*, zda by tato povinnost soudu neměla být spíše možností, což by dále přispělo k přesunu důkazního břemene na obžalobu. *De lege ferenda* by bylo také vhodné zvážit, zda by stranám neměla být v případě návrhu na provedení důkazu stanovena povinnost tento také opatřit, resp. zajistit jeho provedení, např. předložit listiny, zajistit osobní účast svědka.

Velká novela změnila celý trestní proces. I kdyby byl trestní řád rekodifikován, nastolená cesta směrem ke kontradiktornímu spornému procesu by již nebyla opuštěna. Naopak spíše lze očekávat další vývoj v tomto směru. Pokud dosud nejsou stranami plně využívány všechny nabídnuté možnosti, lze toto zatím přičítat krátkému časovému období od přijetí novely. Sama praxe také ukáže, např. s ohledem na shora uvedené návrhy soudů *de lege ferenda*, zda nebude vhodné některé instituty ještě dotvořit.

VIII. KAPITOLA: OBHAJOBA V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ

Po velké novele se za přípravné řízení považuje celé předsoudní stadium trestního řízení (legální definice v ust. § 12 odst. 10, úprava je obsažena v části II. tr. řádu), zahrnuje fázi před zahájením trestního stíhání, tzv. prověřování a fázi po zahájení trestního stíhání. Důsledné rozlišování však bylo odstraněno s cílem, aby již tzv. prověřování bylo podřízeno dozoru státního zástupce a aby úkony provedené před zahájením trestního stíhání (§158 až § 158e), pokud byly provedeny v souladu s trestním řádem, mohly být v širší míře použitelné i po zahájení trestního stíhání, aniž

by je bylo nutno opakovat¹⁰³. Přičemž přípravné řízení nemusí proběhnout v obou těchto úsecích.¹⁰⁴

Celé předsoudní stadium je ovládáno plně zásadou oficiality, je neveřejné¹⁰⁵, neuplatňuje se tu obžalovací zásada, nejde zde o kontradiktornost, není zde rozdělení procesních funkcí. Soud v tomto stadiu vystupuje jen v taxativně stanovených případech, jako jsou zásahy do ústavně zaručených práv a svobod a v případě nutnosti opatření, např. při nutné obhajobě.

Předsoudní stadium prošlo vývojem¹⁰⁶, jeho jednotná struktura byla od 1.1.2002 nahrazena přípravným řízením diferencovaným dle tzv. typové společenské nebezpečnosti a to na zkrácené přípravné řízení, standardní vyšetřování a rozšířené vyšetřování. Taková diference, která ovlivňuje rozsah dokazování v předsoudní fázi, nese i odlišný rozsah možností obhajoby se na přípravném řízení podílet.

Ve srovnání se stavem do 31.12.2001 se rozsah a obsah dokazování nezměnil při řízení o trestných činech, o niž je příslušný rozhodnout krajský soud. Vyšetřování nejzávažnější kriminality se nepatrně modifikovalo, od vyšetřování ostatní kriminality se liší v míře provedených a protokolárně zachycených důkazů. Omezení, především při konání výslechů svědků, se však dostavilo v řízení o trestných činech, o kterých rozhoduje okresní soud a ve zkráceném přípravném řízení, jehož podstatou je rychlé a

¹⁰³ Důvodová zpráva k novele z. č. 256/2001 Sb., bod 15

¹⁰⁴ Přípravné řízení může skončit již v prvním úseku odložením věci nebo odevzdáním věci jinému orgánu. Nebo naopak může být podezření natolik doloženo, že lze ihned zahájit trestní stíhání, tedy lze vydat usnesení dle § 160 ihned bez dalšího prověřování. Zvláštní formou je zkrácené přípravné řízení, které de facto probíhá jen ve fázi postupu před zahájením trestního stíhání a pokud je podán návrh na potrestání, věc není předána do vyšetřování.

¹⁰⁵ Průlomem do neveřejnosti úkonů přípravného řízení je účast obhájce, příp. obviněného na vyšetřování dle § 165.

¹⁰⁶ V trestní řádu účinném k 1.1.1962 mělo přípravné řízení jednu formu – vyšetřování. Novelou z. č. 57/1965 Sb. byla přidána druhá forma - vyhledávání a z. č. 150/1969 Sb. doplněno objasňování přečinů¹⁰⁶. Když poté byl zákon o přečinech zrušen, od 1.7.1990 existovalo vyšetřování a vyhledávání. Právo na obhajobu se však v těchto dvou formách lišilo, ve vyhledávání bylo užší, obhájce se již směl účastnit vyšetřovacích úkonů taxativně uvedených, ale nadále nesměl být přítomen výslechu svědka. Tyto odlišnosti v rozsahu práva na obhajobu a diskuze o tom, že je nutno zabezpečit stejná práva na obhajobu všem osobám, proti nimž se vede trestní řízení¹⁰⁶, vedly k tomu, že z. č. 292/1993 Sb. bylo zrušeno vyhledávání a až do 31.12.2001 existoval jeden model předsoudního stadia a to vyšetřování.

neformální objasnění skutku, zjištění osoby a vyhledání – nikoli provedení – důkazů. Toto omezení procesního zachycení důkazů je však nutno hodnotit v souvislosti se záměrem velké novely, která potlačila význam předsoudního stadia vůči stadiu soudnímu. Zároveň nejde o nějaké nové omezení práv obhajoby, ve všech formách dosahuje možnost účasti obhajoby evropský standard¹⁰⁷. I v nejjednodušší formě přípravného řízení - ve zkráceném přípravného řízení má obviněný stejná práva jako podezřelý (§179b odst. 2). Blíže se výkladu o obsahu a významu jednotlivých forem přípravného řízení budu zabývat v dalších kapitolách.

A) OPRÁVNĚNÍ OBHAJOBY VE VZTAHU K PŘÍPRAVNÉMU ŘÍZENÍ

Ust. § 89 odst. 2 dopadá na celé trestní řízení, obsahuje demonstrativní výčet důkazních prostředků a umožňuje důkazní aktivitu stran. Jde o obecné ustanovení, které je dále doplněno speciální úpravou¹⁰⁸. Již novela trestního řádu provedená z. č. 292/1993 Sb. stanovila oprávnění obhajoby předkládat důkazy v průběhu přípravného řízení a to tím způsobem, že stanovila zřejmou povinnost orgánů činných v trestním řízení přistupovat k těmto důkazům stejným způsobem¹⁰⁹. Odůvodněno to bylo na příkladu znaleckého posudku, kdy soudní znalec by měl dospět v posudku vždy ke stejnému závěru bez ohledu na osobu objednatele¹¹⁰. Nicméně až do 31.12.2001 chyběla výslovná úprava umožňující obhajobě vyhledat, předložit nebo navrhnout provedení důkazu.

¹⁰⁷ Vantuch, P.: Rozšířené vyšetřování, přísnější kvalifikace skutku a dopad pro obhajobu obviněného, Trestní právo, č. 4/2003, s. 2

¹⁰⁸ Tak např. pokud jde o oprávnění stran k provádění důkazů, toto se v plné míře vztahuje až k řízení před soudem, pro které jsou ustanovení o dokazování doplněna o speciální ust. § 215.

¹⁰⁹ Znění § 89 odst. 2 do 31.12.2001: „Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“

¹¹⁰ Důvodová zpráva k z. č. 292/1993 Sb., s. 51

Velká novela doplnila ust. § 89 odst. 2 o větu: „Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout.“ Toto oprávnění stran dopadá na celé řízení a může je vedle obhájce využít i zmocněnec poškozeného či zúčastněné osoby, příp. advokát poskytující právní pomoc osobě podávající vysvětlení.¹¹¹

V navrhování a předkládání důkazů co do jejich druhu¹¹² tedy trestní řád strany nijak neomezuje. Provádění důkazů v přípravném řízení však nadále zůstává monopolem orgánů činných v trestním řízení¹¹³. Obhajoba tedy sama v přípravném řízení důkaz provést nemůže, ale není zpochybněna možnost se takového úkonu účastnit (viz kapitola o účasti obhajoby na vyšetřovacích úkonech). Každý důkaz navržený obhajobou musí policejní orgán pečlivě přezkoumat, pokud ovšem takový důkaz není zcela bezvýznamný (§ 164 odst. 3)¹¹⁴, když není oprávněn rozhodnout o bezvýznamnosti navrženého důkazu bez konkrétního zdůvodnění. Pokud by se snažil tímto způsobem snížit rozsah dokazování, bylo by to v rozporu s právem obviněného na obhajobu. Policejní orgán nemůže odmítat takové návrhy obhajoby s odkazem na to, že obhajoba má možnost dosáhnout provedení výsledku v soudním stadiu trestního řízení. Každý návrh obhajoby musí zvážit a hodnotit s ohledem na to, zda konkrétní okolnosti případu jsou opatřenými důkazy, aniž by byly všechny procesním způsobem provedeny¹¹⁵, prokázána či nikoli, zda koresponduje s ostatními takto zjištěnými okolnosti a zda svědčí závěru o spáchání trestného činu obviněným. Odsouvání části důkazů až do hlavního líčení oddaluje zjištění skutečného stavu věci, o němž nejsou

¹¹¹ za podmínky, že se tato osoba nachází v roli podezřelé osoby, a proto je v jejím zájmu podezření rozptýlit.

¹¹² Přípustnost této mimoprocenční činnosti obhájce podporuje i znění § 89 odst. 2.

¹¹³ Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001, s. 58

¹¹⁴ Takovou bezvýznamnost je ovšem těžko posuzovat dříve než je důkaz proveden. K provádění důkazů však v přípravném řízení v zásadě nedochází. Jde tedy spíše o zdůraznění požadavku pečlivosti zvážení významu důkazu.

¹¹⁵ Ve standardním vyšetřování je do jisté míry realizace oprávnění obhajoby dle § 89 odst. 2 odsunuta až do hlavního líčení, neboť nebude pravidlem provádění výslechů svědků. Vantuch, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie, č. 7-8/2005

důvodné pochybnosti. To by bylo také v rozporu s mezinárodními závazky i názorem Ústavního soudu¹¹⁶, dle kterého právní úprava vyšetřování ani řízení před soudem nezná institut předběžného posuzování (hodnocení) důkazů, a proto není v pravomoci kteréhokoli orgánu činného v trestním řízení provádět podle vlastních kritérií předběžnou selekci (nabízených) důkazů a upravovat tak důkazní situaci podle vlastní úvahy a volby, příp. z daných důkazů a priori preferovat ty, které potvrzují zvolenou skutkovou verzi. Nicméně povinnost odůvodnit odmítnutí návrhu obhajoby má policejní orgán jen vůči státnímu zástupci, což obhajobu znevýhodňuje.

Osoby, které by připadaly v úvahu za svědky, může obhajoba v přípravném řízení vyhledat a jejich výslech navrhnout.¹¹⁷ Obhájce je oprávněn pozvat si takové osoby do své kanceláře, sepsat s nimi záznam o skutečnostech, o nichž mohou podat svědectví a tento záznam předložit do vyšetřovacího spisu s návrhem na svědecký výslech. Takový písemný záznam není důkazem v procesním slova smyslu a slouží toliko k rozhodnutí, zda by taková osoba měla být procesně vyslechnuta k podpoře obhajoby. Ve spise takový zápis plní jen funkci objasnění toho, o kterých skutečnostech může svědek vypovídat. Záznam o sdělení osoby nelze použít jako důkaz (písemný záznam není ani listinným důkazem), neboť se nejedná o procesní činnost obhájce, ale jen o přípravu obhajoby¹¹⁸. Může-li však napomoci ke zjištění skutkového stavu, o něm nejsou důvodné pochybnosti (§ 2 odst. 5), pak by měl policejní orgán buď sám výslech v přípravném řízení nařídit nebo by měl záznam zařadit do spisu, který bude předložen soudu a soud by potom postupoval v souladu s

¹¹⁶ náleží ÚS ČR ze dne 4.10.2004 sp. zn. III. ÚS 617/2000

¹¹⁷ Jde o širší problematiku přípustnosti styku obhájce s potencionálními prameny důkazů. V řízení anglosaského typu je výlučným úkolem stran sbírat a předkládat důkazní materiál soudu. V kontinentálním trestním řízení jde o zásadu, vyjádřenou v § 2 odst. 5, že orgány činné v trestním řízení ve fázi přípravného řízení objasňují stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného.

¹¹⁸ Vantuch, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie, č. 7-8/2005, s. 3

§ 215 odst. 2¹¹⁹. Výslech svědka v přípravném řízení je výlučně v kompetenci policejního orgánu, přípustná je aktivní účast obhájce. Ze strany obhajoby se tak vždy bude jednat o návrh na provedení důkazu a nikoli o předložení důkazu. Návrh na výslech svědka by tak mohl i zdůvodnit, k čemu má být osoba vyslechnuta.

Dlouho v praxi převládal názor, který byl výrazem obavy, že takové jednání obhájce je nepřipustným nebo nevhodným prostředkem ovlivňování svědka k výpovědi příznivé pro obviněného a vždy to v jistém smyslu bylo pocíťováno jako zpochybnění jeho důvěryhodnosti. Pokud pak orgán činný v trestním řízení zjistil při výslechu svědka, že obhájce s ním již hovořil, byl to závažný důvod k zpochybnění jeho věrohodnosti¹²⁰.

Obhájce však nesmí navrhnout takové důkazy, které by obviněnému jakkoliv přitěžovaly, ale jen ty, které jeho pozici mohou zlepšit a proto taková činnost obhájce je v souladu s jeho povinnostmi dle § 41 odst. 1. Obhájce by bez styku s pramenem důkazu dost dobře nemohl odhadnout výsledek z hlediska zájmů obviněného a žádný předpis mu nebrání, aby sám předem toto prověřil. Nebude tak riskovat, že by návrhem na provedení důkazu mohl obviněného poškodit. Obhájce však musí vést jednání regulérní formou, bez jakéhokoliv ovlivňování, přemlouvání a sugestivního působení, kladené otázky musí formulovat objektivně a seriózně. Při jednání s potencionálním svědkem by mu advokát měl sdělit, v jakém procesním postavení vystupuje a upozornit, že žádá pravdivé informace bez ohledu na to, jaké zájmy zastupuje. Advokát se musí vyhnout jakékoli formě nátlaku či přemlouvání. Zdá se vhodné uvést, že osoba zkontaktovaná tímto způsobem obhájcem není povinna se k němu dostavit, neboť obhájce není orgánem činným v trestním řízení.

¹¹⁹ Vantuch, P.: K použitelnosti důkazu, který v trestním řízení obstaral a předložil obhájce, Bulletin advokacie, č. 6-7/1996, s. 47

¹²⁰ Vantuch, P.: K použitelnosti důkazu, který v trestním řízení obstaral a předložil obhájce, Bulletin advokacie, č. 6-7/1996, s. 39

Takový postup obhájce je z hlediska právního i etického možný a správný, jak se vyslovila i Česká advokátní komora¹²¹ a vyslovilo s ní souhlas i Nejvyšší státní zastupitelství¹²². Oba tyto předpisy přispěly je sjednocení výkladu ust. §89 odst. 2 i postupu státních zástupců.

Konečné rozhodnutí bude na obhájci, zda výslech navrhne a zápis do spisu předloží. Bylo by také vhodné do záznamu zahrnout poučení osoby, že skutečnosti jí uvedené mohou být předmětem svědecké výpovědi a že byla seznámena s tím, že by za nepravdivé skutečnosti mohla být trestně odpovědná. Takové poučení osoby má však jen ten význam, že obhájce tak dokladuje, že je oprávněn navrhnout výslech této osoby jako svědka, tedy že by mohl tento důkaz podpořit obhajobu, tedy dokladuje jeho správný postup.

Obhájce nemá pravomoc vyhledanou osobu nutit, aby se dostavila k orgánu činnému v trestním řízení, pokud má osoba v držení důkazy, které by mohly podpořit obhajobu, může ji vyzvat, aby je vydala orgánům činným v trestním řízení. Jak je zdůrazňováno ve shora uvedeném stanovisku Nejvyššího státního zastupitelství nesmí činnost obhájce směřovat k nepřipustnému ovlivňování ve prospěch obviněného, ale musí být vedena pouze úsilím o poskytnutí řádné právní služby¹²³.

¹²¹ Stavovský předpis – usnesení ČAK „K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhnout důkazy v trestním řízení“ ze dne 12.10.2004 obsahuje rámcový pokyn pro postup obhájců a právních zástupců poškozených. Vykládá pojem vyhledání důkazu tak, že nutně zahrnuje i možnost ověřit jejich předpokládaný výsledek. Přichází-li v úvahu jako pramen důkazu výpověď svědka a zjistí-li advokát osobu, která by mohla uvést okolnosti důležité pro trestní řízení, může takovou osobou vhodnou formou požádat o sdělení informací, které jsou jí známy.

¹²² Výkladové stanovisko č. 9/2004 vydané Nejvyšším státním zastupitelstvím ohledně výkonu práva obhájce postupem dle § 89 odst. 2 věty druhé tr. řádu vyhledávat a předkládat důkazy nebo navrhnout provedení důkazů. Podle bodu I. písm. a) je přípustné, aby obhájce požádal konkrétní osobu o sdělení potřebných informací a o obsahu sdělené informace sepsal písemný záznam, popř. se souhlasem dotčené osoby pořídil zvukový nebo obrazový záznam.

¹²³ Ve stanovisku NSZ č. 9/2004 jsou tak stanoveny limity činnosti obhájce a také vymezen pojem „nepřipustného ovlivňování“ a jeho důsledky, kterými jsou nepoužitelnost takto vyhledaného důkazu, nebezpečí důvodu uplatnění vazby vůči obviněnému dle § 67 odst. b) tr. řádu, předání obhájce ke kárnému postihu, příp. vyvození trestní odpovědnosti proti obhájci.

Znalecký posudek, předložený obhajobou, který splňuje předpoklady § 110a, má stejnou procesní váhu jako posudek vyžádaný orgánem trestního řízení. Ani pozice samotného znalce není nijak znevýhodněna. Zákon orgánům činným v trestním řízení ukládá povinnost poskytnou znalci, který byl požádán obhajobou, součinnost a pomoc (nahlížet do spisu, poskytovat informace). Výslech znalce v přípravném řízení však bude nadále v kompetenci policejního orgánu.

B) POSTUP PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ - PROVĚŘOVÁNÍ

Všechny úkony provedené před sdělením obvinění v rámci tzv. prověřování¹²⁴, slouží toliko ke zjištění skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a k odůvodnění, že jej spáchala určitá osoba a tím pádem i k zahájení trestního stíhání sdělením obvinění. I když jde pouze o neformální šetření, může vést ke sdělení obvinění, což je jistě velmi významný zásah státní moci do práv a svobod jednotlivce.

Velká novela ve větším rozsahu umožnila opatřování a provádění procesně relevantních důkazů před zahájením trestního stíhání. Proto tuto fázi podřídila dozoru státního zástupce. Trestněprávní charakter získala i operativně pátrací činnost, jejíž výsledky jsou využitelné v dokazování. Proto i v této fázi má význam právní pomoc advokáta, byť zatím nelze hovořit o obhajobě.

Od 1.1.2002 již institut sdělení obvinění neodděluje předprocesní a procesní stadium (přípravné řízení) trestního řízení, zákon žádné předprocesní stadium nezná a již od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení¹²⁵, příp. provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, hovoří o přípravném řízení. Přípravné řízení

¹²⁴ Jedná se o legislativní zkratku pro „objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin“.

¹²⁵ Neformální fázi, která ještě není trestním řízením dle trestního řádu, odděluje od formální fáze záznam o zahájení úkonů trestního řízení. V záznamu se uvádí skutkové okolnosti, nevymezuje se tedy ještě skutek, ani se právní jednání nekvalifikuje. Je tedy možné, aby se skutkový stav ještě výrazně v průběhu prověřování změnil, protože není dosud vedeno stíhání žádné osoby, není stanovena stejná návaznost jako je mezi vymezením skutku v usnesení o zahájení trestního stíhání, obžalobou a rozhodnutím soudu.

tak již není striktně děleno, což má velký význam z hlediska vzniku práva na obhajobu. Přestože právo na obhajobu vzniká až sdělením obvinění, nelze souhlasit s dřívějším postojem vyšetřovatelů, že osoba, která není obviněna, nemá nárok na právní pomoc.

Počátek přípravného řízení a tedy i počátek dozoru státního zástupce formalizuje záznam o zahájení úkonů trestního řízení¹²⁶. Kompetence policejních orgánů ve stadiu před zahájením trestního stíhání je tedy posílena, což však nelze považovat za nedostatek velké novely (zvláště s ohledem na základní cíl novely posunout těžiště dokazování na řízení před soudem), byť sepsáním záznamu o zahájení trestního stíhání tak de facto začíná stíhání ve věci¹²⁷. Podle § 158 policejní orgán v rámci prověřování zachycuje svoji činnost do úředních záznamů anebo přímo do protokolu. Uvedený rozdíl je významný z hlediska další použitelnosti těchto úkonů, což má dopad i pro obhajobu.

C) ÚŘEDNÍ ZÁZNAMY O PODÁNÍ VYSVĚTLENÍ A PRÁVNÍ POMOC PŘED „SDĚLENÍM OBVINĚNÍ“

Přestože úřední záznam o vysvětlení nemá důkazní hodnotu a v řízení před soudem jej nelze použít, jako takový je významným prostředkem, kterým mohou být zjištěny skutečnosti důležité pro trestní stíhání. Státnímu zástupci a obviněnému může sloužit ke zvážení, zda taková osoba nemá být vyslechnuta jako svědek a soudu k úvaze, zda takový důkaz provede (§ 158 odst. 5). Obecně úřední záznam je pouze

¹²⁶ V případě nebezpečí z prodlení policejní orgán záznam o zahájení úkonů trestního řízení sepiše po provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů.

¹²⁷ Pokud by byl tento úkon ještě více formalizován stanovením náležitostí, které musí být v záznamu uvedeny, včetně kvalifikace skutku, byla by tak lépe vystihnuta podstata a význam řízení dle deváté hlavy trestního řádu. Rizman, S.: Několik poznámek k průzkumu účinnosti novely trestního řádu, Trestní právo, č. 5/2005, s. 4

zdrojem - pramenem důkazů, je jen podnětem k tomu, aby byl určitý důkaz proveden¹²⁸.

Úřední záznam v jednotlivých formách přípravného řízení má různý význam.

A) Je připuštěna jedna výjimka, kdy lze úřední záznam přečíst, a to v případě porušení úředního záznamu ve zkráceném přípravném řízení za souhlasu obviněného a státního obhájce ve zjednodušeném řízení. Pokud obecně osoba podávající vysvětlení úřední záznam nepodepisuje, jeví se v tomto případě vhodné, aby byl úřední záznam podepsán.¹²⁹ B) Jako podklad pro výslech svědka slouží úřední záznam v rozšířeném vyšetřování, kde se vyslýchá bez omezení. C) Ve standardním vyšetřování se osoba po podání vysvětlení vyslýchá jako svědek zcela výjimečně. Vysvětlení může být podáno již před zahájením trestního stíhání a pokud se tak stalo v souladu se zákonem, nemusí být znovu podáno v průběhu vyšetřování a osoba jako svědek bude vyslechnuta až před soudem. Vyslýchá se pouze v případech §164 odst. 1 věta třetí a čtvrtá. Pokud by však před soudem vypovídala tato osoba odlišně od dříve podaného vysvětlení, nelze jí úřední záznam ani předestřít¹³⁰. Podrobným výslechem ohledně objasnění skutečností jinak obsažených v záznamu by však mohla být prověřena věrohodnost výpovědi takového svědka, aniž by byl porušen zákaz, že svědkovi nesmí být takový záznam čten ani předestírán, tedy aniž by byl dotazován na rozpory. Policejní orgán by tam měl podle obsahu podané vysvětlení pečlivě zvažovat, zda nebude vhodné a nutné v této fázi vyšetřování vyslechnout osobu přímo jako svědka

¹²⁸ Vantuch, P.: Právo na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení, Trestní právo, č. 10/2002, s.16

¹²⁹ Podpis je rovněž vhodný v případě, kdy by vysvětlení obsahovalo důležité skutečnosti z hlediska dokazování. Zvyšuje tím váhu úředního záznamu a zdůrazňuje přestupkovou odpovědnost osoby podávající vysvětlení.

¹³⁰ R 45/2003 Je-li přesto svědkovi při jeho výpovědi v hlavním líčení takový úřední záznam předestřen, jde o vadu, která zpravidla způsobí, že tato výpověď je v části, v níž svědek reaguje na předestřené skutečnosti, důkazem neúčinným. Na tom nemění nic ani skutečnost, že byl u vysvětlení přítomen obhájce. R 26/89 K obsahu úředního záznamu o vysvětlení nesmí být vyslýchán ani policejní orgán, který ho pořídil.

do protokolu¹³¹. Podmínky, za kterých se vyslychají svědci ve standardním vyšetřování dle § 164 nejsou tak úzké, aby se jimi nedalo odůvodnit vyslechnutí svědka důležitého pro řízení. Aby pak takový výslech mohl být v případě odepření výpovědi nebo v případě podstatných rozporů dle §211 odst. 3 přečten, musí policejní orgán zabezpečit obhajobě plné uplatnění jejich práv. Policejní orgán tedy musí zvažovat, zda nebude na újmu zásady zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností, pokud by byl výslech odložen až do řízení před soudem.

Z úředního záznamu o vysvětlení může po novele vycházet znalec při zpracování znaleckého posudku. Pokud by poté došlo ke změně skutečností obsažených v úředních záznamech, který byly podkladem pro vypracování znaleckého posudku, musí na ně znalec reagovat a vypořádat se s nimi. Zároveň se připouští, aby již ve fázi prověřování byl přibrán znalec k vypracování znaleckého posudku, byť nejde o neodkladný a neopakovatelný úkon a takový posudek je použitelný i v dalších stadiích řízení. Pokud by policejní orgán neměl žádné pochybnosti o spolehlivosti a úplnosti písemně podaného posudku, od výslechu znalce by dle § 108 odst. 3 mohl upustit, z čehož zároveň vyplývá, že i v této fázi lze znalce vyslechnout.

Úředního záznamu může být použito i po zahájení trestního stíhání.

V období do 31.12.2001 nebyla v trestním řádu upravena účast advokát při podání vysvětlení. Docházelo ke kontraverzím mezi policejním orgánem a advokátem a předvolanou osobou k podání vysvětlení. Advokát zdůrazňoval, že je právním zástupcem, není (a nemůže být) jeho obhájcem a dožadoval se účasti z důvodu poskytování právní pomoci klientovi. Tyto situace vznikaly přesto, že článek 37 odst. 2 Listiny již od roku 1991 stanovuje, že každý má právo na právní pomoc v řízení před

¹³¹ Dalším důvodem může být i hrozba, že pokud se ve složitějších věcech svědecké důkazy nepetrifikují již na začátku trestního řízení, dochází ke ztrátě důkazní hodnoty svědecké výpovědi. Tato okolnost má být eliminována zněním § 164, která připouští ve složitějších dlouho vyšetřovaných věcech možnost poškozeného a svědka vyslechnout, což se však ne vždy podaří odhadnout. Kučera, P., Rizman, S.: Zamyšlení nad některými úskalími novelizace trestního řádu, *Trestní právo*, č. 5/2000, s. 4

soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.¹³² Díky Ústavního soudu¹³³ bylo postaveno najisto, že neexistence výslovné právní úpravy není důvodem pro odmítnutí práva na právní pomoc a to z důvodu zcela jasné úpravy obsažené na úrovni norem nejvyšší právní síly. Uvedený článek vyložil v tom smyslu, že každý občan i při nedostatku výslovné právní úpravy má právo na právní pomoc, která se vztahuje i na podání vysvětlení (podle trestního řádu), povinností policie je takové právní zastoupení umožnit, nicméně to neznamená povinnost v každém případě advokáta zajistit.

Velká novela přesně v duchu výše uvedeného nálezu Ústavního soudu výslovně zakotvila v § 158 odst. 4, že při podání vysvětlení (tj. ještě před zahájením trestního stíhání) má každý právo na právní pomoc advokáta. Nejedná se o právo na obhajobu, ale na právní pomoc advokáta, kterou jí orgán činný v trestním řízení musí umožnit, ale nemusí zajistit¹³⁴. Advokát nemá práva a povinnosti obhájce, nemůže postupovat dle § 41, omezuje se pouze na poskytnutí právní pomoci. Nemůže zasahovat do průběhu podání vysvětlení, nemůže žádat o umožnění účasti na dalších úkonech, nahlížet do spisu apod. O úředním záznamu se nepořizuje protokol, nelze tedy vznášet námitky. Proti obhájce má takový advokát menší oprávnění. Do práva na obhajobu také nepatří právo na zastupování při podání vysvětlení, neboť při podání vysvětlení nemá osoba postavení obviněného ani zadrženého podezřelého.

Význam právní pomoci spočívá v tom, že advokát může osobu blíže obeznámit s podstatou podání vysvětlení a jeho významu pro další řízení, objasnit poučení dle

¹³² Shodně bylo judikováno Ústavním soudem v nálezu ÚS 42/1996, které dopadá i na podání vysvětlení dle zákona o Policii.

¹³³ nálezu Ústavního soudu ze dne 5.6.1996, sp. zn. II ÚS 98/95

¹³⁴ Pokud by však policejní orgán účast advokáta nepřipustil, musí tuto vadu odstranit státní zástupce v rámci dozoru tím, že nařídí opakování tohoto úkonu. Vantuch, P.: Právo na obhajobu v předsoudní fázi trestního řízení po 1.1.2002, Trestněprávní revue č. 5/2002, s. 130

§158 odst. 8 a jeho důsledky, včetně otázek mlčenlivosti či práva odepřít vysvětlení, objasnit povahu úředního záznamu dle § 158 odst. 5 apod.

Podání vysvětlení¹³⁵ je obdobou svědecké výpovědi, přičemž úprava týkající se práva odepřít vysvětlení, zákazu požadovat vysvětlení v případě uložené nebo uznané povinnosti mlčenlivosti, povinnosti vypovídat pravdu a nic nezamlčovat je v ust. § 158 odst. 7 podrobná. Zákon již také pamatuje na situaci, kdy by mohla později vzniknout potřeba poskytnout osobě podávající vysvětlení jako svědkovi ochranu.¹³⁶

Pokud byl v rámci dozoru státní zástupce zjistil, že policejní orgán neumožnil osobě podávající vysvětlení právní pomoc advokáta, ač tomu nic nebránilo, nařídí opakování tohoto úkonu.

A kdy tedy vzniká právo na obhajobu? Pokud v průběhu podání vysvětlení dospěje policejní orgán k názoru, že je nutno osobu podávající vysvětlení zadržet jako podezřelého, okamžikem zadržení vzniká právo zvolit si obhájce a s tím spojená všechna práva jako má obviněný.

D) PROTOKOLY DLE § 158 Odst. 8

Velká novela rozšířila možnost konat před zahájením trestního stíhání výslechy svědků, o kterých bude rovnou místo úředního záznamu sepsován protokol. Protože však v této předsoudní fázi není známa osoba podezřelého (může být již ztotožněna, ale nejsou dosud splněny všechny podmínky dle §160), nemůže také obhajoba plně uplatnit svá práva. Aby i za této situace mohly být důkazy procesně zachyceny, jsou

¹³⁵ Proto k podání vysvětlení může být předvolán i advokát v trestní věci osoby, které poskytl právní službu. Přestože by nebyl zbaven svým klientem povinnosti mlčenlivosti, je povinen se k podání vysvětlení dostavit. Teprve po poučení a náležité konkretizaci věci on sám i policejní orgán posoudí, zda je dán důvod zákazu podání vysvětlení a to na celou věc nebo jen její oddělitelnou část.

¹³⁶ Při sepsování úředního záznamu bude postupováno dle § 55 odst. 2. Toto ustanovení je dále doplněno úpravou obsaženou v zákoně č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, kde je pamatováno – mimo jiných - nejen na osobu, která podala nebo má podat vysvětlení či svědeckou výpověď, ale i na osobu, která vypovídala či má vypovídat jako obviněný anebo jinak pomáhala nebo má pomoci podle ustanovení trestního řádu k dosažení účelu trestního řízení

pro výsledky dle § 158 odst. 8 stanoveny zvláštní podmínky. Vyslýchá lze svědky pouze hrozí-li, že by před soudem již důkaz a) nebylo možno provést a proto není možno jej odložit nebo b) hrozí-li ztráta důkazní hodnoty, když se předpokládá delší dobu trvající další prověřování (tyto protokoly však samy o sobě bez dalšího nemohou být považovány za řádně procesně zachycené důkazy, pokud se při jejich provádění nemohla uplatnit práva obhajoby).

Procesní použitelnost protokolů ad a) je řešena speciálním ust. § 158a, které klade zvláštní podmínky na provedení neodkladného či neopakovatelného úkonu, které ex lege limitují právo na obhajobu, protože předchází zahájení trestního stíhání. Omezeny jsou jen na výslech svědka a rekognici in natura. Od velké novely musí být u takového úkonu přítomen soudce¹³⁷, který bude garantovat jeho zákonný průběh, obsahově však do jeho provádění zasáhnout nemůže a proto musí být v protokolu výslovně uvedeno, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný a neopakovatelný považován (§ 160 odst. 4), což umožňuje, aby si podmínky jejich zákonného provedení (včetně posouzení, zda skutečně šlo o neodkladný a neopakovatelný úkon) v hlavním líčení sám soud přezkoumal a pokud je uzná, může být takový protokol bez dalšího v hlavním líčení čten dle § 211 odst. 2 písm. b). Přítomnost soudce má být tou garancí, aby zákonnost provedení tohoto úkonu nemohla být později obviněným zpochybňována. Protože úkon je konán na odůvodněný návrh státního zástupce, měl by být i on přítomen při provádění takového úkonu, byť to zákon nestaví. Státní zástupce však odpovídá za to, že bude mít

¹³⁷ Takový soudce není ex lege na základě skutečnosti, že se účastnil úkonu dle §158a, vyloučen z rozhodování věci po podání obžaloby. Protože však odpovídá za zákonnost provedení úkonu a může k dosažení tohoto cíle do jeho provedení zasahovat, nezná se přípustné, aby tentýž soudce po podání obžaloby či návrhu na potrestání opětovně posuzoval zákonnost takového úkonu a zejména činil z jeho průběhu, kterého se osobě zúčastnil a za jehož zákonnost sám odpovídá, důkazní závěry. Tento názor byl vyjádřen Nejvyšším soudem ve Zprávě o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 9-10/2004, s. 637

k dispozici dostatečné důkazy, jeho účast by mu umožnila rychle reagovat na případnou změnu důkazní situace.

V případě ad b) musí mít obviněný možnost po zahájení trestního stíhání navrhnout opakování takového výslechu. Pokud by zopakován nebyl ani v řízení před soudem, nebylo by jej možné použít k důkazu, ale pouze tzv. předeštíř dle §212. Možnost účasti obhajoby na dřívějším výslechu svědka, včetně práva klást mu otázky, podmiňuje možnost přečíst protokol o takovém výslechu v hlavním líčení dle § 211 odst. 3 písm. a).

S ohledem na použitelnost úkonů pro další řízení proto orgány činné musí vždy zvažovat podmínky, za kterých úkon provádí i podmínky, za kterých bude moci být využit v dalším řízení.

E) VZNIK PRÁVA NA OBHAJOBU U ZADRŽENÉHO PODEZŘELÉHO

S účinností od 1.1.1992 má zadržený podezřelý, byť dosud nebylo rozhodnuto o zahájení trestního stíhání, právo na obhajobu, přičemž jeho práva uvedená v § 76 odst. 6 jsou v podstatě stejná jako má obviněný. V průběhu zadržení si tedy může zvolit obhájce dle § 76 odst. 3, nicméně vzhledem k procesní situaci, kdy ještě není obviněn, nemá právo na ustanovení obhájce. Pokud však si podezřelý obhájce zvolí a ten je přítomen při výslechu, je to důležitá součást obhajoby, neboť na podkladě tohoto výslechu bude policejním orgánem rozhodnuto o tom, zda zahájí nebo ne zahájí trestní stíhání podezřelého.

Stejně je právo na obhajobu a jeho vznik koncipováno u zadrženého podezřelého, má-li být konáno zkrácené přípravné řízení (viz dále).

F) ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

Institut zahájení trestního stíhání má zcela mimořádný význam¹³⁸. Jakmile podezřelá osoba do vlastních rukou převezeme usnesení o zahájení trestního stíhání, může v plném rozsahu uplatnit právo na obhajobu a zároveň lze proti ní použít všech prostředků daných trestním řádem, zejména provádět důležité zajišťovací úkony (např. rozhodnout o vzetí do vazby či vydat příkaz k zatčení). Do doby zahájení trestního stíhání nelze provádět důkazy v procesní formě, s výjimkou zákonem připuštěných výjimek (viz výše). K okamžiku zahájení trestního stíhání se váže počátek oprávnění obhájce, neboť bez sdělení obvinění nepřichází v úvahu výkon oprávnění obhájce ve smyslu ust. § 165.

Sdělení obvinění má od 1.1.2002 podobu usnesení¹³⁹, proti kterému je přípustná stížnost. Možnost podání stížnosti byla zrušena¹⁴⁰ novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 292/1993 Sb. s účinností od 1.1.1994 a její znovuzavedení k 1.1.2002 je velkým přínosem pro obhajobu. Prostřednictvím opravného prostředku má obviněný možnost vyslovit se k důvodnosti trestního stíhání, proto je kladen důraz na kvalitní a konkrétní odůvodnění (nestačí pouze formální) usnesení policejním orgánem.

Sdělení obvinění je chápáno jako závažný zásah do práv a svobod občana na základě zákona, jsou s ním spojeny i závažné sociální důsledky, je považováno za

¹³⁸ Popis skutku usnesení o zahájení trestního stíhání určuje předmět trestního řízení, neboť obžalobu lze podat pouze pro skutek, pro který bylo sděleno obvinění a následně soud může rozhodnout pouze o skutku, který je uveden v žalobním návrhu. Zahájením trestního stíhání je realizována zásada řádného zákonného procesu uvedená v § 2 odst. 1 a v čl. 8 odst. 2 Listiny. Odděluje první fázi přípravného řízení od druhé, ve které se již vede trestní stíhání vůči konkrétní osobě pro konkrétní skutek, tedy začíná vyšetřování.

¹³⁹ Od 1.1.1994 do 31.12.2001 se tak trestní stíhání zahajovalo vyhotovením záznamu o sdělení obvinění vyšetřovatelem. V záznamu často chyběly konkrétní skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu určitou osobu, takové opatření bylo nepřezkoumatelné, mohl je zrušit jen státní zástupce v rámci dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení. Charakteristické pro dřívější záznam o sdělení obvinění bylo stručné, nepřesvědčivé a jednostranné odůvodnění.

¹⁴⁰ Zrušení stížnosti proti vznesení obvinění bylo odůvodněno nadbytečností, neboť obviněný mohl dosáhnout zrušení obvinění podáním žádosti o přezkoumání postupu vyšetřovatele podle § 167 ve znění před novelou. V § 167 však nejde o procesní stížnost, ale jen o další podnět k přezkoumání ve formě žádosti oprávněných osob.

vážné porušení bezúhonnosti občana.¹⁴¹ Je tedy nesporné, že právo stížnosti do vznesení obvinění patří mezi nejvýznamnější oprávnění obhajoby. Přezkum usnesení policejního orgánu státním zástupcem je také výrazem postavení státního zástupce jako „dominus litis“ přípravného řízení.

Zároveň však závěr o spáchání trestného činu určitou osobou není konečný a nemusí být ani hodnověrný¹⁴². Pro sdělení obvinění však není nutné obstarat takové podklady, jež by vedly k jednoznačnému závěru, že osoba, která má být obviněna, je pachatelem skutku, v němž je spatřován některý trestný čin.¹⁴³ Postačí vyšší stupeň pravděpodobnosti, který však musí být zjištěnými skutečnostmi (policejní orgán vychází ze skutečností zjištěných v rámci prověřování, tedy obsažených především v záznamech o podaných vysvětleních, které nicméně nemají charakter důkazu před soudem) dostatečně odůvodněn.

Náležitosti usnesení jsou stanoveny v §160 odst. 1, konkrétně pak jenom zdůrazňují, že popis skutku nezaměnitelným způsobem znamená např. i uvedení následků, subjektivní stránky, pohnutky, přesné formy účastenství, jinak je to považováno za vadu přípravného řízení.¹⁴⁴

Zahájení trestního stíhání je podmíněno splněním dvou kumulativních podmínek, tedy zjištěné skutečnosti¹⁴⁵ nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a je dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala konkrétní osoba. Pouze formální odůvodňování sdělení obvinění bylo v jistém smyslu i důsledkem, kterým orgány činné v trestním řízení reagovaly na zrušení trestního stíhání ve věci, ke kterému došlo

¹⁴¹ Chmelík, J.: Novelizace trestního řádu a úvahy de lege lata, Trestní právo, č. 3/2001, s. 4

¹⁴² Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Půry, F.: Trestní řád. Komentář, C.H.Beck, Praha, 2002, s. 1019

¹⁴³ Šámal, P.-Růžička, M.-Novotný, F.-Doucha, J.: Přípravné řízení trestní, C.H.Beck, Praha 1997, s.204

¹⁴⁴ jak je vyjádřeno v nálezech Ústavního soudu ÚS 43/1996 a ÚS 30/2000

¹⁴⁵ Rozumí se tím skutečnosti zjištěné především postupem dle § 158 odst. 3 ať již procesně zachycené jako důkazy nebo zachycené ve formě úředních záznamů.

k 1.1.1994¹⁴⁶. Důvodem zrušení tohoto institutu v našem právním řádu bylo přijetí mezinárodních závazků plynoucích z EÚLP, konkrétně z čl. 6 odst. 1 písm. d), dle kterého má obviněný právo (nikoliv povinnost) účastnit se zde uvedeným způsobem dokazování v rámci trestního stíhání vedeného proti své osobě. Institut „stíhání ve věci“¹⁴⁷ umožňoval okleštit práva obviněného a jeho obhájce, neboť orgány přípravného řízení mohly shromáždit důkazy ve formě použitelné v řízení před soudem, aniž by bylo možné vznést obvinění vůči konkrétní osobě. Do 31.12.1993 stačilo k zahájení trestního stíhání pouze to, že zjištěné skutečnosti nasvědčovaly tomu, že byl spáchán trestný čin, aniž by existovala znalost osoby, která by z tohoto činu byla důvodně podezřelá. Již splnění jedné z dnes zákonem vyžadovaných podmínek umožňovalo vyšetřovateli konat přípravné řízení, dokazování a všechny procesní úkony i v případech, kdy nebylo vzneseno obvinění ze spáchání trestného činu konkrétní osobě, čímž byla poté na svých právech krácena.

Z hlediska účasti obhajoby je také důležité, aby policejní orgán zahájit trestní stíhání, jakmile jsou pro to splněny podmínky, tedy spáchala trestného činu konkrétní osobou¹⁴⁸. Jinak by se jednalo o závažné porušení práva na obhajobu, neboť v důsledku nesplnění povinnosti policejního orgánu by obviněný nemohl uplatnit svá

¹⁴⁶ Novelou trestního řádu z. č. 292/1993 Sb. bylo zrušeno tzv. „stíhání ve věci“ a od 1.1.1994 se zahajuje až sdělením obvinění.

¹⁴⁷ Z hlediska obhajoby zrušení trestního stíhání ve věci bylo na jedné straně přínosem, z jiného pohledu naopak jako přínos chápáno nebylo. Přínos byl odůvodněn v důvodové zprávě tím, že trestní stíhání ve věci bylo institutem, kterým bylo obviněného a jeho obhájce možno jednoduše zbavit většiny práv, které jim přísluší v přípravném řízení, neboť zahájení trestního stíhání ve věci a sdělení obvinění určité osobě se časově nemuselo krýt a vyšetřovatel tak byl oprávněn provést řadu procesních úkonů bez účasti obhájce obviněného. Na druhé straně to pro obhajobu bylo kontraproduktivní, protože vyšetřovatelé, aby mohli provádět procesní úkony, vykládali § 60 odst. 1 extenzivně a účelově obvinili podezřelou osobu, i když toto podezření nebylo dostatečně odůvodněno. Proti jejich opatření nebyl přípustný opravný prostředek, proto odůvodnění sklouzávala jen do obecných formulací. Znovuzavedení práva stížnosti jako obrany proti výše objasněnému důsledku, odstraňuje veškeré polemiky nad tím, zda zrušení trestního stíhání ve věci bylo pro subjekty trestního řízení pozitivem nebo negativem. Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, C.H.Beck, Praha 1998, s. 78

¹⁴⁸ Dle rozhodnutí NS č. 37/2003 Sb. rozh. tr. je orgán činný v trestním řízení povinen zahájit trestní stíhání pro určitý skutek tak, aby jeho popis a právní kvalifikace odpovídala okolnostem činu zjištěným šetřením orgánu policie před zahájením trestního stíhání. Není-li respektována uvedená povinnost a trestní stíhání je zahájeno pro trestný čin, u něhož zákon nepředpokládá nutnou obhajobu, ač šlo o trestný čin nutnou obhajobu zakládající, přičemž obviněný si obhájce ne zvolil, jde o vadu přípravného řízení, která je důvodem pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření dle § 188 odst. 1 písm. e).

práva na obhajobu ve vztahu k důkazům, které byly provedeny od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení až do okamžiku, než mu bylo oznámeno usnesení o zahájení trestního stíhání a je poučen o všech svých právech. Je totiž velký rozdíl mezi tím, když se může obviněný účastnit na vyšetřovacím úkonu a kdy pouze může navrhnout policejnímu orgánu opakování výslechu svědka vyslechnutého v rámci prověřování, kdy jej policejní orgán může odkázat na řízení před soudem.

Účinky usnesení nastávají okamžikem doručení (výlučně) do vlastních rukou¹⁴⁹ nebo jeho formulováním do protokolu o výslechu obviněného (a to nejpozději na počátku prvního výslechu obviněného). Při volbě způsobu oznámení může být policejní orgán veden kriminalisticko-taktickými hledisky. Když obvinění sdělí na počátku výslechu, může tím záměrně využít momentu překvapení a nepřipravenosti obviněné osoby k obhajobě. Obviněný v trestním řízení je současně procesní stranou a důkazním prostředkem. Rozpornost tohoto postavení je řešena ve prospěch postavení obviněného jako procesní strany. Obviněný má proto možnost prohlásit, že bude vypovídat až za účasti obhájce nebo výpověď odmítnout. Následně se může na obhajobu náležitě připravit, poradit se s obhájcem a zajistit si jeho účast při výslechu. Právo odmítnout výpověď je dáno obviněnému jako favor defensionis, je jednou z možných forem obhajoby.

Zároveň je nadále nutno odlišovat mezi účinností usnesení o zahájení trestního stíhání z hlediska počátku vyšetřování, kdy již vydáním usnesení se vyšetřování počíná a úkony činěné po jeho vydání jsou již činěny ve vyšetřování a mezi účinky ve vztahu k obviněnému, které nastávají až doručením usnesení¹⁵⁰. Dokud nebude

¹⁴⁹ Ust. §32 je formulováno tak, že podezřelého lze považovat za obviněného „bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání“, v čemž je zdůrazněno právě zahájení proti této osobě, tedy buď doručením do vlastních rukou nebo sdělením na počátku výslechu.

¹⁵⁰ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Pury, F.: Trestní řád. Komentář, C.H.Beck, Praha 2002, str.1014

obviněnému usnesení doručeno, je vyloučeno provádění těch úkonů, kterých se může obhájce, resp. má obviněný, zúčastnit (s výjimkou připouštěnou § 165), a to právě s ohledem na oprávnění obhajoby dle § 32 a § 33.

G) DOKAZOVÁNÍ PO ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ – VYŠETŘOVÁNÍ

Propojením obou předsoudních fází - co se týče opatřování a provádění důkazů tak, že úkony, které byly provedeny v rámci prověřování v souladu se zákonem není nutno po zahájení trestního stíhání opakovat - došlo k oslabení významu institutu zahájení trestního stíhání z hlediska významu pro dokazování a použitelnost důkazů v řízení před soudem.¹⁵¹ Z hlediska vzniku práva na obhajobu však okamžik zahájení trestního stíhání nadále velice významný (viz shora).

Přestože došlo k posunutí hranice pro provádění použitelných důkazů do stadia prověřování, musí být pro celé dokazování pamatováno na skutečnost, že obviněný musí mít alespoň jednou v řízení možnost vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek jako svědků proti sobě, což je zásadně deklarováno v čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP.

Podle obecné úpravy má být vyšetřování zaměřeno na vyhledávání důkazů, jejich provedení má být ponecháno na stadiu před soud, což zároveň předpokládá takové urychlení předsoudního stadia, aby provedení důkazů před soudem bylo ještě možné¹⁵². Vedle této úpravy standardního vyšetřování jsou stanoveny odlišnosti pro rozšířené vyšetřování a zkrácené přípravné řízení.

STANDARDNÍ VYŠETŘOVÁNÍ

¹⁵¹ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář, C.H.Beck, Praha 2002, str.1017

¹⁵² Novela v ust. § 167 odst. 1, 2 stanovuje lhůty, ve kterých má být vyšetřování nejpozději skončeno, a navazující povinnost státního zástupce dle § 167 odst. 3 vykonávat zvláštní dozor ve věcech, v těchto lhůtách neskončených.

Po velké novele je cílem vyšetřování vyhledání důkazů v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí státního zástupce o podání obžaloby, procesní provádění důkazů je tak zásadně omezeno a je tak zdůrazněno přesunutí těžiště dokazování do hlavního líčení. Proto jsou také i po zahájení trestního stíhání přípustné úřední záznamy, které nahradí výslechy svědků, které již nebudou pravidlem. Provedení procesních úkonů ve vyšetřování je zúženo výčtem podmínek v § 164 odst. 1¹⁵³, za kterých se provádí výslechy svědků. Bez těchto omezení lze vyslechnout znalce, příp. osobu, která podala odborné vyjádření, byť vypovídá v pozici svědka. Provedené vyšetřovací úkony¹⁵⁴ budou použitelné k důkazu pouze při plném dodržení práv na obhajobu ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP, tedy „využitelný jako soudní důkaz je jen takový protokol o úkonu trestního řízení, který byl proveden s využitím práva obviněného na konfrontaci se svědkem ve formě možnosti být přítomen při úkonu, uplatnit své námitky, klást otázky vyslychaným osobám a tím prověřovat věrohodnost a pravdivost konkrétního důkazu.“ Protože se však v této fázi řízení již může obhajoba plně uplatnit, pak pokud byl výslech svědka či znalce proveden v souladu se zákonem, včetně respektování práv obhajoby, lze je dle § 211 přechíst.

Zda bylo provedení výslechu svědka v konkrétní případě opodstatnělé dle podmínek § 164 odst. 1 je nutno posoudit individuálně s ohledem na právní a skutkovou složitost každé věci. Vymezení kategorií svědků nabízí široký prostor pro individuální posouzení a proto si nelze vystačit jen s výší trestní sazby jako jediným hlediskem. Policejnímu orgánu je zároveň nabídnut prostor, aby lépe zvažoval, kdy stačí poříditi úřední záznam a kdy by bylo vhodné po zahájení trestního stíhání provést

¹⁵³ Vantuch, P.: Kdy lze provádět výslechy svědků ve standardním vyšetřování dle § 164-167 tr. řádu, *Trestněprávní revue* č. 9/2003, s. 256

¹⁵⁴ Vyšetřovacím úkonem se rozumí všechny úkony policejního orgánu prováděné dle předpisů trestního práva, mohou být jak důkazní povahy tak zajišťovací. Jejich výčet uvádí V. Mandák ve svém článku Při kterých vyšetřovacích úkonech může být přítomen obhájce, *Právník*, č. 8/1981.

protokolaci výslechu svědka, pokud hrozí některá z okolností uvedená v § 164¹⁵⁵. Ust. §164 odst. 1 není nijak striktní¹⁵⁶, stačí, že hrozí z nějakého důvodu, že bude ovlivněna schopnost svědka zapamatovat si rozhodné skutečnosti. Jednoznačné je pouze stanovení podmínky výslechu osoby mladší 15-ti let. V ostatních případech ust. § 164 odst. 1 věty druhé by tak do značné míry jejich použití závisí na subjektivním posouzení policejního orgánu¹⁵⁷. Pokud policejní orgán svědka vyslechne, měl by tento svůj postup odůvodnit konkrétními skutečnostmi, a ne pouze obecně odkázat na ust. § 164, aby byl jeho postup přezkoumatelný, což se týká zejména výslechů, jejichž provedení je odůvodněno složitostí věci a předpokladem delšího trvání vyšetřování.

Policejní orgán ve vyšetřování postupuje tak, aby byl zjištěn skutkový stav bez důvodných pochybností a proto musí obhajobu uplatněnou obviněných a obhájcem pečlivě přezkoumat, včetně navržených důkazů. Pokud by nevyhověl návrhům obhajoby ani po seznámení obhajoby se spisem, musí svoje rozhodnutí odůvodnit státnímu zástupci (viz dále). I během vyšetřování se obhajoba může domáhat přezkoumání postupu policejního orgánu podáním žádosti dle § 157a k státnímu zástupci.

Zároveň si velká novela dala za cíl odstranit duplicitu v opakování úkonů provedených v předprocesním a procesním stadiu (jak tato stadia byla pojmenována před novelou) tím, že opakování nepovažuje za nutné v případě ust. §164 odst. 2, tedy

¹⁵⁵ Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, Trestněprávní revue, č. 9/2002, s. 250

¹⁵⁶ Podmínka výslechu svědka dle § 164 odst. 1 je jednoznačně stanovena pouze v případě výslechu osoby mladší 15-ti let. Podmínka neodkladnosti a neopakovatelnosti již byla judikována. Pokud jde o osoby, o jejichž schopnost správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, stačilo by k takovému zjištění odborné vyjádření nebo jiné věrohodné zjištění namísto znaleckého posudku. V případě vyvíjeného nátlaku na osobu svědka bude podmínkou, že takový nátlak bude zjištěn. V neposlední řadě pak může být výslech odůvodněn hrozbou, že bude ovlivněna výpověď nebo schopnost si zapamatovat rozhodné skutečnosti nebo je reprodukovat a to s ohledem na předpokládanou délku vyšetřování.

¹⁵⁷ Takovou neurčitost a nepřezkoumatelnost ostatních podmínek § 164 odst. 1 ostatně připomínkala i Česká advokátní komora.

„byly-li provedeny způsobem odpovídajícím ustanovení tohoto zákona.“ Z těchto důvodů však policejní orgán musí každý úkon přezkoumat. Pokud tedy byl při podání vysvětlení dodržen zákonný postup, pak v průběhu vyšetřování se neopakuje a ani se neprovede svědecký výslech těchto osob. O provedení výslechu rozhodne až soud, čímž zároveň ztrácí ve standardním vyšetřování na významu ust. § 211, neboť když není k dispozici žádný protokol o výpovědi svědka, nelze jej ani přečíst. Stejně je to v případě výslechů provedených dle § 158 odst. 8, které budou opakovány dle § 164 odst. 4 jen na návrh obviněného, příp. z vlastní iniciativy policejního orgánu, zejména tehdy, pokud to bude nezbytné pro rozhodnutí státního zástupce o podání obžaloby, příp. bude-li očekáváno ještě delší dobu trvající vyšetřování nebo nebude-li zřejmé, zda bude podána obžaloba. Naopak je nebude nezbytné opakovat tam, kde bude vyšetřování trvat už jen krátkou dobu, a proto se provedení úkonu ponechá na řízení před soudem.

Ve standardním vyšetřování tedy záleží konkrétně na každém případě, zda bude nezbytné důkaz procesně zachytit již v přípravném řízení nebo jej postačí pouze vyhledat a provést až v řízení před soudem, což by měl policejní orgán pečlivě zvažovat a to zvláště v případě svědeckých výpovědí, které jsou často nejdůležitějšími důkazy. Nemá žádný význam, pokud je osoba podrobně vyslechnut do úředního záznamu, neboť ten je procesně nepoužitelný. Svědek se potom při výpovědi nemůže na tento záznam odvolávat, podrobností z úředního záznamu nelze využít. Trvá-li pak řízení delší dobu, ztrácí svědecká výpověď svou důkazní sílu. Tuto stránku věci by měla zvažovat i obhajoba. Její účast na vyšetřování je zabezpečena možností obhájece být vyšetřovacímu úkonu, který může být použit k důkazu před soudem, přítomen a zapojit se do jeho provádění kladením otázek, příp. vznášením námitek do postupu policejního orgánu. Nicméně provedení důkazů je v přípravném řízení monopolem

orgánů činných v trestním řízení. Obhajobě se proto může jevit vhodnějším nepožadovat provedení výslechu svědka v přípravném řízení, příp. opakování výslechu svědka, ale počkat až na řízení před soudem, kde by mohla o provedení výslechu osobně požádat. Takové rozhodnutí obhajoby je plně v jejích rukou a je součástí její taktiky, kterou pro tu kterou konkrétní věc zvolí.

ROZŠÍŘENÉ VYŠETŘOVÁNÍ

V rozšířeném vyšetřování se zachovává v podstatě stejný rozsah dokazování jaký tu byl v období od 1994 do 2001. Je to odůvodněno potřebou v právně a skutkově složitějších věcech zadokumentovat důkazy již na počátku řízení tak, aby byly použitelné v řízení před soudem. Úprava rozšířeného vyšetřování je speciální, tedy pokud zákon neobsahuje zvláštní ustanovení použije se obecná úprava obsažená v § 160 až § 167. Zásadní rozdíl je v rozsahu dokazování ve vyšetřování, na fázi prověřování se tato úpravu nevztahuje.

Svědci budou v přípravném řízení vyslýcháni bez omezení, protokoly o těchto výpovědích mohou být za podmínek § 211 odst. 1 až 4 čteny v hlavním líčení, příp. predestřeny. Lze pořizovat i úřední záznamy o podání vysvětlení (poté je již na obhajobě a obžalobě, zda navrhnout před soudem výslech osoby jako svědka¹⁵⁸).

Jediným kritériem pro diferenciaci vyšetřování na standardní a rozšířené je výši trestní sazby. Rozdíl mezi rozsahem dokazování ve standardním a rozšířeném vyšetřování je sice zásadní, ale týká se pouze rozdílu v rozsahu výslechů svědků, v ostatním úprava vyšetřování není odlišná, neboť i v rozšířeném vyšetřování musí být dodržována všechna obecná pravidla upravující dokazování. Zároveň je úprava

¹⁵⁸ Úřední záznamy se uplatní v situaci, kdy k trestné činnosti dojde při hromadných akcích a využije se jich přímo na místě činu. Pokud by si však osoby, které svými smysly vnímaly situaci, protiřečily, je na místě vyslechnout je jako svědky. Vyslechnut by měla být i osoba, která je jediným svědkem.

standardního a rozšířeného vyšetřování koncipována tak, aby existovala formální prostupnost mezi oběma formami vyšetřování. Proto ani taková změna kvalifikace skutku v průběhu přípravného řízení, která způsobí změnu formy přípravného řízení, nebude mít zásadní dopad na opatřené, příp. již provedené důkazy, neboť odchylky mezi oběma typy vyšetřování nejsou až na rozsah výsledků svědků zásadní povahy¹⁵⁹.

Podle § 169 odst. 1 je pro určení rozsahu prováděných důkazů rozhodující právní kvalifikace skutku, pro který je obviněný stíhán v době provádění důkazu. Tato kvalifikace je určena v usnesení o zahájení trestního stíhání, příp. v upozornění na změnu právní kvalifikace.

Zákon v ust. § 169 odst. 2 věta třetí předvídá pouze možnost, kdy započne rozšířené vyšetřování a po zmírnění právní kvalifikace se pokračuje standardní vyšetřování, které již vychází z omezujících podmínek pro provádění výsledků svědků, a připouští, aby provedené důkazy zůstaly součástí důkazů. Při posuzování podmínek, zda byly provedeny dle zákona, se logicky nebude přihlížet k podmínkám omezujícím provádění výsledku svědků dle § 164 odst. 1. Opačnou situaci zákon výslovně neřeší, nic však nebrání tomu, aby bylo logicky postupováno tak, že od okamžiku, kdy je obviněný upozorněn na přísnější právní kvalifikaci, byly svědci vyslýcháni bez omezení. Neznamená to však¹⁶⁰, že by se staly procesně použitelnými v dalších fázích řízení protokoly o výsledcích svědků, které předcházely překvalifikaci a které byly provedeny bez ohledu na omezující podmínky. Z uvedené tedy musíme vyvodit, že nezbytné, aby státní zástupce v rámci dozoru neustále sledovat, zda

¹⁵⁹ S tímto výkladem, který zastává komentář trestního řádu C.H.Beck z roku 2002 na s. 1089, je to jisté míry v rozporu rozhodnutí č. 4/2004 Sb. rozh. tr. Krajského soudu v Hradci Králové, které vyjadřuje názor, že v trestním řádu jsou v současné době zakomponovány tři druhy přípravného řízení, přičemž zejména z hlediska procesní účinnosti důkazů provedených v těchto druzích řízení je zřejmé, že jsou vzájemně „nepropustné“, což vede na různých stupních k nutnosti opakování důkazů, aby byly procesně použitelné. Protože taková situace v zákoně výslovně řešena není, bude se pravděpodobně vyvíjet i názor praxe.

¹⁶⁰ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář, C.H.Beck, Praha 2002, str.1091

kvalifikace skutku odpovídá dosud zjištěnému skutkovému stavu věci s ohledem na vývoj dokazování. Protože pokud by soudem bylo zjištěno, že kvalifikace použitá ve vyšetřování vůbec neodpovídala důkazům a zjištěným okolnostem, mohlo by se jednat o obcházení zákona a to zejména ust. § 164 odst. 1. Důsledkem takového pochybení policejního orgánu a státního zástupce by byla nepoužitelnost takto provedených výslechů svědků. Taková nepoužitelnost důkazů by však neměla jít k tíži obviněného, a pokud by byly výslechy provedeny v souladu se zákonem, měly by zůstat součástí důkazů.

ZKRÁCENÉ PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

Zkrácené přípravné řízení se použije za splnění podmínek § 179a¹⁶¹ na řešení skutkově jednoduchých věcí, kdy budou vyhledány (výjimečně provedeny) důkazy a věc bude možno skončit ve lhůtě několika dnů. V záznamu o zahájení trestního řízení dle § 158 odst. 3 musí být výslovně uvedeno, že se bude konat zkrácené přípravné řízení. Výjimky, kdy se úkony provádí, jsou připuštěny obecně pro sepisování úředních záznamů o vysvětlení, provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů a dle § 179b odst. 2, 3 se do protokolu vyslechne podezřelý.¹⁶² Po prověření je věc předána soudu, který provede vlastní dokazování. Není zde tedy žádná fáze vyšetřování (zkrácené přípravné řízení tedy nelze označit za zvláštní typ vyšetřování), nevydává se usnesení o zahájení trestního stíhání, trestní stíhání osoby se zahajuje až tím, že je návrh na potrestání doručen soudu.

¹⁶¹ Podmínky zkráceného přípravného řízení jsou: obligatorně jde o trestný čin, o němž přísluší v prvním stupni konat řízení okresnímu soudu a horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje tři roky a alternativně podezřelý byl přistižen buď při činu, nebo bezprostředně poté, nebo v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů postavit před soud - § 179a

¹⁶² Pro provádění výslechů svědků dle § 158 odst. 8 nebudou vzhledem ke smyslu zkráceného přípravného řízení splněna podmínka delšího trvání řízení. Zásadně nebudou vyslechnuty ani osoby mladší 15-ti let, kde zkrácené přípravné řízení by mělo být o to spíš urychleno, aby mohly být slyšeny dle § 102 před soudem.

Role obhájce ve zkráceném přípravném řízení

Práva obhajoby ve zkráceném přípravném řízení jsou zabezpečena tím, že na počátku výslechu musí být podezřelému sděleno¹⁶³, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován, čímž získává stejná práva jako obviněný, především právo zvolit si obhájce, příp. požádat o obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Obhájce je tedy oprávněn zúčastnit se už výslechu podezřelého, když tento výslech je pro posouzení policejního orgánu, zda povede zkrácené přípravné řízení, velmi důležitý. U jiných úkonů účast obhájce nepřichází v úvahu, neboť tyto úkony nejsou prováděny v procesní formě, příp. to vylučuje samotná jejich podstata (např. neodkladný a neopakovatelný úkon). Až v řízení před soudem se plně uplatní veškerá práva obhajoby.

Jako zvláštní důvod nutné obhajoby je pak konstruována situace, kdy si sám nezvolil obhájce, nebude propuštěn ze zadržení a bude spolu s návrhem na potrestání předán soudu (§ 179b odst. 2).

Zkrácené přípravné řízení zaručuje podezřelému všechna práva obhajoby jako součást práva na spravedlivý proces, jak je chápe Listina a EÚLP. Díky své neformálnosti a rychlosti pak také splňuje požadavek na projednání věci v přiměřené lhůtě. Zkrácené přípravné řízení bude často využíváno v případě, že se podezřelý dozná. Nicméně doznání podezřelého nesmí být v žádném případě jediným rozhodujícím kritériem pro volbu takového typu přípravného řízení, aby to policejní orgány k takovému vynucování si doznání nemotivovalo.¹⁶⁴ Proto je státnímu zástupci¹⁶⁵ stanovena povinnost přezkoumat po doručení sdělení podezření, zda jsou

¹⁶³ Sdělení podezření má formu opatření, nelze proti němu podat stížnost.

¹⁶⁴ Ježek, V.: Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem, *Bulletin advokacie*, č. 11-12/2001, s. 92

¹⁶⁵ Proti postupu policejního orgánu může obhajoba podat dle § 157a žádost o přezkoumání takového postupu k státnímu zástupci. Taková žádost není opravným prostředkem a není tedy omezena lhůtou. Touto žádostí může obhajoba brojit proti opatřením policejního orgánu. Je podnětem k uplatnění dozoru státního zástupce vůči úkonům policejního orgánu. Takovou žádost musí státní zástupce

splněny všechny podmínky pro konání zkráceného přípravného řízení, tedy nejen jeho zákonnost ale i volbu tohoto způsobu vedení přípravného řízení. K tomu zákon zajišťuje snadnou prostupnost zkrácené přípravného řízení do vyšetřování.

H) ÚČAST OBHÁJCE NA VYŠETŘOVACÍCH ÚKONECH

V trestním řádu od počátku bylo přípravné řízení koncipováno jako zásadně neveřejné – tajné, obhájce neměl automaticky nárok se účastnit na vyšetřovacích úkonech. Až novelou provedenou z. č. 57/1965 Sb. došlo k průlomů do neveřejnosti a obhájce se mohl účastnit vyšetřovacích úkonů od sdělení obvinění, nicméně vyšetřoval byl až do 30.6.1990 oprávněn odepřít účast obhájce účast ze „závažných důvodů“¹⁶⁶. Bez omezení, tj. všech vyšetřovacích úkonů, se obhájce mohl účastnit až od okamžiku, kdy vyšetřovatel přistoupil k seznámení s výsledky vyšetřování, tedy jeho procesní oprávnění se změnilo v nárok až tímto okamžikem. Výrazný posun pro obhajobu pak přinesla novela provedená z. č. 178/1990 Sb., kdy od 1.7.1990 již v zákoně není uveden žádný důvod, pro který by vyšetřovatel mohl obhájci účast na vyšetřovacích úkonech odepřít, nemůže již ani odepřít právo klást vyslychaným otázky. A od 1.1.2002 je připuštěna i účast obviněného dle § 165 odst. 1 na vyšetřovacích úkonech, byť jde o fakultativní možnost závislou na rozhodnutí policejního orgánu.

Účast obhajoby na vyšetřovacích úkonech má nezpochybnitelný význam. Účast obhájce na vyšetřování je považována za nutnost nejen z hlediska zájmů obviněného, kdy prohlubuje právo na obhajobu, ale také vzhledem k předpokladu, že tak dojde k posílení zákonnosti a k posílení záruk zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností. Pokud by obhájci byla účast odepřena, nemohl by registrovat

přezkoumat a o výsledku přezkoumání a o tom, jaká opatření byla k nápravě zjištěných nedostatků učiněna žadatele vyrozumět.

¹⁶⁶ Dle důvodové zprávy šlo o „případy, v nichž by uplatnění těchto práv obhájce ohrozilo výsledky vyšetřování,“ v praxi šlo o ochranu bezpečnostních zájmů státu nebo když obhájce porušil práva obhajoby.

postup policejního orgánu při vyšetřovacích úkonech a neměl by možnost podat námitky proti jeho postupu, či proti protokolaci. Výsledkem činnosti policejního orgánu by mohl být jednostranný pohled potvrzující obvinění¹⁶⁷. Přítomnost obhájce je nejlepší garancí opatřování podkladů pro rozhodnutí v souladu s procesními předpisy a garancí zákonnosti jejich provádění.¹⁶⁸ Znamená to také, že obhájci je tímto umožněno plnit si své povinnosti dle § 41 odst. 1, tj. pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci.¹⁶⁹

Nicméně jde o právo, nikoli povinnost účastnit se vyšetřovacích úkonů a s výjimkou případů uvedených v § 41 odst. 4 jej obhájce nemůže vykonávat proti vůli obviněného. Zákon tedy tuto možnost připouští a je nepodstatné, zda-li jí obhajoba využije či nikoli, obviněný má právo zvolit si způsob své obhajoby. Obhájce sám však musí jednat při vědomí svých povinností dle § 41 odst. 1, 2.

Zároveň je smyslem této úpravy zajistit plnou využitelnost protokolů o procesních úkonech přípravného řízení ve stadiu řízení před soudem. Přípuštění účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech spolu s možností klást vyslýchaným otázky jsou právě ty podmínky, které procesní použitelnost protokolu jako důkazu před soudem zajistí, neboť se jedná o jednu ze složek práva na obhajobu a součást práva na spravedlivý proces. Podmínka použitelnosti protokolů je takto přesně formována v čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP, která konkrétně rozvádí zásadu rovnosti zbraní. Dopadá na situace, kdy protokoly o vyšetřovacích úkonech bude nutno v řízení před soudem použít přímo, např. protože svědek zemřel. Takové přímé použití procesních úkonů

¹⁶⁷ Dle § 164 odst. 3 policejní orgán vyhledává a za stanovených podmínek i provádí důkazy bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. Nicméně obhájce je tím, kdo bude "kontrolovat" právě tuto stránku činnosti policejního orgánu.

¹⁶⁸ Vantuch, P.: K návrhu Ministerstva spravedlnosti na omezení části obhájce v přípravném řízení, Bulletin advokacie, č. 4/1999, s. 47

¹⁶⁹ Ustanovení § 41 odst. 2 zakotvuje obhájci oprávnění být již za přípravného řízení účasten podle ustanovení tohoto zákona vyšetřovacím úkonům.

z přípravného řízení před soudem je však přípustné jen při dodržení všech práv obhajoby. Jen takový úkon, u kterého byl v přípravném řízení přítomen obviněný (o jeho účasti rozhoduje policejní orgán fakultativně¹⁷⁰) nebo obhájce (jehož účast musí policejní orgán připustit) je použitelný jako důkaz, neboť jen v takovém případě mohla být obhajoba konfrontována se svědkem, uplatnit námitky, klást otázky apod. Tento požadavek byl velkou novelou zdůrazněn. Zákon předpokládá jak účast obviněného tak obhájce. Ze soustředění úpravy této otázky do jednoho ustanovení zákona můžeme vyvodit, že k zajištění práva na obhajobu postačí, když má možnost účastnit se výslechu svědka buď obžalovaný nebo jeho obhájce. Není tedy nutné vyrozumívat obviněného a obhájce souběžně.

Obhájce smí být přítomen při těch vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem¹⁷¹, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit (viz dále). Není tedy oprávněn účastnit se všech vyšetřovacích úkonů, ale jen těch, které budou provedeny policejním orgánem po zahájení trestního stíhání v rámci opatřování, příp. provádění dokazování. Jedná se o výslechy obviněného, svědků a znalců a tzv. zvláštní způsoby provádění výslechů jako konfrontace apod.¹⁷² Jakmile policejní orgán rozhodne o zahájení trestního stíhání je

¹⁷⁰ Pokud není obviněný zastoupen obhájcem, měl by v případech uvedených v ust. § 165 odst. 1 policejní orgán zvažovat samotnou účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit ji, aby se snad státní zástupce před soudem nedostal do důkazní nouze s ohledem na procesní nepoužitelnost důkazů opatřených v přípravném řízení bez účasti obhajoby.

¹⁷¹ Výčet vyšetřovacích úkonů, při kterých může být obhájce přítomen, je vázán na možnost jejich použití před soudem. Původní návrh, tak jak je obsažen v důvodové zprávě k zákonu č. 265/2001 Sb., zužoval tento výčet ještě více a to jen na úkony, u nichž by to předkladatel považoval za důvodné (konkrétně pouze na výslech obviněného, účast při neodkladných a neopakovatelných úkonech, nahlížení do spisu a seznámení se s výsledky přípravného řízení). Odůvodněno to bylo tím, že dokazování má své těžiště v řízení před soudem a je nutno zrychlit a zjednodušit přípravné řízení. Z tohoto návrhu by však vyplývalo značné omezení práva na obhajobu a výrazné ztížení procesní pozice obviněného, např. by mu bylo znemožněno kladení otázek svědkům a ovlivňování formulace protokolu ve prospěch obviněného.

¹⁷² Nespadají sem úkony spojené s využitím operativně pátracích prostředků, u kterých z hlediska jejich provádění i následného použití nejde ve smyslu § 89 odst. 2 o důkazní prostředek. Důkazním prostředkem je až dokumentace o použití operativně pátracího prostředku. Stejně tak odposlech a záznam telekomunikačního provozu dle § 88 není vyšetřovacím úkonem, ale zajišťovacím prostředkem.

obhajoba oprávněna být za podmínek § 165 odst. 2 přítomna při vyšetřovacích úkonech.

Předpokladem účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech je dle § 165 odst. 3 oznámení obhájce vůči policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu. Takové oznámení může být formulováno obecně, postačí oznámení¹⁷³, že se chce zúčastnit "všech" vyšetřovacích úkonů a policejní orgán je povinen sdělit provádění úkonu, ať už jím samým nebo dožádaným orgánem nebo prostřednictvím právní pomoci v cizině¹⁷⁴, bez dalšího vyzvání ze strany obhájce. To dopadá i na případy, kdy po seznámení s výsledky vyšetřování dojde k doplnění vyšetřování - oznámení obhajoby se vztahuje i na vyšetřovací úkony v této fázi¹⁷⁵.

Nelze se ztotožnit s názory, že výkon aktivní obhajoby vyžaduje ze strany obhajoby soustavné sledování průběhu přípravného řízení, neboť obhájce bez dalšího nemůže znát stav vyšetřování (policejní orgán není povinen sdělovat plán vyšetřování) a nelze předpokládat, že by měl vědomost o úmyslu policejního orgánu provést určité vyšetřovací úkony a o jejich plánu. Aby získal reálnou možnost účastnit se vyšetřovacích úkonů musí policejní orgán dodržovat tento postup vždy a u všech vyšetřovacích úkonů.

Zákon zároveň připouští, že nebude možné zabezpečit přítomnost obhájce při vyšetřovacím úkonu a omezuje je na případy, kdy provedení úkonu nebude možno odložit vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, ztráty nebo podstatného oslabení jeho

¹⁷³ rozhodnutí NS ČR sp. zn. 11To 73/87. Toto rozhodnutí se týká některých aspektů účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech v přípravném řízení a možných procesních důsledků, jež může mít porušení předpisů zajišťujících právo obviněného na obhajobu v přípravném řízení. Jelínek, J.: K účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech, Socialistická zákonnost, č. 7/1989, s. 396

¹⁷⁴ V žádosti o právní pomoc se uvede, aby v souladu s právními předpisy platnými v příslušném státu byl o době a místě úkonu vyzvána obhájce obviněného, pokud to právní úprava platná ve zmíněné zemi připouští. Povinnost vyzvávat obhájce o době a místě tohoto úkonu však nemá vyšetřovatel, neboť ten úkon v zahraničí neprovádí (pouze se jej může účastnit).

¹⁷⁵ Počáteční mez vzniku oprávnění obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů je vázána na zahájení trestního stíhání, konečná mez stanovena není, ale z povahy věci plyne, že bude zahrnovat fázi až do konečného rozhodnutí v přípravném řízení a obhájce nebude ani vyloučen z účasti u úkonů vyšetřování, které budou provedeny po vrácení věci k došetření. Mandák, V.: Při kterých vyšetřovacích úkonech může být přítomen obhájce, Právník, č. 8/1981, str. 714

důkazní hodnoty nebo ztráty dalších důkazů, a proto jeho provedení nesnese žádného odkladu¹⁷⁶, kdy nebude čas ani na vyrozumění obhájce. Z ohledem na zabezpečení řádného výkonu obhajoby by mělo jít jen o zcela výjimečné případy a využívány by měly být jen ve skutečně odůvodněných případech. Může jít i o případy, kdy si obviněný ještě obhájce nezvolil, nebo mu nebyl ustanoven, nicméně v případech nutné obhajoby nesmí policejní orgán s ustanovením obhájce otálet¹⁷⁷. Proto pokud nemá obhájce, ač je musí z důvodu nutné obhajoby mít, lze provádět jen ty vyšetřovací úkony, které z hlediska účelu trestního řízení nesnesou odkladu do doby, než obviněný bude obhájce mít, provedení jiného vyšetřovacího úkonu by bylo porušením práva na obhajobu. V případě nutné obhajoby je výslech obviněného bez účasti obhájce absolutně neúčinným důkazem, který nelze v řízení použít jako důkaz, i kdyby obviněný s provedení výslechu bez účasti obhájce souhlasil, takovou vadu řízení svým souhlasem totiž nezhojí.¹⁷⁸

Provedení vyšetřovacího úkonu bez obhájce, který si účast při těchto úkonech vyžádal, je porušením práva na obhajobu¹⁷⁹. Takový vyšetřovací úkon trpí vadou. Zpravidla při prostudování spisů při skončení vyšetřování tak obhájce navrhone, aby byl výslech takového svědka proveden znovu za jeho účasti. V řízení před soudem by jinak mohl upozornit, že výpovědi, jejichž obsah byl získán při porušení procesních předpisů, nejsou použitelné jako důkaz. Pokud tedy takovou vadu řízení neodstraní již policejní orgán a obviněný navrhuje opakovat takto vadně provedené vyšetřovací úkony za přítomnosti obhájce a jde o část řízení důležitou pro rozhodnutí¹⁸⁰, soud po předběžném projednání věc vrátí dle § 188 odst. 1 písm. e). Úkon, který byl proveden

¹⁷⁶ V tomto případě se však nejedná o neodkladné a neopakovatelné úkony dle § 160 odst. 4.

¹⁷⁷ Pokud by bezprostředně po zahájení trestního stíhání v případech nutné obhajoby provedl výslech obviněného bez přítomnosti obhájce, šlo by o porušení práva na obhajobu, jak vyplývá z náleze Ústavního soudu ze dne 15.5.1997, sp. zn. IV.ÚS 153/96

¹⁷⁸ R 25/1990-II.

¹⁷⁹ Vantuch, P.: Přípravné řízení a právo obviněného na obhajobu, Právo a zákonnost, č. 10/1991, s. 588

¹⁸⁰ R 1/1979

s porušením práva na obhajobu, bude však třeba opakovat jen tehdy, navrhnou-li obviněný (zpravidla takový návrh učiní při prostudování spisu), aby se úkon opakoval za účasti obhájce. Nenavrhnou-li opakování nebo dá souhlas se čtením protokolu, je taková vada řízení zhojena. Pokud se obhájce nedostaví k vyšetřovacímu úkonu, ač o něm byl včas a řádně vyrozuměn, lze takový úkon provést i bez účasti obhájce a protokol lze v hlavním líčení přečíst.

Žádné ustanovení trestního řádu či mezinárodních smluv nestanoví povinnost vyrozumívát obhájce o vyšetřovacích úkonech, pokud o to nepožádal, a to ani v případě nutné obhajoby. Nicméně čtení protokolů o výsledku svědka z přípravného řízení je přípustné jen za podmínek §211 odst. 2 písm. a), kdy je opakování výsledku z objektivních hledisek zcela nemožné. Pokud pak u takového vyšetřovacího úkonu nebyl obhájce přítomen, i když sám o to nepožádal, může být použitelnost takového důkazu zpochybněna právě s ohledem na právo na spravedlivý proces, a to zejména u zásadního usvědčujícího důkazu. Pokud je tedy v přípravném řízení zřejmé, že v době konání hlavní líčení bude osobní výslech svědka ohrožen z důvodů uvedených v ust. § 211 odst. 2 písm. a) je na místě, aby vyšetřovatel umožnil obhájci účast na takovém vyšetřovacím úkonu vyrozuměním o jeho konání, i když o to sám obhájce nepožádal¹⁸¹. Stejně je to i v případě výsledku obviněného, který hodlá policejní orgán provést dříve než obhájce stihl oznámit, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů. Porušením práva na spravedlivý proces by byl také postup soudu, který by přes reálnou možnost opakovat původní vyšetřovací úkon, kterého se v přípravném řízení obhájce nezúčastnil, tento neprovedl nebo by na námitku obhájce nereagoval.¹⁸²

Pokud však měl obhájce možnost zúčastnit se provádění takového vyšetřovacího úkonu v jiné fázi trestního řízení nebo souhlasil s přečtením protokolů a

¹⁸¹ R 54/2001

¹⁸² nález ÚS 142/2000

nevznesl přitom námitku porušení práva na obhajobu podle § 165 odst. 2, o porušení práva na obhajobu by nešlo.

Speciálním případem, kdy policejní orgán musí zvláště pečlivě dbát o procesní použitelnost úkonu, je výslech svědka, který má právo odepřít výpověď, neboť hrozí, že takový svědek svého práva odepřít výpověď dle § 100 kdykoli v budoucnu využije, tedy i v hlavním líčení, a proto má taková výpověď svědka mimořádný význam a může být nenahraditelná. Takový důkaz učiněný v přípravném řízení bude dle § 211 odst. 4 použitelný - pokud jde o obviněného, který není zastoupen obhájcem - tehdy, umožní-li mu policejní orgán dle § 165 odst. 1 zúčastnit se tohoto výslechu, včetně práva kladení otázek tím, že jej o takovém výslechu vyrozumí a jeho účast připustí. Pokud má obhájce, umožní mu policejní orgán účast tím, že jej o výslechu vyrozumí (ledaže by nešlo provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce zajistit) nejen tehdy, pokud oznámil, že se chce vyšetřovacích úkonů zúčastnit, ale i tehdy, pokud obhájce takové oznámení dle § 165 odst. 3 neučinil¹⁸³. Policejní orgán musí postupovat v souladu se zákonem a mít zájem, aby všechny úkony byly správně procesně zachyceny. Nesmí přítomnost obhájce považovat za přítěž. Výše uvedené je jednou z podmínek pro čtení protokolu o výpovědi takového svědka v hlavním líčení dle § 211 odst. 4¹⁸⁴. Pokud by obhajoba neměla možnost zúčastnit se dřívějšího výslechu takového svědka, nebude možné takový výslech použít k důkazu a je nepodstatné, z jakého důvodu obhajobě tato možnost nebyla poskytnuta. Mohlo by jít tedy i o případ, kdy obhájce neoznámil, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů a policejní orgán mu tuto účast sám nenabídl, stejně tak pokud dospěje policejní orgán

¹⁸³ R 18/1999-II

¹⁸⁴ Dále je nezbytné, aby šlo o svědka, který má právo odepřít výpověď, který svého práva pak využil v hlavním líčení, ale v přípravném řízení vypovídal pořádném poučení a výslovném prohlášení, že svého práva nevyužívá.

k nesprávnému závěru o nemožnosti odložení provedení tohoto výslechu a zajištění vyrozumění obhájce.

Při formulování vyrozumění o konání vyšetřovacího úkonu bylo ust. § 165 odst. 3 doplněno o výslovné znění, že policejní orgán je povinen sdělit včas nejen dobu a místo konání, ale také označit druh úkonu a v případě výslechu osoby i údaje, které ji identifikují nebo alespoň údaj o tom, k čemu má osoba vypovídat¹⁸⁵. Tím byly odstraněny nejasnosti o náležitostech takového vyrozumění.

Obhájce má právo vybrat si, poté co je vyšetřovatelem vyrozuměn o konání vyšetřovacího úkonu, zda se vyšetřovacího úkonu zúčastní nebo nezúčastní.¹⁸⁶ Proto je nezbytné, aby každé vyrozumění obsahovalo konkrétní údaje o povaze vyšetřovacího úkonu, podle kterých by mohl posoudit význam své účasti. Vyšetřovatel nemůže použít obecné formulace, že „bude vyslýchat svědky“, aniž by je konkretizoval.

V opačném případě by nebyl respektován smysl účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech a šlo by o porušení práva na obhajobu ve smyslu ustanovení trestního řádu, zdůrazňujících aktivní vystupování obhajoby v trestním řízení, a také o porušení čl. 40 odst. 3 Listiny zaručujícího ústavní právo každého obviněného na to, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby. Účast obhájce na úkonu by se tak do značné míry stala pouze pasivní. Naopak obhájci musí být umožněno na úkon se předem připravit, aby při něm mohl aktivně působit, zejména kladením otázek, a přispívat k jeho úplnosti a všestrannosti. Dle § 2 odst. 13 a § 33 odst. 3 jsou všechny orgány činné v trestním řízení povinny umožnit obviněnému plnou možnost

¹⁸⁵ Nicméně v případě utajené totožnosti svědka dle § 55 odst. 2 musí jít o takové označení osoby, které zjištění totožnosti neumožní - dle § 165 odst. 3 poslední věty.

¹⁸⁶ Z takového prohlášení obhájci nevzniká povinnost (jen oprávnění), ani podle TR ani podle zákona o advokacii, projevený úmysl bez výjimky uskutečnit a skutečně se účastnit každého úkonu. Jestliže se řádně vyrozumělý obhájce nedostaví, začne vyšetřovatel bez dalšího s prováděním úkonu. Štěpán, J.: Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů, Bulletin advokacie, č. 8/1995, str. 62-63

uplatnění jeho práv. To zahrnuje jistě i možnost potřebné přípravy k účasti na úkonu. Obhájce po poradě s obviněným musí rozhodnout, zda se úkonu skutečně zúčastní. Advokát nesmí klientu zastoupením působit náklady, které nejsou účelné. Takové rozhodnutí však může učinit až poté co ví, který svědek má být vyslechnut.¹⁸⁷ Obhájce může odpovědně zvážit svou osobní účast na úkonu, jen je-li mu specifikován.

Účastí obhájce při vyšetřovacím úkonu se nerozumí jen jeho fyzická přítomnost, nýbrž zahrnuje i oprávnění aktivně se na jeho provádění podílet. Proto je tak významné, aby bylo vyrozumění o vyšetřovacím úkonu dostatečně konkrétní, aby se na něj mohl obhájce připravit.

Ustanovení § 165 odst. 2 zaručuje obhájci právo klást vyslychaným osobám otázky a proti způsobu provádění úkonu vznášet kdykoli námitky. Obecně je způsob kladení otázek upraven v § 92, které se vyslovuje k zákazu kapciózních a sugestivních otázek. Vznést námitku v případě, že postup při úkonu neodpovídá trestnímu řádu, je povinností obhájce. Musí trvat na tom, aby taková námitka byla pojata do protokolu. Pokud by z protokolu nebyla zřejmá nebo by nebyla vůbec vznesena, mohl by to soud považovat za doklad o tom, že úkon proběhl podle zákona¹⁸⁸. Námitky je obhájce oprávněn vznášet kdykoliv v průběhu úkonu a nevyčkávat až do skončení úkonu. Vznesení námitky je jednou z forem uplatnění práv obhajoby, bez kterého by samotná účast obhájce při úkonu ztratila velkou část svého smyslu.¹⁸⁹ Námitka (ať už proti průběhu řízení nebo proti obsahu protokolu) bude adresována tomu, kdo předmětný úkon provádí, musí být zapsána do protokolu o úkonu trestního řízení dle §55 odst. 1 písm. f), přičemž v protokolu musí být uvedeno, jakým způsobem na ni bylo vyslychajícím reagováno (zda byla uznána nebo odmítnuta a proč).

¹⁸⁷ Štěpán, J.: Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů, Bulletin advokacie, č. 8/1995, str. 63

¹⁸⁸ Štěpán, J.: Účast obhájce ve vyšetřování, Socialistická zákonost, č. 3-4/1968

¹⁸⁹ Ježek, V.: Námitky k průběhu výslechu - ano či ne?, Bulletin advokacie, č. 9/1999, s. 37

Účast obhájce při odběru pachové stopy

Na tomto místě bych se chtěl zastavit u problému účasti obhájce při odběru pachové stopy.

Donedávna bylo sporné, zda jsou výsledky pachového porovnání psem přípustné jako důkaz, zda nejde jen o operativně pátrací prostředek. Ústavní soud¹⁹⁰ k této problematice konstatoval, že obecně nezpochybňuje věrohodnost důkazu pachovou zkouškou, považuje jej však pouze za nepřímý, dále nepřezkoumatelný a pouze podpůrný důkaz o tom, že osoba se s největší pravděpodobností na určitém místě nacházela.

Metoda pachové identifikace je založena na shodě pachových stop zajištěných na místě činu a srovnávací pachové konzervy obviněného. Procesní použitelnost důkazu bude obecně odvislá od toho, zda byly pachové stopy opatřeny v souladu se zákonem (zákon však nestanoví postup, jak mají být stopy odebírány). Záznam o snímání pachové stopy spolu s pachovou konzervou obviněného slouží jako podklad pro vypracování odborné expertízy z oboru metody pachové identifikace. Soud bude výsledky pachového porovnání hodnotit jako každý jiný důkaz.

Pokud jde o získání srovnávací pachové konzervy obviněného, je obviněný povinen dle § 114 odst. 3 strpět úkony potřebné pro zjištění, zda je osobou, která se zdržovala na místě činu. Takovým úkonem je i sejmutí kontrolní pachové stopy za

¹⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 3.8.2000 sp. zn. II. ÚS 418/99, uveřejněný pod č. 116 svazek 19 Sb. nál. a usn. ÚS ČR a celé řady ostatních důkazů provedených v hlavním líčení tak, aby jednotlivé důkazy tvořily ucelený řetěz, který jednoznačně potvrzuje vinu obžalovaného. Tedy ani kladný výsledek nezaručuje, že osoba spáchala trestný čin a na ze dne 4.3.1998 sp. zn. I. ÚS 394/97, uveřejněný pod č. 28 svazek 10 Sb. nál. a usn. ÚS ČR – Na základě důkazu pachovou zkouškou lze dospět pouze k závěru, že určitá osoba se v blíže neurčené době s největší pravděpodobností na určitém místě nacházela, nelze z něj však jednoznačně a bez veškeré pochybnosti dovodit, že právě ona se dopustila trestného činu. K tomu, aby bylo možno rozhodnout o vině a trestu, je třeba, aby řetězec důkazů nevykazoval mezery a nevyvolával důvodné pochybnosti. V praxi to bude znamenat, že důkaz pachovou zkouškou musí být v souladu s ostatními provedenými důkazy, nesmí být jediným důkazem, ale zapadat do druhou stranu negativní výsledek nevylučuje závěr o pachatelství osoby.

účelem jejího srovnání s pachovou stopou zajištěnou na místě činu.¹⁹¹ Obviněný takový úkon nemůže odmítnout, nutit jej však lze pouze uložením pořádkové pokuty dle § 66 odst. 1. Protože se nejedná o vyšetřovací úkon, obhájce u něj nemůže požadovat svoji účast. Protože však většinou bude odebírána pachová konzerva obviněnému, tedy po sdělení obvinění, není důvod proč by i k takovému úkonu nemohl být obhájce přivolán. Nicméně takový úkon může být proveden i v rámci prověřování dle § 158 odst. 3 písm. e), což ze své povahy účast obhájce vylučuje.

Velká novela zjednodušila odběr pachové stopy, kdy podle § 114 odst. 2 druhé věty může takový odběr se souhlasem osoby provést i orgán činný v trestním řízení.

Jinou povahu má odebírání pachové stopy z místa činu. Jde o jeden z úkonů policejního orgánu prováděný zpravidla již v rámci prověřování dle § 158 odst. 3 písm. d) až f) jako neodkladný úkon v rámci zajišťování stop trestného činu. Zaznamenává se do protokolu o ohledání místa činu spolu s ostatními zajištěnými stopami. Jedná se o typický neodkladný úkon. Výjimečně bude prováděn po zahájení trestního řízení, pak ovšem – pokud si obhajoba vymínila svoji účast u vyšetřovacích úkonů - policejní orgán obhajobu musí v souladu s ust. § 165 odst. 3 včas a řádně vyrozumět (ledaže dle § 165 odst. 2 nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit). Zároveň však, jak již bylo shora uvedeno, důkaz pachovými stopami nemůže být jediným usvědčujícím důkazem, na kterém by byl založen výrok o vině. Jde pouze o jeden z podpůrných důkazů a proto, pokud při odebírání pachové stopy nebude přítomna obhajoba, nemůže jít o porušení čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP, neboť pouze na takovém důkazu nemůže být založeno odsuzující rozhodnutí.

K okolnostem, za kterých byly pachové stopy odebrány, a k průběhu tohoto úkonu mohou být slyšeni v hlavním líčení jako svědci policisté, kteří stopy odebírali, k samotnému průběhu prováděné identifikace pachových stop pak technik, který

¹⁹¹ SR 144/2001

porovnání prováděl. Obhajoba může navrhnout jejich výslech, příp. jej sama provést a dotázat se na okolnosti, za kterých byly pachové stopy snímány i jak probíhala identifikace, zda nemohlo dojít k záměně pachových konzerv a tím důkaz pachovým porovnáním zpochybnit.

CH) OPRÁVNĚNÍ OBHAJOBY NAHLÍŽET DO SPISU

Obhájce nemá povinnost účastnit se všech vyšetřovacích úkonů¹⁹². Po poradě s klientem se může účastnit jen některých, přičemž ustanovení § 65 odst. 1 mu umožňuje získat informace o zbývajících vyšetřovacích úkonech prostřednictvím institutu nahlížení do spisů a vyžádání si kopií protokolů. Podle § 65 odst. 2 však toto právo v přípravném řízení může být státním zástupcem nebo policejním orgánem ze závažných důvodů odepřeno¹⁹³ a to z důvodu obavy opodstatněné konkrétními důvody, že by získané informace mohly být zneužity k maření účelu trestního řízení. Jedná se tedy o výjimečné opatření, které musí být podepřeno konkrétními skutečnostmi. Pokud by k odepření došlo účelově, mohlo by tím být zkráceno právo na obhajobu, kdy navíc potřeba nějakého povolení od orgánů činného v trestním řízení vždy obhajobu limituje¹⁹⁴. Jistou pojistkou v § 65 odst. 2 je zákaz odepřít práva v odst. 1 po upozornění na možnost prostudovat spisy a v odst. 3 zákaz odepřít nahlédnutí do protokolu tomu, kdo měl právo být úkonu přítomen.

I) NÁVRHY OBHAJOBY NA DOPLNĚNÍ DOKAZOVÁNÍ

¹⁹² U vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, se jedná o procesní nárok obhájce účastnit se takových vyšetřovacích úkonů (viz shora).

¹⁹³ Takové znění § 65 odst. 2 přinesla novela provedená z. č. 292/1993 Sb. Za závažný důvod jsou považovány okolnosti, které by jinak mohly zmařit nebo ohrozit výsledky přípravného řízení, zejména tím, že by se mohla narušit objektivita důkazů provedených poté, co by některá ze zainteresovaných osob poznala rozsah a obsah do té doby shromážděných důkazů a skutečností potřebných pro posouzení případu. Vantuch, P.: K možnosti odepřít nahlédnutí do vyšetřovacího spisu a pořizovat z něj výpisky a kopie, Bulletin advokacie, č. 5/1994, s. 9

¹⁹⁴ Vantuch, P.: K možnosti odepřít nahlédnutí do vyšetřovacího spisu a pořizovat z něj výpisky a kopie, Bulletin advokacie, č. 5/1994, s. 14

Skončení vyšetřování¹⁹⁵ předchází prostudování spisu¹⁹⁶ stranou obhajoby. Prostudování spisu je jedna z forem realizace práva na obhajobu, zároveň je prokoukou dodržování procesních předpisů. Při prostudování spisu může obhájce a obžalovaný učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Pokud má strana obhajoby návrhy na doplnění dokazování, specifikuje je v podání - buď označí přímo důkazní prostředek a skutečnost, která má být zjištěna, nebo navrhne v určitém směru doplnění dokazování.. Může také považovat doplnění ve smyslu opakování některého vyšetřovacího úkonu.

O prostudování spisu se vyhotovuje záznam, ve kterém musí být uvedeny návrhy obhajoby na provedení nových důkazů nebo doplnění a rozhodnutí policejního orgánu o nich. Pokud by policejní orgán shledal návrhy obhajoby na doplnění vyšetřování za důvodné, vyšetřování doplní, poté musí opět předložit spis obhajobě k prostudování. Pokud návrhům na doplnění dokazování policejní orgán nevyhoví, jen o tom stranu obhajoby informuje a to opatřením, které nezdůvodňuje a o kterém učiní záznam do spisu. Takové rozhodnutí tedy nemá formu usnesení, není proti němu opravný prostředek. Až ve zprávě při předložení spisu státnímu zástupci je policejní orgán povinen vedle svých navrhovaných důkazů zdůvodnit, proč nevyhověl případným návrhům obhajoby na doplnění dokazování. Obhajoba má možnost domoci se přezkumu postupu policejního orgánu pouze žádostí dle § 157a adresovanou státnímu zástupci. Státní zástupce nese odpovědnost za přípravné řízení, musí důsledně přezkoumávat důvody odmítnutí doplnění dokazování policejním orgánem. Shledá-li návrhy obhajoby logické, měl by věc vrátit s pokynem k doplnění vyšetřování. Neshledá-li však státní zástupce v postupu policejního orgánu závad, obhajobě také

¹⁹⁵ Jde o neformální závěr policejního orgánu o tom, že byly vyčerpány důkazní možnosti. Podle § 166 odst. 3 po skončení vyšetřování policejní orgán spis předloží státnímu zástupci s návrhem na podání obžaloby nebo s návrhem na učinění některého rozhodnutí dle §§ 171 až 173, §307 nebo §309.

¹⁹⁶ Bylo judikováno - R 15/1991-III, že k prostudování spisu musí být předložen celý spis včetně úředních záznamů a příloh, pokud by obviněný nebyl seznámen se všemi důkazy obsaženými ve spisu, jde o vadu řízení. Dle R 50/1998 musí být přiměřená i doba poskytnutá k prostudování spisu a to s ohledem na rozsah spisu, jeho obsahovou náročnost, povahu stíhané trestné činnosti i osobnost obviněného.

nesdělují důvody odmítnutí návrhů. Obhajoba pak má možnost navrhnout předběžné projednání obžaloby soudem. Nicméně takové urychlení předsoudního stadia nelze ani s ohledem na přenesení těžiště dokazování před soud akceptovat, neboť jej nelze aplikovat na úkor řádného objasnění věci ve vyšetřování.

Dle právní úpravy účinné do 31.12.1993 byl vyšetřovat povinen zamítnutí návrhů na doplnění vyšetřování odůvodnit v usnesení, proti kterému byla přípustná stížnost a odmítat mohl jen z důvodu zřejmé nepotřebnosti doplnění dokazování. Byl tedy zásadně povinen vyšetřování doplnit. Od 1.1.1994 již tuto povinnost vyšetřovatel, resp. policejní orgán nemá. Z pohledu požadavků na řádný proces se tak jeví za potřebné, aby byl policejní orgán povinen obhajobě sdělit, proč nevyhověl jejím návrhům, zejména tehdy když nemá povinnost jim vyhovět. Je součástí práva na obhajobu, aby policejní orgán se stejnou pečlivostí objasňoval okolnosti i ve prospěch obviněného. Pokud policejní orgán vyrozumí stranu obhajoby o možnosti prostudování spisu, vyplývá z toho jednoznačný závěr, že chce podat návrh na podání obžaloby. Proto se v takovém stadiu vyšetřování jeví jako narušení rovnosti stran, když policejní orgán nesdělí ani důvody odmítnutí návrhů. Z hlediska *de lege ferenda* by proto měla být policejnímu orgánu uložena povinnost rozhodnout o odmítnutí návrhů na doplnění vyšetřování usnesením s právem stížnosti.¹⁹⁷

IX. KAPITOLA: OBHAJOBA V ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM

Podle právní úpravy účinné do 31.12.2001 bylo dokazování v hlavní líčení výlučně v rukou soudu. Po velké novele zákonná úprava upřednostňuje dominantní

¹⁹⁷ Vantuch, P.:K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu, Bulletin advokacie č. 2/2004, s. 33

postavení stran při dokazování tak, aby soud plnil jen funkci doplňkovou. V praxi však pasivita stran často přetrvává. Naší úpravě trestního procesu odpovídá, že tato pasivita stran pro ně nenese žádné procesní důsledky (viz dále) a soud zůstává tím orgánem, který nese odpovědnost za správné a úplné zjištění skutkového stavu věci a zákonné rozhodnutí, a proto má zejména při nečinnosti stran širokou možnost provádět dokazování¹⁹⁸.

Aktivní role stran v řízení před soudem se konkrétně projevuje v těchto oprávněních:

- mohou po ukončení výslechu soudem (příp. i během výslechu prováděného soudem, je-li to bezprostředně nutné) a se souhlasem předsedy senátu (souhlas bude odepřen např. u kapiózní otázky) klást otázky

- provést důkaz

- klást otázky po skončení výslechu prováděného druhou stranou

- vznášet námitky proti způsobu provádění úkonů u hlavního líčení dle § 180

odst. 4

A) ROLE SOUDU

Podáním obžaloby přechází věc na soud. V souladu se zásadou bezprostřednosti může soud pro své rozhodnutí vyjít pouze ze skutkového stavu, který byl zjištěn za použití důkazů provedených přímo v hlavním líčení¹⁹⁹ a to za účasti a součinnosti stran a pod jejich kontrolou. Podkladem pro rozhodnutí jsou důkazy řádně provedené v hlavním líčení bez ohledu na skutečnost, zda se tak stalo z iniciativy soudu nebo stran. Díky posílení kontradiktornosti řízení se soud bude opírat především

¹⁹⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2005, s. 505

¹⁹⁹ Je vadou řízení a důvodem pro zrušení rozhodnutí v odvolacím řízení, jestliže soud neprovedl některý důkaz v procesní formě a způsobem předepsaným a část svých skutkových zjištění by o něj opíral, nebo by šlo o důkaz vůbec v hlavním líčení neproveden anebo pokud některá skutková okolnost nebyla důkazem podložena.

o důkazy, které předložily strany trestního řízení, tedy již nemá monopol na provádění důkazů a jeho důkazní aktivita při dostatečné aktivitě stran by měla být pouze subsidiární, tedy zasahovat do dokazování bude jen v takovém případě a rozsahu, aby řízení vedlo ke správnému a spravedlivému rozhodnutí a doplňovat bude dokazování jen v případě, že strany neprovedou úplné dokazování, aby soud mohl ve věci rozhodnout.²⁰⁰ V souladu s tradicemi kontinentálního řízení však soud není jen v roli arbitra, ale díky svému dominantnímu postavení odpovídá v konečném stadiu za správné a úplné zjištění skutkového stavu věci (při neexistenci důkazního břemeno státního zástupce). Soud tak není zbaven povinnosti provádět a doplnit důkazy z vlastní iniciativy, což výslovně uvádí § 2 odst. 5, pokud strany nevyužijí svých důkazních možností nebo není-li jejich aktivita postačující. Nesmí však nahrazovat činnost některé ze stran, zejména obžalovací funkci státního zástupce. I přes posílení důkazní aktivity stran je provádění důkazů soudem v souladu se zákonem, neboť nemůže uzavřít řízení, aniž by nevyčerpal všechny důkazní možnosti, které mohou vést „k zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností“. Není omezován ani v tom směru, že by nemohl provést důkaz ve prospěch obhajoby.

V důsledku změny vztahu a významu jednotlivých stadií trestního řízení dostaly změn i podmínky vrácení věci státnímu zástupci dle § 188 odst. 1 písm. e), které byly zúženy²⁰¹.

Činnost soudu u hlavního líčení je následující: umožňuje stranám, aby provedly důkaz a to pouze a jen na jejich výslovnou žádost; dohlíží, aby strany při provádění důkazů respektovaly obecné směrnice pro dokazování, tedy aby jejich činnost a postup byl v souladu se zákonem; zůstává mu povinnost dle §180 odst. 3 posl. věty

²⁰⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 265/2001 Sb., s. 6

²⁰¹ Proto také ust. § 183 odst. 1 dává osudu nové oprávnění požádat policejní orgán mimo jiné o opatření jednotlivého důkazu, čemuž musí být policejním orgánem urychleně vyhověno, aby tak sám mohl doplnit dokazování a nevracet z toho důvodu věc do přípravného řízení.

poskytnout svědkům a znalcům zákonné poučení a protokolovat provádění důkazů stranami, aby bylo zřejmé, jaký důkaz byl prováděn stranou; dbá na zásadu rovnosti zbraní tak, že dohlíží, aby strany mohly provádět důkazy zásadně ve stejném rozsahu; pokud je ve smyslu ust. § 180 odst. 4 vznesena v průběhu provádění dokazování námitka, rozhoduje o ní; provádí-li sám důkaz, dle § 215 odst. 1 umožní stranám, aby mohly aktivně spolupůsobit, tedy po ukončení výsledku strany mohou se souhlasem předsedy senátu klást otázky, což je součástí práva obviněného ke všemu se vyjádřit; určuje pořadí provádění důkazů²⁰². Výslech obžalovaného by měl být zásadně prováděn soudem. Výslech poškozených, kteří jsou voláni k žádosti obžaloby, by již mohl provést státní zástupce. Pokud jde o listinné důkazy, může být soudem státnímu zástupci uloženo jejich provedení. Každá ze stran by měla ke svému návrhu vyslyšet znalce či číst znalecký posudek. V obtížnějších případech, např. při poskytnutí posudku znaleckého ústavu, by však takový výslech měl spíše provést sám soud.

Zákon umožňuje provedení důkazu pouze straně obžaloby a obhajoby (jiným stranám trestního řízení tato možnost není dána), které mohou žádat o provedení jakéhokoli důkazu, okruh není omezen ani příkladným výčtem v ust. § 215, lze připustit provedení i jiných důkazů, jejichž povaha to připouští. Soud žádosti strany na osobní provedení důkazu vyhová pouhým opatření²⁰³, jehož přezkumu se lze domáhat jen podle § 203 odst. 3, tedy aby rozhodl senát. Pokud však žádost o provedení téhož důkazu podají obě strany, rozhoduje soud procesním usnesením po vyjádření obou stran.

Soud žádosti strany o provedení důkazu vyhová vždy, když jde o důkaz prováděný na její návrh. Zajišťuje tak rovnost zbraní jako jednu ze složek práva na

²⁰² Jedná se o opatření předsedy senátu, proti němuž se lze domáhat rozhodnutí senátu dle §203 odst. 3.

²⁰³ Pokud soud žádosti strany o provedení důkazu vyhová, musí to být patrné z protokolu o hlavním líčení, jaký důkaz a kým byl proveden a s jakým výsledkem.

spravedlivý proces, aby strany mohly samy prokázat před soudem svá tvrzení. V ostatních případech dle znění § 215 odst. 2 „zejména tehdy“ žádosti vyhovět nemusí. Sám si posoudí, jaký význam by navrhovaný důkaz mohl mít pro řízení, jaké by mohl přinést výsledky, může jej provést sám nebo je nepovažovat z hlediska doplnění dokazování za nutný.

Soud musí respektovat, že podle § 215 odst. 2 povoluje provedení důkazu jen na výslovnou žádost. Obhájce nelze nutit k provedení důkazu, takový výklad by byl *contra legem*, kdy obhájci musí být zachována možnost zvážit, zda je vhodnější, aby svědka vyslechl soud nebo on sám.. Ani ust. § 180 odst. 3 nedává soudu možnost vyzvat obhájce k provedení důkazu.

To však neplatí v případě státního zástupce, je-li pasivní, může mu být provedení důkazu - v souladu s jeho povinností prokazovat vinu obžalovaného - uloženo. Taková výzva však musí respektovat, že může jít pouze o provedení důkazu, který podporuje tvrzení obžaloby (viz dále). Pokud by se však soud dotazoval státního zástupce, zda navrhuje provedení osobního výslechu a po jeho negativní odpovědi mu tuto povinnost uložil, jeví se toto jako nedůstojné²⁰⁴.

Kdy soud žádosti strany na provedení důkazu nevyhoví je stanoveno v 215 odst. 2 větě první: v případě výslechu obžalovaného, který není povinen vypovídat pravdu, je hodnota takového důkazu pochybná, dále je dbáno, aby provedení výslechu bylo provedeno co nejšetrnějším způsobem, což by strany s ohledem na své zájmy nemusely dostatečně respektovat a příkladem „není z jiného závažného důvodu vhodné“ je výslech utajovaného svědka, nepřípustný důkaz jako detektor lži apod. Soud také spíše žádosti o provedení nevyhoví, pokud důkaz strana nenavrhla anebo neopatřila, což a *contrario* vyplývá z ust. § 215 odst. 2 („zejména“). Zákon však

²⁰⁴ Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, *Trestněprávní revue*, č. 9/2002, s. 251

nevylučuje, aby i v těchto vymezených případech soud mohl možnost provedení výslechu stranou zvážit.

Pokud žádají o provedení důkazu obě strany, je tato situace přímo řešena v ust. § 215 odst. 2. Vodítkem pro rozhodnutí soudu, který důkaz podporuje obžalobu a který obhajobu, bude určení v čí prospěch bude pravděpodobně svědčit. Před rozhodnutím, které má formu procesního usnesení, si tak vyžádá vyjádření obou stran (zvláště jde-li o nový důkaz), může přihlídnout i k výsledkům přípravného řízení. Zároveň byl měl v duchu zásady rovnosti stran zvažovat i rozsah provádění důkazů tou kterou stranou, příp. v jaké míře se každá strana podílela na dokazování určité skutečnosti. Druhá strana bude mít vždy možnost klást otázky podle § 215 odst. 3 a dosáhnout tak doplnění výslechu otázkami, které si sama formuluje a zaměří dle vlastního zájmu. Zákon nepřipouští vedení protivýslechu, ale omezuje se jen na kladení otázek

Provádění výslechu osob může soud může přerušit²⁰⁵. Je nepřípustné je, aby do výslechu zasahovala druhá strana, ta může vznést pouze námitky proti provádění. Podle ust. § 215 odst. 2 si zásah ze strany soudu vyžadují případy, kdy výslech není konán zákonným způsobem, např. jsou kladeny kápiciozní či sugestivní otázky, nebo je výslech veden takovým způsobem, že by mohl negativně ovlivnit jeho průběh a tím i jeho důkazní hodnotu. Soud - v souladu se svojí odpovědností za výsledek dokazování - pak takový výslech přeruší, přičemž přerušeni si může vyžádat i nutnost usměrnit výslech či jej hned doplnit, aby byla zjištěna bezprostřední reakce vyslýchaného.

Před ukončením dokazování si soud musí obligatorně vyžádat stanovisko obou stran k ukončení této fáze řízení dle § 215 odst. 4 a vypořádat se s návrhy stran na doplnění dokazování. Usnesení o odmítnutí dalších důkazních návrhů činí senát, má

²⁰⁵ Rozhodne-li předseda o přerušeni provádění výslechu, lze se obrátit na senát, aby umožnil pokračování výslechu dle § 203 odst. 3

formu usnesení a není proti němu přípustný opravný prostředek, musí však být zdůvodněno. Soud není povinen vyhovět všem návrhům ani žádostem stran o provedení důkazu, ale takové odmítnutí nikdy nemůže být odůvodněno tím, že jde o návrh stran. Své zamítavé stanovisko k těmto návrhům musí odůvodnit v rozhodnutí²⁰⁶. Zároveň musí přihlížet k tomu, aby důkazy provedené z podnětu stran byly v určitém vzájemném poměru²⁰⁷. Soud sám nese odpovědnost za konečné rozhodnutí ve věci a dokazování tak může ukončit jen nabude-li přesvědčení, že byly provedeny všechny důkazy v takovém množství a kvalitě, aby byl zjištěn skutkový stav věci. Je výrazem nezávislého postavení soudu, aby si sám určil jak skutečnosti, které nutno dokazovat, tak okruh důkazních prostředků k jejich prokázání²⁰⁸. Díky nově koncipovanému vztahu přípravného řízení a řízení před soudem není povinen provést všechny důkazy opatřené v přípravném řízení a zároveň často provede důkazy, které opatřeny v přípravném řízení nebyly.

Součinnost stran a soudu při provádění dokazování je odůvodněna zájmem na spolehlivém zjištění skutkového stavu za účinného uplatnění kontradiktorních prvků při co nejširším zachování práv obžalovaného na obhajobu. Zároveň sleduje, aby strany nebyly tak závislé na provádění důkazu soudem, když vlastní provádění důkazů ovlivňuje do jisté míry jeho výsledek, což je nejviditelnější u výslechu svědka, kdy důkazní hodnota i posouzení jeho věrohodnosti závisí nejen na jednotlivých otázkách, ale je ovlivněna i celkovým vedením výslechu. Ust. § 215 odst. 2 zaručuje obžalovanému právo na spravedlivý proces dle zásad vyjádřených v čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP. Aktivitě stran napomáhá důrazné vymezení procesních rolí a oddělení funkce vyhledávací a vyšetřovací a funkce obžalovací a rozhodovací.

²⁰⁶ Soud není povinen všem návrhům stran na doplnění dokazování vyhovět, ale své zamítavé rozhodnutí musí přesvědčivě zdůvodnit. Důkazní návrhy stran tedy nesmí odmítnout bezdůvodně, musí se vypořádat s tím, zda návrhy byly nadbytečné nebo nepotřebné.

²⁰⁷ ÚS 40/1996

²⁰⁸ ÚS 81/1995, ÚS 40/1996, R 3/1990

B) AKTIVNÍ ROLE STÁTNÍHO ZÁSTUPCE V HLAVNÍM LÍČENÍ VE VZTAHU K OBHAJOBĚ OBVINĚNÉHO

Podle § 2 odst. 5 má státní zástupce povinnost prokazovat vinu obžalovaného. Následkem toho, že se mu nepodaří vinu prokázat, je zproštění obžaloby. Z návěty § 226 vyplývá zvýrazněná odpovědnost státní zástupce, neboť soud zprošťuje obžalovaného, jestliže „na základě důkazů předložených v hlavním líčení státním zástupcem a případně doplněných soudem.“ Povinnost prokazovat vinu je také výrazem rozdělení procesních funkcí. Státní zástupce před soudem vystupuje jako jedna ze stran²⁰⁹, neboť podáním obžaloby ztrácí dominantní postavení, které měl v přípravném řízení (proto, aby mohl garantovat jeho zákonný průběh, kdy dozoroval opatření důkazů bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch nebo v neprospěch obviněného). Podáním obžaloby však nesmí ztratit iniciativu, kterou měl v přípravném řízení. Musí reagovat na případnou změnu důkazní situace²¹⁰ a z vlastní iniciativy (nebo na výzvu soudu) opatřovat další dosud neprovedené důkazy, k čemuž může využít policejního orgánu²¹¹. Zvýraznění jeho důkazní povinnosti však neznamená, že by na něj bylo přeneseno důkazního břemene v civilněprávním pojetí²¹². Je to jeden z důsledků přesunu těžiště dokazování před soud a umožňuje tak pružně reagovat na vývoj důkazní situace.

²⁰⁹ Soud žádným způsobem nemůže zasahovat do práva státního zástupce jako veřejného žalobce, např. jej nemůže nutit podat obžalobu na další osoby (R 53/1990). Státní zástupce má plné dispoziční právo s podanou obžalobou, může ji vzít zpět až do doby odebrání se k závěrečné poradě senátu (toto oprávnění má státní zástupce až od novely provedené z. č. 292/1993 Sb.), zároveň je do jisté míry omezeno, neboť nemá právo rozšířit obžalobu o nový skutek (musel by požádat o vrácení věci vzhledem k potřebě společného projednání).

²¹⁰ Novelou zákona o státním zastupitelství č. 14/2001 Sb. s účinností od 1.3.2002 není v jednání před soudem státní zástupce vázán pokynem vedoucího státního zástupce, nebo jím pověřeného státního zástupce v případě, že v průběhu jednání dojde ke změně důkazní situace.

²¹¹ Policejní orgán je dle § 179 odst. 2 povinen uposlechnout pokynu státního zástupce. Podle § 183 odst. 1 také soud může požádat policejní orgán mimo jiné o opatření jednotlivého důkazu. Je tím umožněno napravit nedostatečně zjištěné skutkové okolnosti, aniž by věc bylo nutno vracet k došetření.

²¹² Vondruška, F., Růžička, M.: K postavení státního zástupce ve stadiu řízení před soudem po novele trestního řádu č. 265/2001, Trestněprávní revue, č. 3/2002, s. 86

Svoji povinnost prokazovat vinu obžalovaného si plní státní zástupce i tím, že důkazy také provádí. Již v obžalobě byl měl uvést důkazy, které navrhuje a na jejichž provedení bude trvat a ty, které chce provést osobně²¹³. Nutné je však odlišovat pouhé navržení důkazů v obžalobě od žádosti o jejich provedení, neboť v rozdílu těchto oprávnění se projevuje rozdělení procesních funkcí, do kterých si strany nesmí zasahovat. Zatímco návrh na opatření či provedení důkazu je výrazem postavení státního zástupce jako veřejného žalobce, který své postavení vykonává nestranně a objektivně a nese odpovědnost za spravedlivé projednání, návrh, aby sám mohl provést důkaz, je vyjádřením jeho úkolu provádět důkazy ve prospěch obžaloby. Státní zástupce může tedy za účelem objektivního zjištění skutkového stavu navrhnout provedení důkazu ve prospěch obžalovaného, nebude jej však sám provádět, neboť by tím mohl právo na obhajobu zkrátit a narušit tak „rovnost zbraní“. Pokud naopak státní zástupce navrhne důkazy proti obžalovanému, ale nepožádá o možnost jeho provedení, byl by tedy pasivní, soud jej k tomu může dle § 180 odst. 3 vyzvat, neboť právě státní zástupce je povinen prokázat vinu obžalovaného. Předseda senátu státního zástupce pověří formou opatření²¹⁴ provedením jednotlivého důkazu, zásadně je však limitován požadavkem, aby státního zástupce pověřoval prováděním důkazů podporujících obžalobu. Nikdy jej nemůže vyzvat k provedení důkazu ve prospěch obžaloby a to ani v případě, že obžalovaný nemá obhájce.²¹⁵ Takový důkaz ve prospěch obhajoby by pak provedl sám soud.

Na aktivitu a iniciativní přístup státních zástupců apeluje i výkladové stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství²¹⁶ at' již při návrzích tak posléze při provádění

²¹³ Tato povinnost státního zástupce je dále rozvinuta v pokynu obecné povahy Nejvyššího státního zástupce poř. č. 9/94.

²¹⁴ Pokud státní zástupce s opatřením nesouhlasí, může žádat, by rozhodl senát dle ust. § 203 odst. 3.

²¹⁵ Pokud by měl soud pochybnosti o způsobilosti obviněného se hájit, jedná se o důvod nutné obhajoby podle § 36 odst. 2 tr. řádu.

²¹⁶ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 12.3.2002, č. 7/2002 Sbírkou výkladových stanovisek NSZ

důkazů. Zároveň však uvádí okruh důkazů a úkonů, ohledně nichž státní zástupce nemůže vyhovět výzvě soudu, pokud mu postupem dle § 203 odst. 1 a § 180 odst. 3 provedení takového úkonu uložil. Takové omezení však není v souladu se zákonem²¹⁷. Zároveň v tomto ohledu by bylo vhodné doplnit zákonnou úpravu o výslovné stanovení povinnosti státnímu zástupci zajistit přítomnost svědka u hlavního líčení.

C) AKTIVNÍ ROLE OBHAJOBY V HLAVNÍM LÍČENÍ

Pokud průběh hlavního líčení závisí především na aktivitě stran a soud jej pouze řídí, otvírají se pro obhajobu nové možnosti taktického ovlivňování průběhu řízení. Obhajoba v řízení před soudem vidí zpravidla mnohem příznivější podmínky pro své uplatnění, než tomu může být v řízení přípravném a svou taktiku podřizuje tomuto základnímu aspektu.²¹⁸ Podle ust. § 215 odst. 2 obhajoba může - stejně jako strana obžaloby - využít možnosti provádět důkazy.

Návrhy na provedení důkazů, příp. i s žádostí o jejich provedení, by měla obhajoba sdělit přípisem nejpozději při hlavním líčení, nicméně je žádoucí a hospodárné, aby tak učinila ještě před zahájením hlavního líčení.

Obhájce na rozdíl od státního zástupce nelze nutit k provedení důkazu, takový výklad by byl *contra legem*, kdy obhájci musí být zachována možnost zvážit, zda je vhodnější, aby svědka vyslechl soud nebo on sám. Ani ust. § 180 odst. 3 nedává soudu možnost vyzvat obhájce k provedení důkazu. Možnost obhájce zvážit, zda sám provedené důkaz nebo jej nechá provést soudem (typicky výslech svědka), je součástí jeho taktiky, je jeho volbou, zda zaujme k dokazování pasivní nebo aktivní přístup a je

²¹⁷ Zpráva o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, NS ČR, Sbirka soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 9-10/2004, s. 598

²¹⁸ Ševčík, V.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie, č. 10/2001, s. 66

jeho nezadatelným právem hájit se, jak uzná za vhodné, aniž by ze způsobu obhajoby vůči němu byly vyvozovány jakékoli důsledky. Nelze tedy jednoznačně říci, že pokud obhájce důkazy provádět nechce, že by si takový nečinný obhájce své povinnosti řádně neplnil. Takto vymezené oprávnění obhajoby, které je v podstatě rovné s právem a povinností státního zástupce jako veřejného žalobce provádět důkazy, které podporují obžalobu, je v souladu se zásadou presumpce nevinu.²¹⁹

VÝSLECH SVĚDKA

Výslech svědka je názorným příkladem takového využití taktiky. V přípravném řízení obhájce může výslech svědka pouze navrhnout. V hlavním líčení už by byl oprávněn takový výslech sám provést, zvláště pokud by tento sám navrhl (§ 180 odst. 2, § 215 odst. 2). Pokud má tedy obhajoba k dispozici důležitého svědka, má jeho výslech navrhnout ještě před skončením vyšetřování nebo má návrh podat teprve soudu před hlavním líčením? Jednoznačná výpověď věrohodného svědka potvrzující obhajobu již v přípravném řízení by mohla vést k zastavení trestního stíhání nebo k mírnější kvalifikaci činu v obžalobě.²²⁰ Na druhou stranu je jistě podstatným rozdílem, zda výslech vede obhajoba nebo vyslýchá policejní orgán. Z toho vyplývá, že v rámci hlavního líčení by mohla obhajoba mít mnohem větší vliv při výslechu svědka, když bude vést výslech sama a na soud bude působit přímým dojmem.

Rozhodnutí obhajoby o takové taktice bude odvislé od konkrétního případu, od věrohodnosti svědka či skutečnostech, o kterých bude vypovídat. Pokud v důsledku těchto důkazů bude nakonec obžalovaný zproštěn obhajoby, může si obhajoba vyčítat, že tyto důkazy nepožadovala provést již v přípravném řízení. V přípravném řízení by

²¹⁹ Šámal, Král, Baxa, Púry: Trestní řád, komentář, C.H.Beck, Praha, 2002, s.1211

²²⁰ Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001, s. 60

však vedl výslech policejní orgán a výsledek by tak jednoznačný nemusel být a nemusel by vést k zastavení trestního stíhání. Návrh na provedení výslechu však obhajoba navrhne jen pokud to považuje za prospěšné.

Výslech provádění obhajobou může být přerušen soudem, neboť ten zůstává garantem zákonnosti řízení (viz výše). Za žádné situace však výslech nemůže být přerušen zásahem druhé strany. Jediným přípustným zásahem druhé strany je právo vznést námitku proti způsobu provádění důkazu dle § 180 odst. 4 u předsedy senátu a tím požádat o jeho zásah (nejčastější budou námitky proti procesním postupům).

Rovnost stran a kontradiktorní charakter řízení navíc umožňuje, aby každá ze stran měla možnost doplnit, popřípadě kontrolovat výpověď svědka nebo znalce vyslýchaného protistranou svými vlastními dotazy. Tedy i když sama obhajoba výslech nebude provádět (ať už nešlo o její návrh nebo byla předsedou senátu pověřena provedením výslechu druhá strana), má právo pokračovat ve výslechu jeho doplněním o vlastní otázky, byť zákon takovou fázi neoznačuje jako protivýslech²²¹ (§ 215 odst. 3). Tak je zaručena rovnost stran. Předseda senátu může kladení otázek protistranou (i odpovědí) přerušit stejně jako provádění důkazu stranou.

Výše jsem se již také zabývala případy, kdy soud straně provedení důkazu nepovolí. Konkrétně může jít o výslech utajeného svědka. V takové případě by obhájce mohl porušit své povinnosti, protože o takovém svědkovi nic neví a mohl by tak navrhnout důkaz, který nebude svědčit ve prospěch obžalovaného. Jako vhodnější se proto jeví využít práva klást takovému svědkovi otázky poté, co jej vyslechne soud.

ZNALECKÉ POSUDKY

Již k přípravnému řízení se od 1.1.1994 váže právo obhajoby opatřovat důkazy a povinnost orgánů činných v trestním řízení k nim přistupovat stejným způsobem

²²¹ Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 1/2002, s. 11

jakoby si je vyžádaly samy. Obhajoba tak byla zásadně oprávněna opatřit si znalecký posudek a předložit jej. Ve vyšetřovacím spisu se tak mohly objevit dva odlišné posudky, jejich rozpor však nebyl řešen a k posudku příznivějšímu pro obviněného se prakticky nepřihlíželo, neboť orgánem činným v trestním řízení bylo zdůrazňováno, že takový posudek obhajoby je účelový. Bylo tím však pomíjeno, že obhajoba je povinna předkládat jen takové důkazy, které vyznívají v její prospěch, což je také v souladu se zákonem²²², a zároveň přehlíženo, že soudní znalec musí dospět ke stejnému záměru bez ohledu na osobu objednatele²²³. Jednoznačně tak je nutno odmítnout názor orgánů činných v trestním řízení, že posudky předložené obhajobou jsou účelové. Soudy se řídily judikaturou²²⁴, dle které soud může posudek předložený obhajobou odmítnout pro jeho nadbytečnost, ale tato nadbytečnost nesmí spočívat pouze a jen v tom, že v dané věci již byl vyžádán posudek orgánem činným v trestním řízení. Znalecký posudek tak nebyl odmítnut, ale případné rozpory mezi posudky byly zpravidla odstraňovány až v řízení před soudem, přestože taková selekce důkazů orgány činnými v trestním řízení odporovala zásadám trestního řízení²²⁵.

Navíc ke znaleckému posudku předloženému obhajobou přistupovaly orgány činné v trestním řízení jen jako k listinnému důkazu. Důkazní sílu znaleckého posudku získal až v okamžiku, kdy se znalec při výslechu po zákonném poučení na takto vypracovaný posudek odvolal.

Na ust. § 89 odst. 2 od 1.1.2002 reaguje ust. § 110a tak, že připouští, aby byl stranou předložen znalecký posudek, i když znalec nebyl přibrán orgánem činným

²²² Pokud by znalecký posudek vyzněl pro obviněného nepříznivě, nesmí jej obhájce předložit. Jinak by jednal v rozporu se zájmem obviněného a tedy by mohl být kárně odpovědný dle zákona o advokacii.

²²³ Dle důvodové zprávy k zákonu č. 292/1993 Sb. k ust. § 89 odst. 2 se uvádí: „Soudní znalec by měl dospět v podstatě ke stejnému závěru bez ohledu na osobu objednatele.“

²²⁴ rozhodnutí NS ČR č. 3/96 Sb. r. tr.

²²⁵ Podle rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. 3ÚS 617/2000 ze dne 4.10.2001 orgány činné v trestním řízení od nejnižšího po nejvyšší stupeň nesmějí provádět selekci důkazů, které potvrzují nebo vyvracejí vinu. Nikdo není podle vlastních kritérií oprávněn provádět selekci důkazů a nesmí vést vyšetřování určitým směrem.

v trestním řízení. Nutno je pouze respektovat požadavek, aby znalec²²⁶ připojil k vypracovanému posudku doložku, jejíž obsah je dán v ust. § 110a, a tím byla naplněna podmínka jeho poučení ve smyslu dle § 106. Před podáním posudku tedy znalec nemusí být zvláště poučován dle §106. Ust. § 110a je speciální k obecnému postupu, že orgán činný v trestním řízení znalce formálně přibírá opatřením, se kterým mu doručí i poučení. Ust. §110a tak posudku předloženému stranou zaručuje stejnou procesní váhu a zjednodušuje proces zajišťování znaleckých posudků v trestním řízení. Nebude tedy již nutné takový znalecký posudek zprocesnit výslechem takového znalce po provedeném poučení před soudem dle § 106, ale bude možno tento posudek číst za podmínek § 211 odst. 5. Poučen dle § 106 by byl znalec tehdy, pokud by byl předvolán k výslechu, ať již v přípravném řízení nebo v řízení před soudem.

Stejného významu lze dosáhnout i u znaleckého posudku, který byl obhajobou vyžádán před účinností novely. Stačí bude-li k posudku doplněna tato doložka znalce dle §110a o vědomosti si následků nepravdivého znaleckého posudku, čímž budou splněny zákonné požadavky a obhajoba takový posudek může ve věci využít. Základní a nezbytnou podmínkou je, aby znalecký posudek předložený obhajobou obsahoval doložku vyhovující ust. § 110a a pak se při provádění tohoto důkazu postupuje stejně, jako by se jednalo o posudek vyžádaný orgánem činným. Pokud však takovou doložku znalecký posudek vypracovaný na návrh strany obsahovat nebude, může být v řízení před soudem čten jen jako listinný důkaz (např. jako odborné vyjádření)²²⁷. Takový nedostatek je však odstranitelný, napraven může být buď písemně, kdy znalec k výzvě

²²⁶ Uvedená úprava se projevila i v novelizaci trestního zákona zákonem č. 134/2002 Sb. s účinností od 1.7.2002, která nově zavedla skutkovou podstatu trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle §175 TZ, která se dopadá na vypracování znaleckého posudku i na samotnou výpověď znalce.

²²⁷ Zpráva o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, NS ČR, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, č. 9-10/2004, s. 627

soudu doložku doplní, nebo v rámci poučení znalce přímo před jeho výsledkem v řízení před soudem.

Další změnu přinesla velká novela v tom, že do konce roku 2001 nemohla obhajoba žádat o provedení výsledku znalce, neboť zákon se omezoval jen na výslech svědka. Mohla klást pouze doplňující otázky po skončení výsledku, který prováděl předseda senátu. Od 1.1.2002 může požádat předsedu senátu podle §215 odst. 2, aby jí bylo umožněno provést výslech znalce a to v celé šíři. Stejně jako v případě návrhu na výslech svědka platí, že v samotném předložení znaleckého posudku není obsažena žádost o provedení výsledku znalce. Ani v tomto případě neumožňuje zákon soudu, aby vyzval obhájce k provedení důkazu, na rozdíl od státního zástupce. Zákonná poučení znalci poskytuje soud, který také dbá na dodržování pravidel výsledku. Oprávnění vyslechnout znalce se vztahuje k řízení před soudem, tedy jinak než postupem dle § 215 odst. 2 znalec být vyslechnut obhajobou nemůže.

Již v přípravném řízení se tak mohou ve spise objevit dva protichůdné znalecké posudky, které nemusí vykazovat nejasné nebo neúplné a proto nebude vhodný postup dle § 109, k odstranění jejich vzájemných rozporů však bude nezbytné znalce vyslechnout. Policejní orgán nemůže vykládat ust. § 108 odst. 3 účelově a od výsledku upustit, neboť pochybnosti o správnosti a úplnosti písemně podaného posudku vzniknout objektivně již v okamžiku²²⁸, kdy je orgánům činným v trestním řízení předložen posudek, který dospěl k jinému názoru, tedy již samotná existence posudků obsahujících odlišné názory znalců vylučuje, aby bylo od jejich výsledku upuštěno, což shodně platí i pro výslech znalců před soudem. Pokud pak bude podána obžaloba,

²²⁸ Vantuch, P.: K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 4/2002, s. 37

strany mohou samy provést výslechy znalců v hlavním líčení. Není důvod, aby soud návrhu obhajoby na provedení výslechu znalce nevyhověl. Soud by také mohl, i k návrhu stran, přibrat k podání nebo přezkoumání posudků vědecký ústav ve smyslu § 110 odst. 1. Jeho zpracovatel by mohl být vyslechnut některou ze stran, v případě složitějších případů se však zdá vhodnější, aby výslech provedl soud a strany pak kladly otázky. Bez vyžádání takového revizního posudku by bylo složité vyložit v rozhodnutí, jakými úvahami se soud řídil při hodnocení provedených důkazů, pokud si takto vzájemně odporují²²⁹. Jiný znalec se bude muset ve svém posudku vyrovnat i se závěry předcházejících posudků. Přestože znalecký posudek podléhá volnému hodnocení důkazů jako každý jiný důkaz, nemůže se orgán činný v trestním řízení odchýlit od jeho závěrů, aniž by to jakkoli zdůvodnil.

Pokud je znalec přibrán orgánem činným v trestním řízení, činí tak formou opatření, proti kterému není přípustný žádný opravný prostředek²³⁰. Od 1.1.2002 podle §105 odst. 3 může obhajoba vznášet námitky proti odbornému zaměření znalce nebo formulaci otázek, což jí do 31.12.2001 nebylo umožněno, ale také proti osobě znalce, zejména jeho podjatosti, jejichž důvodnost posoudí předseda senátu.²³¹ Nevyhoví-li orgán činný v trestním řízení námitkám, může strana použití takto získaného důkazu v trestním řízení napadnout podáním opravného prostředku proti konečnému rozhodnutí ve věci.

Samotný posudek předložený některou ze stran i protokol o výslechu znalce může být čten podle § 211 odst. 5 za zákonných podmínek souhlasu stran, neexistence pochybností o jeho správnosti či úplnosti (což může strana namítat právě tím, že souhlas ke čtení nedá) a v neposlední řadě řádného poučení dle §106, kterážto

²²⁹ Vantuch, P.: Znalecké posudky vyžádané obhajobou, Právní rádce, č. 4/2002, s.30

²³⁰ Podle úpravy účinné do 31.12.25001 byla proti přibrání znalce přípustná stížnost.

²³¹ Pokud předseda senátu námitkám vyhoví, učiní opatření, kterým buď vyžádá posudek od jiného znalce nebo jinak naformuluje otázky. Neshledá-li námitky důvodnými, oznámí to obhajobě.

podmínka je u posudku dle § 110a splněna tím, že posudek má všechny požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce. Pokud obviněný řádně a včas omluví svoji neúčast u hlavního líčení, znalecký posudek však dle § 211 odst. 5 číst nelze.²³²

Náklady spojené s vypracováním znaleckého posudku nese zásadně strana, která znalce o vypracování požádala. Pokud by však byl znalec předvolán soudem k výslechu, pak by za tento úkon bylo nutné přiznat znalečné a vyplatit je z prostředků státu.

JINÉ DŮKAZY

Výčet v ust. § 215 odst. 2 je jen demonstrativní, strany mohou žádat i o provedení jiných důkazů, jejichž povaha to umožňuje, tedy např. výslech spoluobžalovaného, přečtení listiny, předvedení obrazového, zvukového či jiného záznamu, provedení vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce, provedení konfrontace mezi svědky nebo mezi obžalovaným nebo mezi svědkem a obžalovaným apod.

Pokud by však bylo žádáno o provedení výslechu spoluobžalovaného, který vypovídá proti obžalovanému, soud takový výslech spíše neumožní. Nejen že nejde o důkaz provádění k návrhu obviněného dle § 215 odst. 2, ale předseda senátu neví, co by od takového důkazu mohl očekávat²³³, a proto spíše vyslechne všechny spoluobviněné sám.

Vyhledání a provádění listinných či jiných věcných důkazů, které mohou mít stěžejní význam (zejména u hospodářských trestných činů), bude pro obhajobu zajímavé i z toho hlediska, že při hlavním líčení tak může využít do jisté míry i překvapení druhé procesní strany.²³⁴

²³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.2.2003, sp. zn. 7 Tdo 91/2003

²³³ Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1.2002, Bulletin advokacie, č. 11-12-/2003, s. 61

²³⁴ Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, Trestněprávní revue, č. 9/2002, s. 252

ČTENÍ PROTOKOLŮ

Přenesením těžiště dokazování do řízení před soudem znamená, že soud povětšinou bude v řízení vyslýchat svědky, kteří v předsoudní fázi podali pouze vysvětlení do úředního záznamu. Protokoly tedy spíše k dispozici nebudou. Je tak oslaben význam ust. § 211. Větší význam budou mít protokoly dál v řízení po tzv. rozšířeném vyšetřování, kde žádné omezující podmínky pro provádění důkazů nejsou.

Protože je provádění výslechů v předsoudním stadiu připuštěno jen výjimečně za stanovených podmínek, které nejsou bezúčelné, má úprava § 211 zároveň zabezpečit, aby byly takové výslechy maximálně důkazně využity. Protože však zároveň jde o zákonem připuštěné výjimky ze zásady ústnosti v dokazování před soudem, musí být plně respektována práva obviněného na spravedlivý proces a takové výjimky jsou připuštěny jen z kvalifikovaných důvodů. Podmínky čtení protokolů o výpovědi svědků a spoluobviněných byly velkou novelou nově vymezeny a zároveň zpřísněny. Objevil se patrný vliv judikatury Ústavního soudu a výkladu práva na spravedlivý proces dle § 6 odst. 3 EÚLP a čl. 14 odst. 3 písm. e) MPLP. Ani Ústavní soud přečtení předchozích výpovědí nechápe jako porušení práva na veřejné projednání věci²³⁵. Právo na spravedlivý proces je zaručeno podmínkami, které zužují použití protokolů na situace, kdy obhajoba měla možnost být přítomna takovému výslechu svědka v přípravném řízení a klást mu otázky. Tato práva jsou právy obhajoby vcelku, tedy postačí má-li takovou možnost obhájce, nemusí ji mít osobně obviněný. Článek 6 odst. 3 písm. d) EÚLP zásadně nařizuje, aby byla obviněnému poskytnuta přiměřená a dostatečná konfrontace s osobou, která svědčí v jeho neprospěch a to během její

²³⁵ náleží Ústavního soudu ze dne 21.5.1996 sp. zn. I. ÚS 32/95, dle kterého je sice smyslem práva na veřejné projednání věci ve spojení s právem vyjádřit se ke všem prováděným důkazům poskytnout obžalovanému v trestním procesu možnost verifikace důkazů směřujících proti němu, a to před tváří veřejnosti, není však porušením této zásady, pokud se výpověď svědka nebo spoluobžalovaného přečte v hlavním líčení za zákonem stanovených podmínek.

výpovědi nebo později. Právo na výslech svědka se však nechápe striktně tak, aby měl obviněný možnost vést výslech svědka sám, jak to známe z oblasti adversárního procesu systému common law, plně postačí, je-li obviněnému dána možnost vyjádřit se k výpovědi svědka a je-li mu dána možnost klást svědkovi otázky. Důkazy musí být provedeny ve veřejném řízení za účelem jejich kontradiktorního projednání a byť by z této zásady existovaly výjimky, nemohou jít na úkor práv obhajoby.²³⁶

Přečtení protokolu o dřívější výpovědi nastupuje za situace, kdy se jeví jako nezbytné použít důkaz provedený v přípravném řízení (typicky z důvodu nedosažitelnosti určitých osob či nemožnosti jejich opětovného výslechu, příp. z hlediska procesní ekonomie), tedy opřít se o výpověď získanou během vyšetřování. Nebude v rozporu se zákonem ani mezinárodními závazky a takový důkaz může být použit, pokud měl obviněný v průběhu řízení příležitost, ať již přímo při výslechu nebo v pozdější fázi, zpochybnit tuto výpověď. Přesto, pokud tuto možnost mít nebude, zpochybní to celý proces jen tehdy, pokud odsouzení bude založeno výlučně nebo v určující míře na výpovědích osoby, kterou obhajoba nemohla vyslyšet. Nelze připustit takové omezení práva obviněného, které by znamenalo, že výlučně nebo v určující míře se rozhodnutí opírá o výpověď osoby, kterou neměl obviněný možnost vyslyšet. Takové zkrácení práv obhajoby by bylo neslučitelné s čl. 6 EÚLP. Tedy ani podmínky pro čtení výpovědí v řízení před soudem nemohou zbavit obhajobu možnosti prověřit každý usvědčující důkaz kontradiktorním způsobem, tedy minimálně možnost klást vyslychanému otázky.

Výše uvedené platí i přesto, že umožnění účasti obhajoby na dřívějších výslechu je pouze výslovnou podmínkou pro čtení výpovědí v případech § 211 odst. 3 písm. a) a odst. 4. Ve všech ostatních případech je přečtení protokolu vázáno na specifické

²³⁶ Repík, B.: Otázky dokazování v trestním řízení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva v letech 2001-2001, Bulletin advokacie, č. 8/2003, s. 43

podmínky, o kterých se zmíním jen okrajově. Přesto je však jednou společnou podmínkou požadavek spravedlivého procesu při respektování okolnosti, že odsouzení obžalovaného nemůže být postaveno jen na takové výpovědi, při které nebyla respektována kontradiktornost, a proto při hodnocení důkazní hodnoty musí být tato skutečnost zohledněna.

Proto není vyloučeno, aby k důkazu byl čten i protokol o výslechu osob, které byly vyslechnuty před zahájením trestního stíhání jako svědci podle § 158 odst. 8 věta druhá, aniž by šlo o neodkladné a neopakovatelné úkony a aniž by tyto výsledky byly zopakovány po zahájení trestního stíhání dle § 164 odst. 4. Protože však obhajoba neměla možnost zúčastnit se takového výslechu, musí být tato okolnost zkrácení práv obhajoby zohledněna v hodnocení takového důkazu tak, že nemůže být jediným nebo rozhodujícím usvědčujícím důkazem a je nutno jej hodnotit spolu s důkazy, při jejich provedení bylo respektováno právo dle čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP. Zároveň se přečtení připouští, protože může jí i o důkaz vyvíňující. Tak jsou tedy chráněna práva obhajoby, která se v době před zahájením trestního stíhání nemohla plně uplatnit.

S vědomím takových možných důsledků musí v přípravném řízení postupovat i policejní orgán. Měl by předvídat, že každý rozhodující důkaz může být využit právě jen za plného uplatnění práv obhajoby. Proto pokud bude po zahájení trestního stíhání konat vyšetřovací úkon, který by mohl mít takový zásadní význam a ukazuje se, že z objektivních důvodů předpokládaných v § 211 odst. 1 písm. a) bude nemožné či obtížné provést výslech znovu, měl by v každém případě vyrozumět o jeho konání obhajobu, byť o vyrozumívání podle § 164 odst. 3 nepožádala.

Podle § 211 bude postupováno tehdy, pokud osoba svědka, spoluobviněného nebo znalce byla v předchozím stadiu řízení vyslechnuta do protokolu (nestačí pouze

podání vysvětlení do úředního záznamu) a výslech byl provedeny v souladu se zákonem²³⁷. Další podmínky jsou konkretizovány.

Aplikace ust. § 211 odst. 1 není vyloučena, pokud v přípravném řízení nebylo postupováno v rámci režimu § 158a, § 164 odst. 1 nebo § 164 odst. 4, ale za dodržení ust. § 89, §§ 99-102. Zatímco za výslech provedený způsobem odpovídajícím ustanovením trestního řádu ve smyslu § 211 odst. 2, 3 a 4 je možné považovat jen výslech provedený v souladu s § 158a nebo § 164 odst. 1 věta třetí a čtvrtá a mezích těchto ustanovení, popř. výslech provedený v souladu s § 164 odst. 4 ve spojení s § 158 odst. 8.²³⁸

Z pohledu obhajoby navíc zdůrazňuji ust. § 211 odst. 1, které rozšířilo možnost číst protokol o výslechu svědka, znalce a spoluobviněného i na případy neodmluvené neúčasti obžalovaného u hlavního líčení, aby tak bylo zabráněno zbytečným průtahům v řízení, čímž by mohlo být zmařeno i dokazování²³⁹. Presumuje se, že obžalovaný, který má zásadně právo zúčastnit se hlavního líčení, svého práva být přítomen při dokazování nevyužije, a proto může dokazování proběhnout v jeho nepřítomnosti. Tímto svým předpokládaným souhlasem vyjadřuje, že nemá námítky proti tomu, jak byla výpověď v dřívějším stadiu pořízena a zároveň neshledává potřebným položit svědkovi doplňující nebo upřesňující otázky nebo nechce požádat soud, aby svědka mohl vyslechnout sám. Neznamená to však, že se s výpovědí ztotožňuje. K přečtené výpovědi se vždy dle § 214 může vyjádřit. Pro postup dle § 211 odst. 1 však musí být splněny všechny zákonné podmínky, včetně řádného předvolání a upozornění

²³⁷ Výslech je proveden způsobem odpovídajícím trestnímu řádu, pokud je svědek vyslechnut v příslušném procesním postavení a tomu odpovídá i jeho poučení, je proveden dle § 97 a n., tedy při dodržení zákazu výpovědi, v souladu se s právem svědka odepřít výpověď, podle směrnic v § 101 a n. a za přítomnosti obhájce, který oznámil svoji vůli účastnit se výslechu. Ve standardním vyšetřování je možno provádět pouze výslechy osob uvedených v § 164 odst. 1. Pokud tedy budou vyslyšány jiné osoby, nelze provedení takového výslechu označit za zákonné.

²³⁸ Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 4.4.2002 sp. zn. 7To 142/2002

²³⁹ Předpokládaný souhlas je institutem, který umožní postupovat při provádění důkazů v řízení před soudem, aniž by tento postup byl paralyzován tím, že se účastník k řízení nedostavuje.

obžalovaného na možné procesní důsledky. Soud musí vydat usnesení, že hlavní líčení bude konáno v nepřítomnosti obžalovaného dle § 202 odst. 3. Pokud se obžalovaný k hlavnímu řízení dostaví, musí vyjádřit souhlas s přečtením protokolu osobně, jde o nezastupitelný úkon, který za něj nemůže učinit jeho obhájce. Stejně tak nesouhlas obhájce s postupem v případě presumovaného souhlasu obviněného není relevantní. Relevantní by však byl tehdy, kdyby bez osobního výslechu svědka nebylo možno věc spolehlivě objasnit a obhajoba neměla v předchozím řízení možnost svědka vyslýchat, resp. klást mu otázky.²⁴⁰ V některých případech se však i za takové situace může jevit vhodnějším hlavní líčení odročit, jde o fakultativní postup soudu.

Naopak za splnění podmínek uvedených v návěť § 211 odst. 2 soud postupuje obligatorně, aniž by vyžadoval souhlas stran, neboť nemá jinou možnost, jak využít dříve zachycených výpovědí (výslech v hlavním líčení je znemožněn buď úplně nebo by mohl být proveden jen se značnými obtížemi nebo jde o úkon, který byl proveden jako neodkladný a neopakovatelný). V případě pod písm. a) je osobní výslech nereálný, existence překážky musí být spolehlivě zjištěna.

Specifickým je výslech svědka dle § 158a, to je před zahájením trestního stíhání, kdy jeho neodkladná či neopakovatelná povaha neumožňuje, aby byl proveden až po zahájení trestního stíhání. Jeho zákonnost garantuje obligatorní přítomnost soudce. Soud sice dohlíží na zákonnost a správnost provádění výslechu, ale přesto není zástupcem zájmů dosud neznámého obviněného²⁴¹, a proto dost dobře nemůže suplovat přítomnost obhájce. Protokol lze číst podle § 211 odst. 2 písm. b) bez splnění jakýchkoli jiných podmínek, ale soud nejdříve musí přezkoumat, zda v době výslechu šlo úkon, kterým může být pouze výslech svědka nebo rekognice (ta je

²⁴⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Prazeze dne 12.8.2004, sp. zn. 2To 52/2004

²⁴¹ Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 1/2002, str. 13

neopakovatelným úkonem vždy, navíc může být i neodkladným), skutečně považovat za neodkladný a neopakovatelný dle legální definice v § 160 odst. 4, zda byl proveden na návrh státního zástupce za účasti soudce a výslech vyhovoval i ostatním obecným požadavkům na provádění důkazu výslechem. Soud pro takové posouzení vychází z protokolu o provedení těchto úkonů, jehož obligatorní součástí musí být uvedení skutečností, ze kterých byla taková povaha úkonu odvozena. Pouze pokud byl úkon provedený dle § 158a skutečně neodkladný nebo neopakovatelný a vyhovoval i ostatním výše uvedeným požadavkům, je splněno, že byl proveden v souladu se zákonem. Pokud by však soud dospěl k závěru, že úkon předpoklady neodkladnosti a neopakovatelnosti nesplňoval, pak i kdyby byl dodržen formální postup a byl proveden v přítomnosti soudce, nelze protokol o něm číst dle § 211 odst. 2 písm. b), ale jen dle § 211 odst. 1 až 4 za splnění dalších podmínek.

Podle § 211 odst. 1 až 4 bude přečten také protokol o neodkladném a neopakovatelném úkonu provedeném po zahájení trestního stíhání dle §164 odst. 1, neboť ust. § 211 odst. 2 písm. b) se vztahuje jen na protokoly dle §158a a ne „jiný“ výslech, např. po zahájení trestního stíhání.

Z hlediska požadavků spravedlivého procesu proto, s výjimkou shora uvedených případů, musí být při čtení protokolu o výpovědi svědka, který bez důvodu odepřel vypovídat nebo se v podstatných bodech od své dřívější výpovědi odchyluje, dle § 211 odst. 3 písm. a) dodrženo, že obhájce nebo obviněný měl možnost se takového dřívějšího výslechu zúčastnit a klást vyslychanému otázky. Takovou podmínku lze považovat za splněnou tehdy, pokud je obhájce, popř. obviněný včas vyrozuměn o konání výslechu. Jde tedy o poskytnutí možnosti²⁴², která musí být reálná, tedy pokud

²⁴² K naplnění požadavku, že "obhájce měl možnost..." postačí, že mu bylo oznámeno provádění vyšetřovacího úkonu. Není tedy nutno, aby se jich skutečně účastnil. Tím se ovšem nemůže v hlavním

by byl sice obhájce včas vyrozuměn, ale náhlá překážka by mu účast znemožnila, aniž by mohl zajistit substituci a pokud svoji účast omluvil, byť nepožádal o odložení úkonu, přičemž obviněný by spoléhal na účast svého obhájce, nelze takový případ považovat za skutečné umožnění účasti obhajoby na výslechu svědka. Blíže jsem se touto otázkou zabývala v kapitole o účast obhájce na vyšetřovacích úkonech.

Díky tomuto požadavku se propojuje celé procesní dokazování. Ve standardním vyšetřování může vyslýchat policejní orgán svědky dle § 164 odst. 4 za podmínek, ze kterých lze důvodně předpokládat, že v pozdějším řízení nebude možné osobně takové svědky vyslechnout nebo hrozí ztráta důkazní hodnoty svědecké výpovědi nebo nebezpečí jejího negativního zkreslení. Takový důkaz je však v řízení před soudem použitelný jen za plného uplatnění práv obhajoby. Zda byla obhajobě plně poskytnuta možnost řádného výkonu je kontrolováno soudem v hlavním líčení. Nejen obhajoba ale i policejní orgán by v přípravném řízení měli dbát o to, aby takovou budoucí procesní použitelnost důkazů zabezpečili.

Možnosti v ust. § 211 odst. 3 písm. b), c) jsou novými případy, na okraj jen uvádím, že v případě ad b) musí být zjištěno, že k použití prostředků působících na svědka již došlo, tedy musí být toto podloženo opatřenými důkazy. V případě ad c) musí být zjištěno ovlivnění obsahu výpovědi svědka během jeho výslechu

Pro úplnost ještě dodávám, že pokud v hlavním líčení svědek odmítne vypovídat, aniž by soud zjistil důvody dle § 99 odst. 1, 2 nebo § 100 odst. 1, 2, tedy takové odepření je neoprávněné²⁴³, může být za splnění ostatních podmínek ust. § 211 odst. 4 takový protokol přečten.

líčení bránit proti čtení dřívějších protokolů
²⁴³ R 54/1994

Zvláštní povahu má výpověď svědka mladšího 15-ti let (pokud tedy i v době konání hlavního líčení je stále mladší 15-ti let), na kterou dopadá speciální úpravu obsažená v § 102 odst. 2 věta druhá, jejímž smyslem je zajistit, aby výslech nebylo nutno opakovat. Nicméně i v této procesní situaci²⁴⁴ musí být dbáno na dodržení požadavků kontradiktornosti dle čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP. Zajištění účasti obhajoby u výslechu je podmínkou, aby na takovém důkazu mohl být postaven výrok o vině, tedy musí být dodrženo ust. § 211 odst. 3 písm. a) jako podmínka pro čtení protokolu o výslechu svědka z přípravného řízení.

Pokud by však svědek dovršil do konání hlavního líčení věku 15-ti let, je již pro čtení protokolu nutno dodržet podmínky § 211 odst. 1 až 4.

Přečtení protokolu o výslechu svědka připouští zákon za podmínek § 211 i tehdy, byli-li sice vyslechnuti soudem mimo hlavní líčení. Jsou tím řešeny případy, kdy obžalovaný, byť je jeho přítomnost nutná a nelze tedy rozhodnout o konání hlavního líčení v jeho nepřítomnosti, se nedostaví k hlavnímu líčení, a hrozí, že v případě odročení jednání by již výslech svědka, který se dostavil, nebyl možný. Pokud je pak přítomen státní zástupce a obhájce, připustit i Ústavní soud²⁴⁵, než bylo velkou novelou vloženo do zákona ustanovení § 183a, postup, aby byl svědek vyslechnut mimo hlavní líčení a tím dostáno zásady veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti. Přesto by podle § 183a měl být postupováno jen výjimečně z důležitých důvodů. Práva obhajoby jsou zabezpečena obligatorní přítomností obhájce, nemá-li obviněný obhájce, je jeho účast fakultativní, ale v praxi bude vhodná. Jde tedy opět o poskytnutí možnosti obviněnému zúčastnit se provádění dokazování. V tomto ustanovení můžeme vyzorovat paralelu s účastí obhajoby na vyšetřovacích úkonech

²⁴⁴ Často se bude jednat o poškozené mladší 15-ti let u trestných činů proti lidské důstojnosti, jejichž výpověď bude přímým usvědčujícím důkazem a bude na ní založen výrok o vině. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2005, s. 371

²⁴⁵ náleží Ústavního soudu sp. zn. II ÚS 243/2000

v přípravném řízení dle § 165, přičemž charakter úkonu se blíží svojí výjimečností a důležitým důvodem povaze neodkladných či neopakovatelných úkonů. Nebylo by však v souladu se zásadou spravedlivého procesu, pokud by byl výslech svědka provedený - byť nezávislým soudem - mimo regulérní proces bez dalších omezení použitelný jako důkaz, na kterém by mohlo být postaveno usvědčující rozhodnutí. Proto i pro použití tohoto protokolu o úkonu provedeném mimo hlavní líčení platí obecné podmínky jako pro čtení protokolů dle §211, příp. § 102 odst. 2.

Výpovědi, které byly přečteny za podmínek § 211 jsou zásadně důkazně rovnocenné výpovědím učiněným při osobním výslechu v hlavním líčení. Jsou provedeny k důkazu a soud z nich může učinit skutkové závěry. Bude-li však protokol přečten bez splnění podmínek uvedených v § 211, činí jej tato skutečnost absolutně neúčinným a bude tím založena podstatná vada řízení, pro kterou by byl rozsudek zrušen odvolacím soudem. Jediná využitelnost takového dřívějšího protokolu je pak v rámci postupu dle § 212.

PŘEDESTŘENÍ

Pokud je výslech z přípravného řízení nepoužitelný jako důkaz, tedy výpověď svědka nebo spoluobviněného z přípravném řízení nelze přečíst dle ust. § 211 odst. 1 až 4, nelze o něj opřít výrok o vině. Přesto může být za situace předvídané v § 212 využit pro tzv. přdestření, které však slouží pouze a jen k vysvětlení rozporů, tedy protokol nelze přdestřít z žádného jiného důvodu, a jeho význam spočívá ve zjištění specifické reakce vyslychaného na rozpory mezi výpověďmi. To soudu může pomoci při hodnocení důkazů z hlediska věrohodnosti a pravdivosti výpovědí učiněných v hlavním líčení, proto se přdestření projevuje jen v procesu volného hodnocení

důkazů soudem jako jedno z hledisek. Neumožňuje, aby z něj byly činěny přímé závěry o dokazovaných skutečnostech. Omezená důkazní hodnota předestřené protokolu tedy připouští, aby byl předestřen protokol o úkonu (předestřít ovšem nelze úřední záznamy), který byl sice opatřen za dodržení všech zákonných ustanovení, ale nebyl proveden kontradiktorním způsobem²⁴⁶. Kontradiktornost tedy podmínkou předestření není. Protože při respektování požadavků na spravedlivý proces, není důvodu, proč by protokol neměl být přečten. Přečtení protokolu má přednost před předestřením, byť lze přečíst i protokol o úkonu, při kterém nebyla obhajoba přítomna.

Za obcházení zákona by se nedala považovat situace, kdy by byla svědkovi předestřena jeho výpověď a on by poté v podstatě vypověděl shodně jako v dřívější výpovědi. Takovou situaci lze však připustit s ohledem na zvláštní skutkové okolnosti případu, např. pokud došlo k více útokům a svědek se hned nedokáže zorientovat, ke kterému skutku má vypovídat.²⁴⁷

ZVLÁŠTNOSTI VE ZJEDNOUŠENÉM ŘÍZENÍ

Zjednodušené řízení před soudem se zahajuje doručením návrhu na potrestání soudu, čímž teprve nastávají účinky zahájení trestního stíhání²⁴⁸, proto v předcházejícím zkráceném přípravném řízení byly důkazy jen vyhledány.

²⁴⁶ Púry, F.: Přečtení a předestření protokolů o dřívějších výpovědích po tzv. velké novele trestního řádu, Bulletin advokacie č. 1/2003, s. 44

²⁴⁷ Zpráva trestního kolegia NS ČR z 29.9.2004, sp. zn. Ts 42/2003, uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 9-10/2004, s. 644

²⁴⁸ Podezřelý se stává obviněným již doručením návrhu na potrestání soudu, tedy účinky zahájení trestního stíhání nastávají již podáním návrhu na potrestání, aniž by byl tento návrh doručen i obviněnému. Ovšem logicky až doručením návrhu na potrestání do vlastních rukou podezřelého nastanou vůči němu procesní důsledky ve smyslu § 32, tedy se stává obviněným a od teprve od této chvíle lze proti němu použít prostředků daných soudem. Doručením do vlastních rukou se také teprve přerušuje pokračování v trestném činu.

Postup soudu před konáním hlavního líčení²⁴⁹ se liší podle toho, zda je soudu předán i zadržený podezřelý. Každopádně již v okamžiku, kdy státní zástupce hodlá podat návrh na potrestání a nepropustit podezřelého ze zadržení, musí obviněnému poskytnout možnost zvolit si obhájce, resp. již okamžikem zadržení vzniká podezřelému právo zvolit si obhájce. Pokud si obhájce nezvolí, pak nejpozději s podáním návrhu na potrestání musí státní zástupce podat soudu návrh na ustanovení obhájce²⁵⁰. Jedná se o zvláštní důvod nutné obhajoby (který není uveden v obecném ust. § 36 a §36a), odůvodněný tím, že již u výslechu zadrženého obviněného soudem, který se musí konat od 24 hodin od předání věci, musí být přítomen obhájce. V tomto by tedy státní zástupce a soud měli plně spolupracovat. Vedle toho je samostatným důvodem nutné obhajoby konání hlavního líčení proti zadrženému (§36 odst. 4 písm. a).

Podle § 314b odst. 2 tedy soud nejdříve zadrženého podezřelého vyslechne a zejména jej požádá o vyjádření o tom, které skutečnosti považuje za nesporné a zda souhlasí s tím, aby takové skutečnosti nebyly v hlavním líčení dokazovány. Protože však policejní orgán obviněného neseznamuje se spisem (vzhledem k neexistenci vyšetřování), musí soud obviněného sám se skutečnostmi, které spis obsahuje a jaké by měly být dokazovány, seznámit, aby se obviněný mohl ve smyslu ust. § 314d odst. 2 vyjádřit.

Institut nesporných skutečností slouží k zjednodušení a zrychlení soudního řízení, kdy je s ohledem na povahu ostatního důkazního materiálu možné podstatně

²⁴⁹ Ke konání hlavního líčení zároveň také nemusí dojít, pokud po výslechu zadrženého podezřelého soud vydá rozhodnutí mimo hlavní líčení.

Pokud soud bude po výslechu podezřelého zadrženého nařizovat hlavní líčení, musí být vůči státnímu zástupci, obviněnému i obhájci dodrženy lhůty k přípravě dle § 198, které jsou výrazem zajištění práva na poskytnutí dostatečného času k přípravě jednání. Strany ovšem mohou vyslovit souhlas se zkrácením lhůt k přípravě a hlavní líčení by mohlo proběhnout i bezprostředně po výslechu obviněného dle § 314b odst. 2. Zároveň je však nutno vyrozumět o konání hlavního líčení i další osoby, zejména poškozeného. Takové vyrozumění by mohlo být učiněno i neformálně telefonicky. Soud tedy musí pečlivě zvažovat možnost konání hlavního líčení ihned po výslechu obviněného

²⁵⁰ Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, Trestněprávní revue, č. 9/2002, s. 256

zúžit rozsah dokazování. Ohledně nespornosti se činí dotaz na obviněného i na státního zástupce²⁵¹. Nespornost se vztahuje k okolnostem uvedených ve skutkové větě. Přítomnost obhájce u tohoto výslechu je důležitá a v zájmu obhajoby právě s ohledem na klíčový význam vyjádření obviněného pro rozsah dokazování. Obhájce by měl dbát na to, aby takový souhlas podezřelého s absencí dokazování nebyl zaměňován s jeho doznáním a naopak, aby z pouhého doznání obviněného nebylo dovozováno procesní stanovisko obviněného k nespornosti skutečností. Rozdíl mezi skutečnostmi, které doznává a které jen považuje za irelevantní by měl obhájce podezřelému dostatečně vysvětlit. Důsledek, že určité skutečnosti již nebudou předmětem dokazování (a vznikne tak fikce, že jsou prokázány), by mohl podezřelému uškodit. Na druhou stranu však ani souhlas obviněného neznamena automaticky, že ze skutečností, které obviněný takto uvedl, je možno bez dalšího vycházet a prohlášení obviněného je zde nutno konfrontovat s povahou a obsahem ostatního důkazního materiálu, aby nevznikly pochybnosti o možnosti zvolit postup nedokazování nesporných skutečností²⁵². Soud totiž sám posoudí předložený důkazní materiál a nesporné skutečnosti a rozhodne²⁵³, v jakém rozsahu je možno od těchto skutečností upustit. Musí především dbát, aby byl obviněný řádně poučen o důsledcích prohlášení o nesporných skutečnostech a aby neexistoval žádný důvod proč o jeho prohlášení pochybovat.

Dokazování v hlavním líčení se díky institutu nesporných skutečností může zúžit jen na objasňování těch sporných. Zákon neomezuje rozsah ani neurčuje okruh skutečností, které mohou být označeny za nesporné, v hlavním líčení pak může být

²⁵¹ Novelou provedenou z. č. 200/2002 Sb. bylo spojení „procesní strany“ nahrazeno pojmem „obviněným a státním zástupcem“, což odstranilo pochybnosti, že se k nesporným skutečnostem nevyjadřuje poškozený nebo zúčastněná osoba, které stranami jsou.

²⁵² Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád, komentář, C.H.Beck, 2002, s. 1854

²⁵³ Rozhoduje usnesením, které není třeba vyhotovovat dle § 136 odst. 1, jeho obsahem je výrok, že se upouští od dokazování skutečností, které označil obviněný a státní zástupce za nesporné, přičemž tyto skutečnosti by měly být přesně zopakována podle toho, jak byly zaprotokolovány po prohlášení obviněného a obhájce. Půjde zpravidla o celou skutkovou větu.

proveden důkaz pouze výslechem obviněného²⁵⁴. Další zákonem připuštěnou zvláštností je výjimka připouštějící čtení úředních záznamů, které obecně nelze číst ani předestřít, ale ve zjednodušeném řízení je lze za souhlasu obou stran použít jako důkaz. Pokud se však hlavní líčení koná v nepřítomnosti obžalovaného, nelze tyto úřední záznamy o vysvětlení osoba a o provedení dalších úkonů číst, neboť zákon nepřipouští, aby byl souhlas obžalovaného takto presumován. Souhlas však obžalovaný může dát předem. Řádný souhlas obviněného je bezpodmínečnou podmínkou, neboť při pořizování úředního záznamu není zajištěna účast obhajoby.

Pokud se obžalovaný nedozná, nedá souhlas k uznání nesporných skutečností ani ke čtení úředních záznamů, bude před soudem probíhat klasické hlavní líčení.

ZÁVĚR

Cílem předložené práce nebylo podat vyčerpávající popis všech oprávnění a povinností obhajoby a jejich veškerých možností, ať už v předsoudím nebo soudním stadiu řízení. Nesoustředila jsem se proto výhradně na práci obhajoby, ale pokusila jsem se podat výklad, který by byl vodítkem pro pochopení smyslu a účelu obhajoby z pohledu současné celkové koncepce trestního procesu.

Pokud mám provést na závěr zhodnocení, domnívám se, že úprava oprávnění obhajoby v našem trestním řádu je dostatečná. Pro konečné rozhodnutí soudu ve věci je podstatné stadium před soudem, kde se obhajoba může plně uplatnit a aktivně se na hlavním líčení podílet. V předsoudním stadiu je obhajoba připuštěna všude tam, kde jeho výsledky mohou být použity v řízení před soudem. Celý trestní proces se skládá

²⁵⁴ Pro čtení protokolu o výslechu podezřelého platí stejné podmínky jako v § 207 odst. 2.

z na sebe navazujících stadií, pokud se tedy v některé fázi obhajoba nemůže plně uplatnit, tento „nedostatek“ musí být zhojen v dalších navazujících stadiích řízení. Taková úprava vyhovuje požadavkům mezinárodních dokumentů (zejména čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP). Neboť usvědčující rozhodnutí nelze nikdy postavit pouze na takovém důkazu, který byl opatřen, aniž by byla respektována práva obhajoby, což plně vyhovuje požadavku na kontradiktornost řízení.

Po velké novele se obhajobě nabízí prostor aktivně se na řízení podílet. Zůstává však v souladu se zásadou zajištění práva na obhajobu, že se obviněný může hájit, jak uzná za vhodné. Byť trestní řád předpokládá aktivní účast obhajoby, je tato její činnost formulována jako oprávnění, nikoli jako povinnost. Zároveň je nutno zdůraznit, že obhajoba může svou činností přispět k řádném objasnění věci, a proto by její činnost neměla být vnímána jako něco rušivého, ale v souladu s koncepcí kontradiktornosti řízení by měla být její aktivita vítána.

Byť zatím ze zkušeností obecných soudů nevyplývá, že by se nějak výrazně aktivita obhajoby v řízení změnila, je z pohledu zajištění práva na obhajobu podstatné, že takové možnosti zákon obhajobě nabízí. Zda jich využije je jejím právem a součástí její taktiky, z čehož nemůže být činěn žádný závěr v její neprospěch.

Obhájce je odborným pomocníkem obviněného, který - díky svým profesním znalostem a v souladu se svojí povinností poskytnout obviněnému potřebnou právní pomoc - je nezávislý v tom, jakým prostředků k tomu využije, neboť jednat může výlučně ve prospěch obviněného, pochopitelně za dodržení zákonných a stavovských předpisů. Ty vyjadřují celospolečenské zájmy a tím zároveň určují meze působení obhájce v trestním řízení.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

a) PRÁVNÍ PŘEDPISY

Zákon č. 141/1964 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

b) ODBORNÉ PUBLIKACE

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, IV. vydání, EUROLEX BOHEMIA, Praha 2005

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. vydání, C.H.Beck, Praha 2003

Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, 1. vydání, Příručka ministerstva spravedlnosti ČR, 1992

Šámal, P., Hrachovský, P., Sovák, Z., Púry, F.: Trestní řízení před soudem prvního stupně, 1. vydání, C.H.Beck, Praha 1996

Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J.: Přípravné řízení trestní, 1. vydání, C.H.Beck, Praha 1997

Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář, 4. vydání, C.H.Beck, Praha 2002

Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 1. vydání, C.H.Beck, Praha 1998

c) ČLÁNKY V PERIODIKÁCH

Adámek, R.: Společná obhajoba více obviněných, Bulletin advokacie, č. 7-8/2005

Baxa, J.: Reforma trestního řízení - geneze jejího vzniku a její cíle, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001

Císařová, D.: Novelizace a rekodifikace trestního řádu ČR a aktuální problémy teorie dokazování v trestním řízení, Trestní právo, č. 4/2001

Doucha, J.: Některé problémy vyšetřování související s novou koncepcí institutu zahájení trestního stíhání, Trestní právo, 1/1996

Důvodová zpráva k zákonu č. 265/2001 Sb.

Fenyk, J.: Postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001

Fišer, K.: Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými, Bulletin advokacie, č. 1/1999

Hein, O.: Nad připravovanou novelizací trestního řádu, Právní rozhledy, č. 8/2000

Hrachovec, P.: Kolize zájmů obviněných a společný obhájce, Právní rozhledy, č. 8/2000

Hohmann, R.: Historie a struktura moderního trestního řízení, příručka MU Brno, 1993

Chmelík, J.: Novelizace trestního řádu a úvahy de lege lata, Trestní právo, č. 3/2001

Jančarová, M.: Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta, Bulletin advokacie, č. 10/2000

Jelínek, J.: K účasti obhájce na vyšetřovacích úkonech, Socialistická zákonnost, č. 7/1989

Jelínek, J.: O novele trestního řádu 1991 (několik poznámek zejména z pohledu obhajoby), Bulletin advokacie, č. 3/1992

Jelínek, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu, Bulletin advokacie, č. 2/1999

Jelínek, J.: Reforma trestního procesu (několik poznámek k předložené novele trestního řádu), Trestní právo, č. 4/2000

Ježek, V.: Námitky k průběhu výslechu - ano či ne?, Bulletin advokacie, č. 9/1999

Ježek, V.: Zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem, Bulletin advokacie, č. 12/2001

Kučera, P., Rizman, S., Teryngel, J.: K rekodifikaci trestního řádu, Trestní právo, č. 1/1996

Kučera, P., Rizman, S.: Zamyšlení nad některými úskalími novelizace trestního řádu, Trestní právo, č. 5/2000

Mandák, V.: K otázce, zda vyšetřovatel, když uvědomuje obhájce o vyšetřovacích úkonech, je povinen sdělit mu jména předvolaných svědků, Bulletin advokacie, č. 5/1995

Mandák, V.: Konečně jasno v otázce konkretizace vyrozumění obhájce o vyšetřovacích úkonech?, Bulletin advokacie, č. 8/1998

Mandák, V.: Při kterých vyšetřovacích úkonech může být přítomen obhájce, Právník, č. 8/1981

Mandák, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin advokacie, č. 10/2003

Mandák, V.: K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 tr. řádu. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopvat důkazy v trestním řízení, Trestněprávní revue, č. 2/2005

Mandák, V.: K otázce vyloučení obhájce, Trestněprávní revue, č. 2/2001

Mikuš, P.: Přípravné konanie trestné v demokratickej spoločnosti, Trestní právo, č. 2/2002

Musil, J.: Koncepce přípravného řízení trestního (úvahy de lege ferenda), Právník, č. 8/1990

Odpovědi na dotazy: K otázce přípustnosti více obhájců, doručování písemností více obhájcům, Bulletin advokacie, č. 2/1999, str. 62

Odpovědi na dotazy: K postupu soudu v případě, kdy obhájce obhajuje současně více obviněných, mezi nimiž soud shledává rozpor zájmů, Bulletin advokacie, č. 10/1999, str. 55

Petříček, L.: K nové povinnosti obhájce po novele tr. řádu, Bulletin advokacie, č. 2/2002

Pípek, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu, Bulletin advokacie, č. 3/1991 a č. 5/1991

Polcar, M.: Neodkladné a neopakovatelné úkony, Trestní právo, č. 1/2003

Poloček, P.: Možnosti obhájce v trestním řízení před sdělením obvinění, Bulletin advokacie, č. 8/1997

Púry, F.: Přečtení a předestření protokolů o dřívějších výpovědích po tzv. velké novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 1/2003

Repík, B.: Požadavky Evropské úmluvy lidských práv na trestní proces, Bulletin advokacie, č. 10/1992 a č. 1,2,3,4/1993

Repík, B.: Otázky dokazování v trestním řízení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva v letech 2001-2002, Bulletin advokacie, č. 8/2003

Repík, B.: Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Bulletin advokacie, č. 11-12/2002

Rizman, S.: Několik poznámek k průzkumu účinnosti novely trestního řádu, Trestní právo, č. 5/2005

Růžička, M.: Je třeba trestní řízení urychleně reformovat?, Právní rádce, č. 2/2001

Šámal, P., Baxa, J.: K návrhu novely trestního řádu, trestního zákona a souvisejících předpisů, Právní rozhledy, č. 3/2000

Ševčík, V.: Taktika obhajoby, Bulletin advokacie, č. 10/2001

Štěpán, J.: Ještě k účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů, Bulletin advokacie, č. 8/1995

Štěpán, J.: Vyrozumívání obhájců o konání vyšetřovacích úkonů - výklad in fraudem legis, Trestní právo, č. 7-8/1998

Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001 a č. 1/2002

Štěpán, J., Boček, O.: Účast obhájce ve vyšetřování, Socialistická zákonost, č. 3-4/1968

Teryngel, J.: Novela trestního řádu vyvolaná Listinou základních práv a svobod, Právo a zákonost, č. 1/1992

Vaněček, P.: K provádění důkazů v hlavním líčení, Trestní právo, č. 1/2004

Vantuch, P.: K důsledkům zrušení trestního stíhání ve věci, Bulletin advokacie, č. 9/1995

Vantuch, P.: Přípravné řízení a právo obviněného na obhajobu, Právo a zákonost, č. 10/1991

Vantuch, P.: Znovu k právu, či povinnosti vyšetřovatele sdělit obhájci jména předvolaných svědků, Bulletin advokacie, č. 8/1995

Vantuch, P.: Omezení rozsahu dokazování v přípravném řízení a právo na obhajobu, Právní rozhledy, č. 6/1996

Vantuch, P.: Předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2001

Vantuch, P.: K použitelnosti důkazu, který v trestním řízení obstaral a předložil obhájce, Bulletin advokacie, č. 6-7/1996

Vantuch, P.: K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1.1.2002, Bulletin advokacie, č. 11-12/2003

Vantuch, P.: Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení, Bulletin advokacie, č. 7-8-/2005

Vantuch, P.: K návrhu Ministerstva spravedlnosti na omezení účasti obhájce v přípravném řízení, Bulletin advokacie, č. 4/1999

Vantuch, P.: Právo obviněného zvolit si obhájce, Právní rádce, č. 8/1998, str. 31

Vantuch, P.: K účinkům obvinění sděleného do 31.12.2001 (před novelou trestního řádu provedenou z. č. 265/2001 Sb.) a doručeného obviněnému po 1.1.2002, Bulletin advokacie, č. 6-4/2003

Vantuch, P.: K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu, Bulletin advokacie, č. 2/2004

Vantuch, P.: K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci, Bulletin advokacie, č. 4/2003

Vantuch, P.: K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce, Trestněprávní revue, č. 6/2003

Vantuch, P.: Může předseda senátu vyzvat obhájce, aby provedl důkaz, který navrhla strana obhajoby?, Trestněprávní revue, č. 8/2004

Vantuch, P.: Kdy lze provádět výslechy svědků ve standardním vyšetřování dle § 164-167 tr. řádu, Trestněprávní revue, č. 9/2003

- Vantuch, P.: Právo na obhajobu v předsoudní fázi trestního řízení po 1.1.2002, Trestněprávní revue, č. 5/2002
- Vantuch, P.: Účelová mírnější kvalifikace skutku a důsledky pro obviněného, Trestněprávní revue, č. 211/2003
- Vantuch, P.: Rozšířené vyšetřování, přísnější kvalifikace skutku a dopad pro obhajobu obviněného, Trestní právo, č. 4/2003
- Vantuch, P.: Výpověď obviněného, jeho vyjádření k obvinění a přerušování výslechu, Bulletin advokacie, č. 11-12/2004
- Vantuch, P.: Lze v rozšířeném vyšetřování dle § 168 až § 170 tr. řádu seepisovat úřední záznamy o vysvětlení nebo jen protokoly o výslechu svědků?, Bulletin advokacie, č. 8/2003
- Vantuch, P.: K znaleckým posudkům předloženým stranou a k výslechu jejich zpracovatele, Trestní právo, č. 5/2003
- Vantuch, P.: Znalecké posudky vyžádané obhajobou, Právní rádce, č. 4/2002
- Vantuch, P.: K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 4/2002
- Vantuch, P.: Právo na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení, Trestní právo, č. 10/2002
- Vantuch, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie, č. 11-12/2002
- Vantuch, P.: K možnosti odepřít nahlédnutí do vyšetřovacího spisu a pořizovat z něj výpisky a kopie, Bulletin advokacie, č. 5/1994
- Vondruška, F., Růžička, M.: K postavení státního zástupce ve stadiu řízení před soudem po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb., Trestněprávní revue, č. 3/2002
- Vrtěl, P.: Dokazování po novele trestního řádu, Trestněprávní revue, č. 9/2002